

SZÍNHÁZ

DRAMAMELLÉKLET

1987

ÁPRILIS

PÁLYI ANDRÁS

A „negatív mitosz” tanulságai

Possonyi László drámája elé

A harmincas évek első felében a fiatal magyar értelmiséget elfogta a lapalapítás láza. Könnyű lenne ezt azal magyarázni, hogy az egykori sajtótörvény szerint az évente nem többször, mint tízszer megjelenő periodikához nem kellett lapengedély. De fél évszázadnyi távlatból maguktól értődnek e szellemi erjedés társadalmi összefüggései is. Ekkor szinte egyszerre indult a „népi írók” két folyóirata, a *Válasz* és a *Kelet Népe*, Németh László egyszemélyes orgánuma, a *Tanú*, a Kerényi Károly által kiadott „szellemtörténeti” *Sziget*, a „humanista szellemet” terjesztő, Gál István szerkesztette *Apollo*, a Halász Gábor, Bóka László és Kardos László által jegyzett *Az Ország Útja*, a József Attila és Ignótus Pál nevével fémjelzett *Szép Szó*, az MKP népfrejtős politikáját képviselő *Gondolat* — és így tovább. A harmincadik életévét épp csak betöltő Possonyi László is azok közé tartozott, akik családalapítás helyett lapalapításon törték a fejüket, s 1935-ben útjára indította a *Vigiliát*: azt a katolikus irodalmi-művészeti-értelmiségi lapot, amely a keresztény kurzus hangadó orgánumaitól merőben elütő ingot képviselt. Igaz, megvolt a maga előzménye, a szociális érzékenységű, antifasiszta, ám legitimista beállítottságú gróf, Széchenyi György lapja, a *Korunk Szava*. Possonyi, aki 1903-ban Nagyváradon született, Budapesten közgazdasági egyetemet végzett, és még a falujáró mozgalom igazi kibontakozása előtt az első magyar falumonográfia megírásával doktorált, itt kezdte szerkesztői pályafutását, csakúgy, mint a másik két ifjú „vigiliás” lapindító társa, Aradi Zsolt és Balla Borisz.

A „három fiatalok” azonban, ahogy Bangha páter nevezi őket a jesusita *Magyar Kultúra* hasábjain, persze nem minden pejoratív él nélkül, nemsokára nyilvánosan is szakítanak Széchenyi gróffal, ám előzőleg mégiscsak ők adják meg a *Korunk Szava* hangnemét, nem is akármikor és akárhogyan. „Amikor az amerikai tőzsze 1929-es híres fekete péntekjén kirobbant, majd két év alatt Európán is végighullámzó súlyos gazdasági válság összeroppantotta Bethlen István rendszerének viszonylagos stabilitását, nem csoda, hogy kellő feltűnést keltett az új katolikus hang” — írja Possonyi *Tettenérés* címmel megjelent visszaemlékezéseiben. De még visszhangosabb, mai szemmel nézve már-már abszurd módon visszhangos a szakításuk, noha épp képtelenségében igen jellemző a korra. Balla Borisz „a díszmagyar kereszténység csődjéről” cikkezik, Apponyi Albert fiának, a fiatal György hercegnek választási inkorrekttségét véve célba, és nem titkolva, hogy véleménye szerint „a katolikus közéletben is az egyszerű Kovács Jánosoknak” kellene hallatniok a hangjukat. A legitimista Széchenyi erre már nem adhatta áldását, s ifjú munkatársai a *Vigiliával* egyidőben indított, bár igen rövid életű *Új Kor* hasábjain nyílt levélben mondják ki, hogy a „modernebb társadalmi rend”, a „gyökeres változás” hívei. A levél lényegi passzusait a Zilahy La-

jos szerkesztette *Magyarország*, e liberális és protestáns(!) lap is átvette, ami végképp felháborította a kor legnépszerűbb hivatalos katolikus publicistáját, az imént már említett Bangha pátert, s arra készítette, hogy nagy tanulmányban rontson neki az eretnek ifjaknak, szemükre vetve, hogy „egy aktív katolikus orgánumban egy vonalba állítani” merészelték Prohászka Ottokárt és Karinyth Frigyeszt, hogy hosszan méltatták egy református püspök — Makkai Sándor — írói munkásságát, hogy cikket közöltek „ultraliberális kálvinista” barátjuktól, Zilahytól stb., magyarul, hogy nem veszik észre a „fő veszélyt”: a protestantizmus térhódítását. Miközben úgymond „egész megyék, városok és községek kíméletlen tervszerűséggel szorítanak háttérbe... minden katolikus embert”, ők csak azt a néhány fiatal látják „odatúl”, akik velük „állítólag egyetért a szociális reformtörekvésekben”.

A konfliktust nem érdemes hosszasan eszeleni, bár a Possonyi-féle, csaknem kerek évtizedet élő *Vigilia* egész tevékenységét végigkísérte ez a háborúság. Mert a lap következetesen vállalta a katolikus szellemi gettó falainak lerombolását és a „fiatal Magyarországgal” való szövetséget. „Vigilázó szemek” nemcsak a francia neokatolicizmusra vetette, noha ez kétségkívül egyik ideálja volt, de többek közt úttörően a szomszéd népek irodalmára is: a szlovén Ivan Cankartól a moldvai Vasile Alecsandriig, vagy éppen Paula Predarovičtól a Dsida Jenő fordította Eminescuig egész sor publikáció jelzi ezt a törekvést. De a „gyanús” Sztravinszkij mellett ugyanúgy hitet tesznek, mint Bartók és Kodály mellett, s külön is kiemelhető Demény János *Barátok etikája* című írása a zeneszerző amerikai emigrációja idején. Hasonlóképpen kiemelhetők Ortutay Gyula tanulmányát a falukutató mozgalomról, a Nemzeti igazgatói székéből eltávolított Hevesi Sándor írását a spanyol reneszánszról, Boldizsár Ivánét Morus Tamásról — és a sor hosszan folytatható: az esszéista Rónay Györggyel, a klasszika-filológus Révay Józseffel, a néprajzos Bálint Sándorral és másokkal. Vagy ott van Mécs László botrányt kavaráó Hitler-verse, az *Imádság a nagy lunatikusért*, az 1942 januári számban, amitől a nácik oly haragra gerjedtek, hogy egyenesen a népszerű pap-költő kiadatását követelték.

Possonyinak természetesen eszébe se jutott, hogy politikai lapot szerkesszen. De amikor „az elemi tisztesség sem volt többé természetes”, a pusztai tisztességnek is egyre inkább politikai súlya lett. A negyvenes évek elején — betiltásáig — a *Vigilia* sok olyan írónak és publicistának maradt utolsó fóruma, akinek beállítottsága távol állt a katolicizmustól. Jellemző eset, hogy Possonyi még a *Korunk Szava* hasábjain tanulmányosorozatot közölt az élő magyar irodalomról, Herczeg Ferentől Kassák Lajosig vázolvá fel a szinképet. Kassák-méltatása szenzációszámba ment. Először fordult elő ugyanis, hogy egy katolikus lap nem támadta, hanem „a szociális lelkiismeret ébresztőjeként” egyenesen olvasói figyelmébe ajánlotta a költőt. Ráadásul épp a Possonyi-tanulmány megjelenése idején nemzetgyalázási per folyt Kassák ellen; felmentéséhez nagyban hozzájárult az „aktív katolikus orgánumban” pozitív állásfoglalása. Possonyi visszaemlékezéseiben elmondja, hogy 1945-ben olyan igazolóbizottság elé került, amelyben Kassák és Nagy Lajos is helyet foglaltak: „Kassák rám nézett, felkelt, elébem jött, és szavait a megfelelő gesztussal kísérve, így szólott: — Possonyi Lászlónak nem

csupán igazolás jár. Hanem ölelés." Am ő mégis átengedte másoknak az új életre támadó *Vigiliát*, amelynek az első évtizedben nemcsak felelős szerkesztője, hanem kiadója is volt; tette ezt alighanem azért is, mert látta, hogy az átrendező társadalmi-politikai erőterében ezen a poszton *par excellence* politikai adottságokra van szükség. De nyugdíjba vonulásáig munkatársa és szerzője maradt „saját” lapjának.

Hisz elsősorban mindig is író akart lenni, és pedig *színházi író*, abban az értelemben is, hogy: színpadi szerző, és abban is, hogy: színházról érkező író, vagy ahogy ő fogalmaz, „a darabirástól kezdve a díszletezésig mindig minden érdekelt, ami a színházzal kapcsolatos”. Évtizedeken át működött szinkritikusként, és kötetekre való rezenziót publikált; még a *Vigilia* gazdajaként Hont Ferencsel és Bulla Elmával együtt fáradozott Paul Claudel magyarországi színpadra juttatásán, amiből sajnos csak ízelítő sikerült 1936-ban a Zeneakadémián. Sikeresebb volt színpadi fordítóként, így többek közt Calderón *A nagy világszínházát* Németh Antal az ő magyarításában vitte színre a Nemzetiben, s ő tolmácsolta Strindberg *Húsvétját* is a Pesti Színházban. Saját darabjaiban mostohább sors jutott, pedig — ahogy ő maga fogalmaz — „regényeim voltaképpen eredetileg színdarabok voltak, de miután... a *Szilágyi Irma* kivételével nem kerülhettek színre..., regényesíttem mindegyikét”. Soroljuk hát fel adatszerűen e többnyire máig szunnyadó színpadi művek regényváltozatainak első megjelenését: *Üldözni fognak benneteket* — 1938, *Az árnyék*, — 1940, *Szilágyi Irma* — 1941, *Bűnbak és áruló* — 1968. A bibliográfiát kiegészíti *A történeti regény* című elméleti munkáját (1935) és az önéletrajzi *Tettenérés* (1980), valamint a *Szilágyi Irma* 1942-es színházi sikerszerűsége, amelyet a Nemzeti mellett Debrecenben, Kassán, Munkácson, Ungváron, Beregszászon, Szatmárnémetiben és Marosvásárhelyen is előadtak. *A kakukkfőlk* című Possonyi-darab a Vígyszínház 1944-es tervében szerepelt, de sosem került színre, s azóta is fiókban porosodik, bár Kárpáti Aurél negyven évvel ezelőtt, a pesti színházi élet újjászületésekor a feltétlenül bemutatásra érdemes darabok közt emlegette.

„Miért éppen Kuthyról írtam?” — teszi fel a kérdést a szerző magának a *Bűnbak és áruló* regényváltozatának utószavában, s felidéz egy régi nagyvárosi nyarat és Hegedűs Nándort, a nagyszerű szerkesztőt, aki azon fáradozott, hogy a „holnaposok” már akkor meglévő kultusza mellett minden feledésbe merült, régi bihari és váradai értéket felkutasson. Az ő ösztönzésére vágott neki a *Nagyvárad* című lap két ifjú munkatársa, Gulácsy Irén és Possonyi László, hogy a városi temetőben meglelje Fráter Erzsi és Kuthy Lajos sírját. De felidézi Tabéry Géza könyvét, *A Frimont palotát* is, amely a reformkori Várad regénye, csak hogy a későbbi, sokat vitatott Kuthyról, Kuthy és Fráter Erzsi barátságáról szinte szó sem esik benne. A Kuthy-témát tehát mintegy a szülőföld kínálta fel az írónak, s ő évtizedeken át érlelte magában, nyomozott Kuthy életének fordulatait után.

Hogy történt, mint történt? És főként miért történt? Miért ragadt Kuthy Lajosra lemoshatatlanul „az áruló” címke? Mit mond az utókornak 1848-ról e bélyeges homlokú szerencsétlen? Az író így vall hősről:

„Kétségtelen, hogy a katasztrófát követően az idehaza sínylő irók közül elsőnek Kuthy Lajos vállalt egy megszálló és megtorló rendszerben közhivatalt. De akár

a megélhetés, akár az eszmék szempontjából nem ő volt az egyetlen, aki megalkudott. Nem is lehetett volna az. Am ahogy a nemzet nem tudta önmagának a vereséget megbocsátani, s ennek bűnbakjává a szabadságharc legkiválóbb tábornokát: Görgeyt tette meg, úgy azt sem tudta önmagának elnézni, hogy fél és megalkuszik. Ezt a kollektív rosszérzést is át kellett valakire hárítani a felgyülemlett, torlódó indulatok egész erejével. Kézenfekvő volt, hogy a félelem és megalkuvás büntudatát viszont Kuthyra hárítsák át, a Bach-huszárra. Így lett tehát ő az áruló, noha voltak éppen elegendő más magyarok is, kik hivatalt vállaltak.”

Es még egy jellemző adalék:

„Kulini Nagy Benő... a Kuthy-legenda egy olyan hajtását is közli, amelyet maga a szenvedő érdekelt ültetett el. Eszerint Kuthy szerette azt mesélni barátainak, hogy amikor főnökét, Batthyány Lajos gróft az Újépület melletti vesztőhelyen kivégezték, neki, Kuthynak végig kellett néznie ezt a hivatalos gyilkosságot. Utána a felügyelő porkoláb pedig e szavakkal vette le a rab író kezéről, lábáról a láncot: — *Sie sind frei.* (Ön szabad.)

Majd Kulini Nagy Benő úgy folytatja, hogy e jelenet elmesélésekor Kuthy Lajos azt mondta neki:

— Átláttam, hogy életemet felséges császáromnak köszönhetem!

Így hát az egykori jó barát kerek huszonöt esztendővel hősi halála után azzal magyarázza Kuthy viselkedését, hogy a szabadulás eme patetikus pillanatától kezdve már-már rögeszmeszerűen uralkodott el rajta a gondolat, hogy a császárt hatalom iránt engedelmisséget kell mutatnia.

Ki tudja? Még ez is lehetséges.

Bár én nagyobb fontosságot tulajdonítok egyéb körülményeknek...

Néha úgy érzem, talán kevésbé lenne szomorú, ha Kuthy Lajos sírja egy távoli, tengerparti halászfaluban vált volna jeltelemmé, mint az, hogy Váradon sem tudják már, hol enyészett el a földbe.

De mortuis nil nisi bene...

S végül, akárhogy forogatom is, a legenda győzedelmeskedett. A »negatív mitosz«.

De miért győzedelmeskedett? Hogyan s mivel?

Talán úgy, azért és azzal, hogy a hamis látszatok alapján mégis ott lappang benne valami kemény, szigorú, törvényszerű igazság. A sors nehezen elviselhető logikája, mely mindenkinek kiméri a magáét, s ezért így szólt Kuthy Lajoshoz:

»Annak kell beteljesülnie rajtad, ami beteljesül. Mert aki megalkudott azért, hogy ne legyen mártír, végül mégis mártír lesz azért, mert megalkudott.«

A Londonban élő Határ Győző, akinek művei immár a hazai közönség előtt sem ismeretlenek, nemrég a *Vigilia* jubileumi antológiáját recenzálva, azon sajnálkozott, hogy Possonyi Lászlót, e tehetséges és ambiciózus író is ideje korán ragadta el közülünk a halál. Tévedett: Possonyi László ma is, nyolcvannégy esztendősen — igaz, pátriárkához illő fehér szakállal és csöndes visszavonultságban — itt él közöttünk, s mi tagadás, íróasztala rejteget még egy-két felfedeznivalót. Köztük ezt a Kuthy-dramát is, amely a történelmi drámák konjunktúrája és a bennük hangot kapó nemzeti önvizsgálat idején méltán vonhatja magára színházaink figyelmét.

Bűnbak és áruló

Dráma nyolc képen

Személyek:

KUTHY LAJOS
CANDIDA GRÓFNŐ
ZICHY EUGEN
JÓKAI MÓR
LABORFALVY RÓZA
TÁNCICS MIHÁLY
DEGRÉ ALAJOS
LISZNYAY KÁLMÁN
BORBÁLA
FISKÁLIS
KAPPY
RITTER
JÁRSITZKY
I—II. DELNŐ
I—II. HAJHÁSZ
BULL ÚR
VÉGREHAJTÓ
HUSZÁR
BRANDNER ÚR
SOPHIE, A LÁNYA
LÓRODY
PULSZKY
MISKA
STEINMÜLLER
ALBACH
LÓW
PÜSPÖK
BARNAY
NEMZETŐR
HADBÍRÓ
FOGLÁR
FRÁTER ERZSI
GRÓSZ DOKTOR
EMBER TISZTELETES
KÉT SZERELMESPÁR

ELSŐ KÉP

Történik 1846 tavaszán, Pesten, Kuthy Lajos Szarka utcai lakásában. Háromablakos szoba szárnyas ajtókkal, jobbra kandallóval s oldaljárattal a háziúr hálószobája és a konyha felé. A kandallóban nem ég tűz, de a kovácsoltvasból való szélvédő előtt fölborított lábzsámoly s némi famaradványok. Balról két ajtó, egyik az előszobába, másik a nagy szalonba és a többi helyiségbe. A kandalló fölött aranyrámás tükrök és kínai porcelánok közt állóóra. S tükrök, állók, velenceiek itt is, ott is. A termet két, Párizsból hozatott fekete-arany garnitúra tölti be: empire, oroszánkormós bútorok.

A falakon klasszikus képek másolatai és negyvenes évekbeli angol metszetek, lóverseny- és vadászjelenségekkel. Az ablakok közében és a sarkokban faragott oszlopokon délszaki növények. A virágok közt, tárlatszerűen, antik szobormásolatok, Vénusz-, Apolló-, borghesei faun, és egy kis Ferenczy-szobor, a Pásztorlányka egyik változata. A bútorokon török és kasmírterítők, rézdozozok, oldalt taburettszerű asztalkán nargilé, fölötté a falon pipakészlet. A kandallón néhány finom kötésű könyv, előtte a földön szürke antilopbőrrel készült fűjtató. Az egyik szalonnasztalon prózai, otromba kalamáris s egy csomó aktaszerű irat között kormői a végrehajtó írónka

BORBÁLA (negyven év körüli, puritán, védegyeleti kartonruházatú vénleány, tatáros arcát fehér főkötő szegi. Beason, nézi a körmeit fűvő írónkot, sóhajt.

Az írónok irataiba mélyed, erre a kandallóhoz oszon, kötényébe kapja az ott lévő fadarabokat, felkapja a fűjtatót, s osonna vissza)

- BULL ÚR (kis kopaszodó férj, kizöldült, frakkszerű kabát) Hé, leányasszony! Innen nem vihet ki semmit!
- BORBÁLA (fél kézzel kötényébe fogva a fát, a fűjtatót takarná) De Bull úr, egy csésze kávé csak főzhetek tán még a konyhán. Elfogyott kint a fám.
- BULL ÚR Inkább fűtött volna be azzal a kis fával idebent. (Körmeit fűjja) Hideg szél fúj ma a Dunáról, a halpiacon a kofák megint elővették a paraszas bödönjüket.
- BORBÁLA A belső helyiségek fűtése a huszár dolga vagy az inasé.
- BULL ÚR Hol vannak?
- BORBÁLA Kámforrá váltak a gazdammal együtt. Nem bírják látni e gyalázatot.
- BULL ÚR Törvény — törvény! Kuthy úr sokkal többel adós, mint ez az egész cifra, nájmódi lakás. S ő is csak egy skribler, mint én.
- BORBÁLA (majdnem szerelmes önérettel) Kuthy úr skribler? Kuthy úr a legnevesebb magyar beszélyíró. Az irodalom grófja, tudja? Minden árkus írását arannyal fizetik!
- BULL ÚR No, ha arannyal fizetnék, nem jutott volna ide. Hallom, volt a vármegyénél is. Ha nagyon könyörög, visszamehet írónoknak a váradi megyeházához!
- BORBÁLA Kuthy úr nem megy vissza se írónoknak, se alispánnak, tudja. Csak négy fal legyen körülötte, olyat ír, hogy mind a zsebébe teszi magukat meg a hitelezőit. Az ország minden jelese barátja neki.
- BULL ÚR Vagy csak volt, amíg a fél világot idecsődítette, hogy előttük rázza a rongyot. De most?
- BORBÁLA Mikor még csak egy szobája volt, én főztem, mostam rá egyedül. Ezután se kell neki több, csak egy íróasztala legyen.
- BULL ÚR No bizony, annyija se lesz. Elmehet írónoknak. (Dühösen) Tegye le azt a fűjtatót!
- BORBÁLA Mondtam már, hogy kávé főzök. Ma még nem is ettem. Aztán hátha hazajön a gazdám, legalább egy kávéja legyen.
- BULL ÚR Nem dugja az ma ide az orrát. Közhirre tettük a licitációt, sok nép jön ma itt össze. (Gúnynyal) Hisz az irodalom grófját árverezik.
- BORBÁLA (paraszti göggel) No, csak hadd árverezzék! Vigyék ezt a sok kacatot, ez mind bajt hozott neki. (Menne kifelé a fűjtatóval)
- BULL ÚR No, maga csak nem lopja el, lelkem, azt a fűjtatót. Nótába van az véve, árverési tárgy.
- BORBÁLA De felvannak evvel a rongy fűjtatóval! (Dühösen lecsapja a székre) Nincs parázsam, a szomszédba se szívesen megyek most. A számmal éleszem ezt a rongy vizes fát, mint egy falusi szolgáló?
- BULL ÚR Élessze, ahogy akarja, ha itt nem tudott befűteni vele.
- BORBÁLA No, hagyja már, inkább magának is főzök egy csésze jó erős kávé.
- BULL ÚR Az jó lenne.
- BORBÁLA Mondja, Bull úr, nem lehetne nekem megvenni ezt a fűjtatót?
- BULL ÚR Hát ha apránként kényszerülünk eladni mindent, licitálhat rá maga is.
- BORBÁLA Én a gazdámra nem árverelhetek. Nem vagyok én hiéna.
- BULL ÚR (sértetten) Micsoda?
- BORBÁLA Kuthy úr mondta, hogy jönnek a hiénák. Hát én nem vagyok olyan. (Felveszi, sóvárogva nézi a fűjtatót)
- BULL ÚR Tegye le.
- BORBÁLA De ehhez úgy hozzászóltam én. Megvenném, akármibe kerüljön is. Adnék én érte öt forintot is... (Vászonzacsót húz elő) Csinálja meg már nekem valahogy, aztán rögtön hozom a jó meleg kávé. Itt van három forint előlegbe. Hadd legyen nekem is valami emlékem innen.
- BULL ÚR (nyúlna a pénz után, meg nem is, gyorsan elveszi) Hát csak feltételelesen, tudja, feltételelesen, ha nem viszi ki a lakásból...

BORBÁLA Dehogy viszem.
 BULL UR Én megpróbálom, de ne mutogassa itt. Tegye kint félre valami alá.
 BORBÁLA Jó, jó, csak eresszen! (A fát is felvéve, a kebléhez szorítva a fűtatót, méltóságosan el)
 BULL UR (elteszi a pénzt, aztán füle mellé téve a tollat, rendezget)
 VÉGREHAJTÓ (köpcös, kopasz, be balról) Na, készen van, Bull úr?
 BULL UR Rögtön, csak ez a záradék hiányzik. (Átnyújt egy köteget) Ez kész.
 VÉGREHAJTÓ (a köteggel el a másik szoba felé)

Három ifjú író lép be, viruló arcok, ruganyos tagok, városi öltözék, csak a harmadik jalusias. Kissé elfogódottak

JÓKAI (galambszürke frakk, halványkék nyakkendő. Cilinderét kezében tartva, két barátja nógatóására belép. Huszonegy éves, igen szép ifjú) Mégsem illik, Megittuk a teáját, élveztük vendégszeretetét, s most ide jöjjünk, mikor temetik? Eppen mi, fiatal magyar írók?

LISZNYAY (villogó szemű, borzas, magyar ruhásan s kissé palócosan) Mauricz kisasszony pirul, mint a falusi menyasszony...

JÓKAI Mindig utáltam az árveréseket. Erről jut eszembe. (Noteszbe ír)

DEGRÉ (franciás, elegáns, diplomatikus ifjú) Újságíró mindenütt megjelenhet, ő a kor szócsöve. Mit írsz fel, mi jutott eszedbe?

JÓKAI (zavartan) Semmi, csak egy novellatéma. Az árverésről. (Noteszét eldugva) De mégsem illik, hogy itt a lakásán, a hiénák között...

LISZNYAY Ugyan má... Kuthy a Vörösbegy szalában iszik, és revolverének udvarol. Nem jön az ide...

JÓKAI Ez nem ment az udvariasság kötelékei alól egy barátot...

DEGRÉ Mi úgysem vásárlunk, nem vagyunk hát hiénák. Csak megszemléljük, ki mindenki jön el, s hogy temetnek egy magyar író.

JÓKAI Elég szomorú... erről jut eszembe... (Jegyvez)

LISZNYAY Mi az? (Betekint ide-oda, lázasan) Tudtam én, hogy nem lehet jao veege nekie. Ő is tíz forinttal a zsebibe jött Pestre, aztan, lássad, csak laásd, maaris több mint ötezer forinttal adós... mikor lesz neked ennyi adósságod, Mauricz?

JÓKAI (álmodozva) Majd ha én is olyan nagy író leszek, mint Kuthy. Az, hogy egy szegény papfi, mint író, ekkora adósságot tudott csinálni, biztató csillag a magyar litteratura egén. A magyar litteraturának jövője lesz, meglássátok, Degré, Lisznyay.

Két hajhász jön a másik szalonból, fogdossa a bútorokat s a szőnyegek szélét, képre, szoborra rá se hederít

I. HAJHÁSZ Legfeljebb ötszáz az egész...

II. HAJHÁSZ (egész szobát felölöl szemmel) Höchtens fünfhundert...

I. HAJHÁSZ Többet egy krajcárral sem.

II. HAJHÁSZ Képek, berendezés, minden?

I. HAJHÁSZ Ha azt kiveszik is, legfeljebb ötszáz. (Tovább loholnak)

JÓKAI Hogy tépnék szét máris mindenét. (Zsebébe nyúl)

LISZNYAY Mi az, Mauricz, megint egy beszélteémá?

JÓKAI (zavarodottan) Semmi, semmi, azt néztem csak, hogy nem hagytam-e el a kéziratomat...

LISZNYAY Ha Kuthyrá raahuzzaak a koporsófedeleat, úgyis te leszel a legnagyobb mágyár beszélyíró. Te ne szomorkodj, pajtaas...

JÓKAI Kuthy engem szívesen fogadott, s mindég pártfogolt. Amellett börtönt ült a Neugebäudeban Wes-selényi és Kossuth barátsága miatt. Dicső hazafi, nem kívánok soron kívül a helyére lépni.

DEGRÉ Csak a téged megillető hely kivívásáról van szó. Kuthy sokban elvetette a sulykot.

JÓKAI Kuthy rázta föl beszélyeivel a közönséget, s ő tanította meg kiadóinkat, hogy az írónak meg kell a munkájából élnie.

DEGRÉ No, ez most igazán találó példa. (A körmölő írónkra mutat)

JÓKAI A pesti irodalmi élet felvirágzása mégis neki köszönhető.

LISZNYAY S az uszora felviraagzaasa is neki. Most sajaat eltetői szedik szeet. Hallanaad csak róla Pe-tófit.

JÓKAI Sándor haragszik rá, mert Pozsonyban hidegen fogadta. Kuthy jószívű, de kicsit sokat ad a külsőre, amit Sándor fumigál.

LISZNYAY (körülzönglész) De van is itt paachuliszag. Maar csak azcer se kellene nekem innen semmi; ki se lehetne belőle szellőztetni a Kuthy-szalón sza-gaat...

JÓKAI (Lisznyay hanglejtésében) Te is szívesen szagoltad egynehaanszor. S mikor Sándor legutóbb itt volt, Kuthy igen szívesen fogadta.

LISZNYAY Volt, de csak egyszer. Sándor nem bírja el, hogy inas segítse le a kabaatjaat. (Nevetnek)

Három arszlán lép be két delnővel, fölöttébb divatos férfiak, majdnem a karikatúra határán. A delnőket előreengedik, s láttukra az írók kissé félrebb vonulnak

I. DELNŐ Ne vitatkozzanak már, uraim.

KAPPY Csak azt akarjuk eldönteni, mi is hát Kuthy? En azt mondom, ő csak egy arszlán, mint mi, s csak érdekessé akarja magát tenni az írással: így kúszik mágnáskörökbe... Okos ember Kuthy!

RITTER Ó, ő egy valódi stuccer. Magyarul nyalkafi, ha jól tudom.

JÁRSITZKY Vagy egy uracs.

KAPPY Inkább liónt mondanék. Parbleu!

RITTER Vagy „geck”-et. Eléggé fennhájzó modora van.

JÁRSITZKY Ugyan, ő egy dandy, habár új idióma szerint delfinek is mondhatnám. Ha van delnő, mint a mi bájcillagaink, legyen delfi is.

KAPPY Kuthy a gigerli valóságos mintaképe. Érti ezt az illatot? Valódi pachuli. Nem Moschtól való, Párizsból hozatja.

I. DELNŐ Hogy Kuthy oly hamar elvált nejtétől, nem hatolhattunk be hozzája... Sokat sutogtak az itt lefolyt férfiestélyekről...

KAPPY En voltam az estélyein. Unalmas volt. Mindig irkafirkákról és művészetéről beszéltek. S folyton csak az a hig téa. Párizst akarták itt majmolni.

RITTER Pedig Pest csak kis provinciaváros. Látná csak Bécszet, asszonyom.

KAPPY A legutóbbi népösszeírás szerint Pestnek im-máron kilencvenezer főt meghaladó jakosa vagyon. Ha Széchenyi Stefi hídja megépül, eléri a százezret.

II. DELNŐ Ah, ez a szalon. Azt mondják, Párizsból hozatta. (Meglátja a borghesei faun másolatát) De ezek a szobrok illemsértők... nem is tudom, való volt-e idejöttünk?

JÁRSITZKY A művészet miatt ne piruljon, asszonyom. De lám, van itt egy magyar szobrocška is. (A Pász-torlánykára mutat) Erről mondta Kuthy legutóbb, hogy mestere, valami Ferenczy, összes szobraít a Dunába hányta elkeseredésében. Ezt Kuthy megmen-tette.

II. DELNŐ Ezt a szobrocškát, látja, megárvervelhetné nekem. Ezzel nem kellene otthon az uram előtt szé-gyenkezmem.

I. DELNŐ Gyerünk, nézzük meg a többi szalákat is.

Mind az öten el balra. Ezalatt egyre több hajhász, ár-verelő, német polgár lepi el a szobát, majd kilép egy bírósági szolga, s valamit súg Bull úrnak

BULL UR (összekapva irományait, a szolgát a maga helyébe nyomja)

Grófi huszár lép be, s utat tör a mögötte jövő fiskális-nak

FISKÁLIS (védegyleti szürke, fekete zsinóros ruhában, Bullhoz) Jó napot, Bull úr. Hol találom a végrehajtó urat?

BULL ÚR Arra tessék, itt a nagy szalonban kezdjük az árverést. *(Maga elé tessékeli, de a nyomába lépő huszárt maga mögé szorítja)*

Az árverelő tömeg utánuk sodródik, az írók is indulnak, de ekkor Laborfalvy Róza lép be egy németes mágnás kíséretében. Mind a ketten lovaglórúhában vannak

RÓZA De ha mondom, hogy nem akarok venni semmit.

DEGRÉ *(mélyen meghajol Róza felé, s azt suttogja)* Laborfalvy.

Társai Rózát bámulják

RÓZA *(szórakozott biccentéssel fogadja csak a köszönést)*

ZICHY Azt mondta, interesszálja a magyar írók Gentleman Clubja. Voilà!

RÓZA Szívesebben jöttem volna akkor, amikor itt irodalomról és művészetről csevegtek. Hisz játszottam is Kuthy úr egyik darabjában.

ZICHY Sajnos, nem járok a magyar teátrumba.

RÓZA Akkor miért lovagol velem?

ZICHY Ez más. Vous êtes ravissante! Chic magával járni.

RÓZA *(kacér)* Én csak egy szegény magyar teátristáné vagyok.

ZICHY A német színházban kellene játszania, hogy tehetsége evoluálhasson. Il y a une grande différence!

RÓZA A német színházat főuraink ápolják a játsszóakkal együtt. Féltékenyek lesznek, hogy a gróf úr velem láttatja magát.

ZICHY Tant mieux. Hadd féltékenykedjenek. Hát még ha átmenne a német színházba, milyen féltékenyek lennének.

RÓZA Csak hagyják meg nekünk a mi szerény játékszinünket, mi is békében hagyjuk őket a magukéban. Mily szép itt, kár, hogy Kuthy úr olyan szerencsétlen ember.

ZICHY *(betekint egy ajtón)* Mais voyez, nem is egyedül képviseli itt a szépnemet. Odabent több delnő deklatálja magát a szobrokban. Nem jön beljebb?

RÓZA Előbb ezeket akarom megnézni. *(Körbejár, s a képeket nézi)*

DEGRÉ *(a Rózára megbabonázottan rámeredő Jókaihoz halkan)* Mit bámulsz, Móric? Nem láttad még Laborfalvy leányasszonyt?

JÓKAI Nem hittem, hogy az életben is ilyen szép. Valóságos királynő, az életben is királynő!

LISZNYAY Vigyazz, Mauricz. Az életben is nagy műveesznő...

JÓKAI Ez aztán az asszony!

RÓZA *(megérzi, hogy róla beszélnek, visszatér Zichyhez)* Kuthy úr valóban nemes ízlésű férfiú. Most már tudom, mért kelle idejönnöm...

ZICHY Megtetszett valami? Rendelkezésére állok.

RÓZA Ne fáradjon, úgysem fogadnám el. Másért kelle idejönnöm.

ZICHY S ha szabad volna tudnom, miért?

RÓZA Hogy lássam, miként temetik el nálunk a magyar nyelv egyik legjobb művelőjét. Még engem is árverezhetnek így...

ZICHY Jamais, jamais! Azt mi, hódolói nem engednénk. És tudtommal a Játékszintől nagy gázsit kap, s nagy házat is visz...

RÓZA Éppen ez az. Nekem nem szabad hátrébb maradnom...

ZICHY Elfogadhatná bármelyikönk hódolatát. Azaz a barátaimét. Hisz tudja: én rab vagyok.

RÓZA *(elmosolyodva)* Tudom, hogy csak villámhárító vagyok. S ez így jó nekem is. Hálás vagyok a barátságáért, de a barátaiból nem kérek.

ZICHY Miért? Nem elég kedves lovagok?

RÓZA Nem hozzám valók. Már úgy értem, hogy a házasságra nem.

ZICHY Nem kell mindig a legrosszabbra gondolni.

RÓZA Én csak hozzám való férfi mellett szokhatnék je könnyelműségemről, az adósságszinálásról és arról,

hogy Kuthy úr sorsára ne jussak. Ezért kelle idejönnöm. Jöjjön, nézzünk szét odaát. *(Átmege a szomszéd szobába, Zichy követi)*

JÓKAI *(utánuk bámul, aztán felszabaduló hangon)* Ki volt ez a fajavesztett majom? Ez udvarol neki?

DEGRÉ Zichy Edmund gróf, Fejér megye királyi biztos. A társasága Eugennek hívja. Ne féltékenykedj rá, a gróf csak tisztesség okából kocszik néha Laborfalvy leányasszonnyal.

JÓKAI Tisztesség okából hozza hírbe?

DEGRÉ A saját grófnőjének tisztessége okából, mert nem mutatkozhatik állandóan az ő Candida grófnőjével a felesége miatt. Így a maga köreiből el tudja hitetni, hogy Róza leányasszony a szíve hölgye, és Candida grófnőt meg tudja övni a pletykától.

JÓKAI *(őszinte indulattal)* Így gyalázzák meg a magyar teátrum csillagát?!

DEGRÉ Róza szegény, és mégis feltűnni vágyik. A gróf csak kocszik, lovagolgat vele, de a magyar színházba be sem teszi a lábát.

JÓKAI Szóval Pecsovics! Tűz és víz, becsület és aljaság együtt!

DEGRÉ Eppen ez a pikantéria benne. Így az egész főúri társaság azt mondja: Zichy, az udvar embere nem követné a tüzes magyar honleányt, ha nem lenne szerelmes beléje. S így Candida grófnő hírneve, bár elváltan él, feddhetetlen az ő köreiből.

JÓKAI S a szegénynek, bármily ragyogó tehetség, még az erkölce is nagyurak lábkapocája.

Közben bentről dobpergés, kalapácsütések és árverelő hangok

Háromszáz forint... senki többet... háromszáz forint először... Négy száz... Négy százötven... senki többet... Négy százötven... először... Ötszáz forint...

JÓKAI *(a zajra az ajtó felé megy. Ebben a pillanatban Róza és Zichy kilépnek, és a heves iramú Róza beleütközik Jókaiába, aki pirulva félreáll és meghajol)* Bocsnát. *(Majd zavartan befut a szomszéd szobába; társai követik)*

ZICHY Róza, miért fut el? Ez csak érdekes? Batthyány Kázmér és Károlyiék ügyésze árvereznek Kuthy bútoraira.

RÓZA Hagyjon. Próbára kell mennem.

ZICHY S milyen dühösek benn a hiénák. Az ellenzék, úgy látszik, ócskabútor-kereskedelmünket is nemzeti alapra akarja fektetni. Sansculotte grófok az ócskaszeren. Éljen a nemzeti ipar és védegyelet! Batthyány Kázmér mint ószeres!

RÓZA Én mást sejtek... és...

ZICHY Hallom, Kuthy úr otthagyta Batthyány Lajost, hogy ő nem szolgál, és sértődötten távozott. Hitelezői erre megrohanták s a magyar írói szalon megbukott.

RÓZA *(a belépő Degré-t nézi, s rutintól Zichyhez beszél)* A gróf úrnak nem sok hajlandósága van a magyar művészekhez. Ha engem árverelnének, talán ugyanígy beszélne...

ZICHY Magáról?... Soha. Les femmes, c' est une autre chose.

RÓZA *(végül is odalép Degréhez)* Jó napot, Degré úr. Nem tudja, mi történik odabent?

DEGRÉ Hódolatjára. Károlyi grófék ügyvédje már a harmadik szobát licitálja el a hajhászok előtt. A hiénák csorgó nyállal csattogtatják fogaikat, de főuraink megbízottjával versenyre kelni nem tudnak.

RÓZA Legalább nem hordják szét, amit egy művészlélek összegyűjtött.

DEGRÉ Lehet, hogy az árverelő maga költözik be a kész lakásba, mert mindent az utolsó szögig megvesz.

RÓZA *(csevegve)* Mondja, kivel beszélt itt az előbb? A barátja arca mintha ismerős lett volna nekem...

DEGRÉ Az a hangos, palócos beszédű Lisznyay, a költő...

RÓZA És az a lányos arcú szőke?

DEGRÉ Az az én Jókai barátom, a jövőendő nagy beszályírója.

RÓZA A mai ifjúság nem túlságosan szerény. (Királynői bólintás) Köszönöm, isten vele. (Zichyhez) Szörnyű módon elkéstem. Megengedem, hogy kocsján a színházig elvigyen.

Együtt el.

Az árverés most ideért, betódulnak a szomszéd szobából

VÉGREHAJTO (Bull előbbi helyén, kezében fakalapás) Következik a kis szalon, két fekete-arany asztal, négy karosszék, négy támlásszék, két alacsony asztalka, lábzsámolyok, állványok, állóóra, tükör, képek, szobrok, összesen harminchat darab. Kikiáltási ár: háromszáz forint. (A dob megperdül) Ki ad többet érte?

I. HAJHÁSZ Háromszáz forint.

II. HAJHÁSZ Négy száz!

VÉGREHAJTO (kalapácsával üt) Négy száz először. Senki többet?

FISKÁLIS Ötszáz forint.

I. HAJHÁSZ (dühösen gesztikulálva tiltakozni akar)

HUSZÁR (az ügyvéd mellett, feudális göggel) Kuss, az anyád mindenit!

I. HAJHÁSZ (behúzza a nyakát, néma marad)

II. HAJHÁSZ (közbelépne, de a másik lemondóan legyint és visszahúzza)

HUSZÁR (fenyegetően nézi őket)

VÉGREHAJTO Ötszáz forint, másodsor. Senki többet?

I. HAJHÁSZ Mecie...

HUSZÁR (vészjósló tekintetével beléje fojtja a szót)

VÉGREHAJTO Ötszáz forint, harmadszor. A kis szalon gróf Károlyi Györgyné tulajdona. Gyerünk tovább. (Sietve ki balra, tömeg követi)

I. HAJHÁSZ A grófok a kenyerünkre törnek. Schau Schámi, jól nézünk ki!...

II. HAJHÁSZ Pszt, a Károlyiak liberálok...

I. HAJHÁSZ Ezt nevezed te liberálnak? De kann man nur krepieren.

I. DELNŐ Ezt a pásztorlánykát sajnálom. Szívesen hazavitttem volna.

JÁRSITZKY (II. delnőhöz) Nagy selma ez a Kuthy, bent volt ez jól a mágnásoknál.

II. DELNŐ Mégis elárverezték.

JÁRSITZKY Ezután ha haza akar menni, majd végigvizitálja a nagy családokat. Az ebédlője Lónyay András grófnénál lesz, a dolgozószobája Csekonitsnéknél. Kérdés, a hálószobáját hol tartja majd?

KAPPY Ha bemegyünk ide, rögtön megtudjuk, ki pályázik rá a hölgyek közül...

RITTER (otrombán elröhögi magát)

II. DELNŐ Kérem, ne pajzánkodjanak, ez illemsértő...

Mindnyájan el az árverelő tömeg után

NÉMET POLGÁR (egy besúgószerű kopasz férfihez) A főnemesi demokraták merkwürdig közelítenek a polgári rendhez...

BESÚGÓ Es der Graf Zichy és die Schauspielerin Laborfalvy is együtt. Mondják, nagyon szorosan.

NÉMET POLGÁR Bizalmas érintkezésben mágnások és művészek. Ez tényleg veszélyes. Jelentheti is Bécsbe.

BESÚGÓ Und die Gräfinnen. Károlyi, Lónyay, Csekonits...

NÉMET POLGÁR Én mondom magának, a magyar mágnásasszonyok lejtőre jutottak.

BESÚGÓ Majd intézkedem a jelentésről. (Mindketten el)

JÓKAI (Degréhez) Mit rángatod itt a könyökömet?

DEGRÉ Túl hangosan beszéltek itt Lisznyayval. Ezek itt bécsi spiclik.

JÓKAI Legalább örvendezhetnek Bécsben, hogy Kuthynak megint sikerült kitekerni a nyakát. Egyszer börtön és főbenjáró per, máskor cenzúra, most meg árverés. A végén majd meghátrál, azt hiszik.

FISKÁLIS (huszárja kíséretében) Degré úr, kérem. Szabad egy szóra?

DEGRÉ Parancsoljon velem, fiskális uram.

FISKÁLIS (félrehúzza) Egy kis bizalmas szívenességre kérném. Úgy sejtem, öcsémuram tudomással bír róla, hol rejtőzködik Kuthy úr.

DEGRÉ Ő nem akarja azt, hogy most zaklassák.

FISKÁLIS Ezért a zaklatásért nem fog haragudni. Főrangú hölgyeink visszavásárolták a lakását, és most át kellene neki adnom ezen váltókat, hogy összes adósságai rendezéséről tudomással bírjon.

DEGRÉ Éljen! Halljátok...? (Barátaihoz futna)

FISKÁLIS (megfogja a kabátja hajtókájánál) Lassabban a testtel, amice. Nemes megbízóim nem kívánják, hogy nevük az ügyvel kapcsolatban nagy port verjen föl. Csak azt üzenik Kuthy úrnak, hogy a szívek és lelkek gyönyörködésére nyugodt otthonában folytassa a regényírást. El tudna most vezetni hozzája?

DEGRÉ De mennyire el! Itt van a szomszédban. (Sodorná magával)

BORBÁLA (megjelenik az ajtóban)

DEGRÉ Borbála! Kerítse elő Kuthy úr inasát és huszárját, fűtsenek be, főzzenek jó vacsorát. Mire hazajön, minden úgy legyen, mint azelőtt!

BORBÁLA Mi történt? Visszajön a gazdám?

DEGRÉ Már hozom is. (Búcsút intve barátai felé, az ügyvéddel el)

BORBÁLA Tetszettek hallani? Mi történhetett, Istenem?

JÓKAI Úgy látszik, hazánk szebb lelkű hölgyei visszavásárolták Kuthy úr lakását. Minden úgy lesz, mint volt.

BORBÁLA Az Úr minékünk őriző pásztorunk. (Zsebkendőt kap elő, sír) Jaj, hogy hagyjam most itt a házat? Hol az inas, hol a huszár? Ki-be jár itt a sok idegen. Tessen már itt maradni kicsit, fiatalurak, amíg valamelyik léhűtőt megkeresem!

STANCSICS (honi posztókból készült, durva szürke, de zsinóros ruhás kopott kis emberke, könyvekkel a hóna alatt beóvakodik)

BORBÁLA Ni, ez a furcsa ember is hogy bejött ide. Nem hagyhatom most üresen a lakást.

JÓKAI Ettől ne féljen, ez Stancsics úr, és igen tudományos koponya.

STANCSICS Jó estét az uraknak.

JÓKAI Jó estét, Stancsics barátom.

BORBÁLA Én akkor elmegyek, látom, ismerik egymást. (Sietve el)

LISZNYAY Jó estét.

STANCSICS Kuthy Lajos uramat keresem. Szokott tőlem venni külföldön megjelenő műveket.

JÓKAI S csak így hordja őket a hóna alatt? Az előbb láttunk itt két bécsi spiclit, vigyázzon.

STANCSICS Ha így egyszerűen a hónom alá veszem őket, rá se gondolnak, hogy tiltott műveket hurcolok. Két másik engedélyezett könyv között hordom szét a magamét. (Könyvcsomója közül két vékony füzetet vesz elő, nyújtja mind a kettőnek)

JÓKAI (a címlapot olvasva) Sajtószabadságról véleményel egy rabnak... London, 1846. Nem fél, hogy ezért áristomra vették?

STANCSICS Amíg a policáj nagy vadakra, Kossuthra, Wesselényire, Kuthyra vadászhat, miért akadna a hálózába olyan kis cigányhal, mint én vagyok?

JÓKAI Nagy ám az étvágyuk, s nem vetik meg a cigányhalat sem.

STANCSICS Földünk rögeinek is meg kellene most indulniok, hogy a zsarnokság igáját lerázzuk. Hátvan krajcár egy kötet. Tetszik?

LISZNYAY (gyorsan visszaadja a füzetet) Nincs pénzem, öreg.

STANCSICS A Pilvaxban pedig sokat látom urambarátomat.

JÓKAI Majd én megveszek egyet. (Pénzt kotor elő, odaadja)

BORBÁLA (nagy csomó fával és a fűjtatóval bejön)

JÓKAI Isten vele, Borbála, adja át köszöntésünket Kuthy úrnak. (Lisznyayval el)

BORBÁLA (a kandalló előtt alággyújt, fűjtatóval fűjt)

STANCSICS Furcsa jószág. Olyan, mint a kovácsfűjtató.

BORBÁLA Kovács volt az apám, azért szeretem úgy a fűjtatót.

STANCSICS Nekem is volt egy kovács rokonom, szerettem én is játszani a szerszámaival. De gyenge voltam, hogy kovács legyek, és a takácsmesterséget tanultam ki.

BORBÁLA Mestersége van, aztán most mégis ír maga is?

STANCSICS A nép baját csak az érti meg, aki a nép közül jön. Én elhoztam a nép panaszát, betűbe szedtem és világgá kiáltom, akárhogy akarják belém fojtani a szót.

BORBÁLA Az én gazdám is azt akarta, s ma is majdhogy el nem árverezték.

STANCSICS A maga gazdája korpa közé keveredik, s megeszik a disznók.

BORBÁLA A nagyurakra gondol?

STANCSICS Mindenkire, akinek nem az igazság szeretete van a szívébe írva. Pedig Kuthy barátomnak jó szíve van... Övni kellene...

BORBÁLA Várja meg, aztán mondja meg neki. Itt lesz nemsokára. Igazi barátja úgyszólván neki, csak olyan „nálad eszem, nálad iszom, komám vagy” barátai.

CANDIDA (megnyílik az ajtó, s fátyolosan belép Candida, prémmel, mantillával, karmantyúval s fejedelmien. Kis idegen akcentussal) Jó estét kívánok.

BORBÁLA Hát nem megint nyitva felejtettem az ajtót? Bolond egy nap!

CANDIDA Ne ijedjenek meg. Én Kuthy urat keresem.

BORBÁLA (feláll) Még nem jött haza, de minden percen itt lehet.

CANDIDA (Stancsicsot lemérve) És maga... szintén ide tartozik?

STANCSICS Én kérem Stancsics Mihály vagyok. Kuthy úr pártolni szokta írásaimat...

CANDIDA (az asztalon fekvő füzetre pillant, felveszi) „Sajtószabadságról véleményei egy rabnak”... Ez maga? De hiszen nem rab?

STANCSICS Az egész ország rab, kérem...

CANDIDA Ach, ridicul... (Belelapoz a könyvébe, majd fölényes hidegvérrel) Ne várja most meg Kuthy urat, nekem lesz vele beszélgetésem. A könyvet én veszem meg a számára. Mi az ára?

STANCSICS Tehetősebb pártfogóim egy forintot adnak érte.

CANDIDA Itt van, fogja. Majd átadom Kuthy úrnak üdvözlőit.

STANCSICS (elgondolkozva, tétován meghajol, köszön, elmegy)

CANDIDA (tekintetével az ajtóig űzve Stancsicsot, fölveti a fátylát) Eppen ilyennek képzeltem ezt a lakást. Kuthy úr sokat mesélt róla, amíg berendezte. Magát hogy hívják?

BORBÁLA (fagyosan) Borbálának.

CANDIDA Hát akkor, Borbála, menjen ki, zárja be jól az ajtót, és ha a gazdája nem egyedül jönne haza, súgja meg neki, hogy a grófnő várja.

BORBÁLA Milyen grófnő?

CANDIDA Olyan sok grófnő jár ide, hogy ennyi nem elég? (Idegesen nevet) C' est vrai, ma magyar mánásasszonyok vásárolták vissza a gazdája lakását. (Gúnyosan) Hát hogy tévedés ne essék, mondja meg neki, hogy Candida grófnő várja, s egyedül várja. Siessen!

BORBÁLA (zavarodottan kimegy)

CANDIDA (a tükörnél karmantyúját letéve, kalapját, fátylát igazítja, s egy divatos operarészletet dúdol) „Meglepjük őt, meglepjük őt, Búvóhelyén a szívverőt...”

(Gúnyosan fölnevet, Stancsics könyvéből tánclepedben olvassa) „Igazság pedig ott, hol politika van, nem képzelhető...” Eh, ez nem jó most Kuthynak... (A kandallóba veti a könyvet)

KUTHY (magas, halvány arcú, Kossuthhoz hasonló, álmodó kék szemű, élénkpiros ajkú férfi, választékos divatú párizsias öltözékben, hidalgóköpenyét válláról lekanyarítva) Igaz lehet ez? (Szinésziesen megcsípi magát) Nem álmodom? Hazajöhettem, s ön itt, grófnő? Ez „superbe”, mint Niki gróf mondaná!

CANDIDA Nem álmodik. Azt mondtam, egyszer, ha szüksége lesz rá, eljövök.

KUTHY Majdhogy későn nem jött. Délben még úgy volt, hogy estére nem az enyém ez a lakás. De valami tündérek... (Boldog szelességgel kezét csókol) Ön is köztük volt, grófnő?

CANDIDA (lassan elvonja a kezét, talányosan) Nem egészen és mégis...

KUTHY Hogyhogy nem egészen? Egész angyalsereg állt össze.

CANDIDA A magyar mágnáshölgyek sokkal tartózkodóbbak, mint én. Félnék az uruktól, a világ szájától, pedig a bőrük bizserog az izgalomtól, hogy egy köznemessel, olyannal, mint maga, szóba állhassanak. De illemsértők mégsem mernek lenni. Egy kicsit bátorítottam őket.

KUTHY Bátorítani? Mivel?

CANDIDA (kacéran nevet) Nem mindig az segít a legjobban, aki pénzt ad. Par consequent, sokszor nagyobb segítség, ha megsúgjuk valakinek, hogyan szerezhethet pénzt, vagy oda célunk barátainknál, hogy a bajban levőt miként lehet megmenteni...

KUTHY Ebből az okos fejből pattant hát ki e nemes ötlet. Köszönöm! (Mohón, de mégis szertartásosan csókolja a kezét és a karját)

CANDIDA (mintha csiklandozná) Sokat beszélünk magáról Toncsi grófnővel és Karolin grófnővel, mikor meghallottuk, hogy hitelezői üldözik. Szegények csak sápitóztak, s félték attól, hogy egy fiatal férfinak felajánlják segítségüket. S ekkor jöttem én honmentő ötletemmel...

KUTHY Mivel?

CANDIDA Ha öt-hat dáma áll össze, s együttesen lép akcióba, egyik sem gyanúsítható, mert hogy egyezhetnek meg hat hölgy egyetlen arszlánon, ha valamelyiknek köze volna hozzája? Nem igaz?

KUTHY Valósággal metternichi kiszámítás. Köszönöm magának.

CANDIDA Mindent nekik köszönhet, nekem csak egy kis ötletet.

KUTHY Mindent magának köszönök.

CANDIDA Nem szabad majd Karolinnak elárulnia, hogy itt jártam. Shocking lenne. Szegény Eugen miatt is nehéz a helyzetem, miatta nem térhetek vissza Bécsbe. Mit tegyek? A magyar gavallérok szerintem különbek, mint a mi bécsi férfaink.

KUTHY Szabad reménylenem, hogy ez a látogatás többet is jelent: azt, hogy meghallgat végre.

CANDIDA Sokat nem remélhet. Én nem vagyok magába szerelmes. Ne hitesse el magával, hogy az vagyok. Én Eugent szeretem.

KUTHY (gonoszul villan a szeme) Zichy gróf, hallom, Laborfalvy leányasszonnyal látogatta ma meg a licitáció alatt otthonomat.

CANDIDA Talán egymást kergetjük ma itt. Eugen az én parancsomra köteles teátristánékkal mutogatni magát. Tudja, a látszat... maliciuse sérelmek ellen. Nem hozhatom hírbe magam Eugennel, s meg sem válhatok tőle...

KUTHY Azért jött hát, hogy az Eugen gróf iránti szerelméről áradozzék? Eugen gróft a német színház táján is jól ismerik...

CANDIDA Szeretem magát, mikor ilyen gonoszul villan a szeme. Milyen ügyetlen intrikus, hogy elárulja magát. Én magát másként szeretem...

KUTHY (szomjasan, száraz torokkal mégis megkérdezi) Hogyan?

CANDIDA Eugen nagyszerű lovas és világi, de nem lát túl az ő szalonhorizontján. Se politikáról, se irodalomról nem lehet vele beszélni, mint magával. Maga jó eszű, éles nyelvű, s hogy tud pletykálni! Magát mint plátói barátot szeretem.

KUTHY Csekély vigasz számomra, mikor kívánatos festi valóságában csaknem hogy megőrjíti. (Meg akarja ölelni)

CANDIDA (kisiklik a karjából) Pfüj, sokat ivott ma. KUTHY Nemesak ittam, de a halálra is gondoltam. Bátorságot ittam magamnak a halálhoz. S most úgy vágnék élni minden izemmel és érzékemmel, mint soha!

CANDIDA (játékosan) S én nem adtam időt arra sem, hogy illatszereit és szájvizét használhassa. Hallom, azt is Párizsból hozatja.

KUTHY Csak hozattam. De ha parancsolja, van még belőle egy kis készletem.

CANDIDA Ez nem volt felhívás a táncra. Csak azért jöttem, mert úgy éreztem, adósságaitól való megszabadulásán túl is szüksége lehet rám.

KUTHY (*komoran*) Maga csak játszik velem.

CANDIDA Nem játszom. Szépen leülünk a kandallónál, és megbeszéljük, miként kell ezután élnie.

KUTHY Van még egy üveg pezsgóm, Moët-Chandon. Lefoglalták, mielőtt megihattam volna. Engedje meg, hogy behozassam.

CANDIDA Szomjas?

KUTHY Mindig és mindenre.

CANDIDA Rám is csak úgy, mint mindenre?

KUTHY Magára örökké szomjazom, de most ezt ital-mámorra váltom.

CANDIDA Akkor megengedem, hogy pezsgőt hozasson. Hideg szél fúj, s gyalog kellett jönnöm, hogy senki se sejtse jöttömet.

KUTHY (*kimegy, Candida a kandallónál mantilláját hátára veti, s a tükörben nézi magát, amíg Kuthy pezsgősüveggel s tálcán két pohárral visszatér*) Inasom még mindig odacsavarog valahol.

CANDIDA Kedves, hogy nem a szakácsnéjával küldette...

KUTHY Gondoltam, à la guerre come à la guerre. Borbála hagymát vág.

CANDIDA Fidonc. S mily szemtelen egy perszóna. (*A pezsgőre*) Elég hideg?

KUTHY Jégen ugyan nem volt, de zár alatt igen. Elég átélhetett. (*Tölt, koccint*) A megmentőim egészségére és különösen egyére.

CANDIDA A maga új regényére, amit írni fog. Hogy jutott el az árverésig?

KUTHY Most jut eszembe, nem is először történik velem ilyesmi...

CANDIDA Nem először?

KUTHY Debrecenben, kisdíák koromban egyszer anyyira eladósodtam egy bélest áruló kofánál, hogy már az utcára sem mertem kimenni, mert a tonnas néninek csúfolt terebélyes hölgy a kollégium közelében székelt jóízű lepényeivel, s igen haragos hittelezővé vált. Pedig a városban tanítványaim voltak, s ha nem látogatom őket, heti díjaimat is elvesztem. Helyzetem kétségbeejtő volt. Legalábbis azt hittem, ennél kétségbeejtőbb nem adódhat.

CANDIDA S mit tett eme desperát helyzetben?

KUTHY Végül is barátaim állottak össze, s krajcáronként rakták össze a váltságdíjamat, hogy a tonnas nénit kielégíthessem. Azt hiszem, akkor voltam utoljára ilyen boldog, mint most.

CANDIDA Meséljen még, olyan jó itt a kandalló mellett hallgatni.

KUTHY Mit akar tudni?

CANDIDA Mindent. Hogyan lett híres író?

KUTHY Apám egyszerű falusi kisnemes, de református pap, és hét nyelven beszél. Nagypapám is pap volt, a szülői határozatból nékem is az kellett lennem, ha egy kollégiumi barátom sérelme miatt onnan szolidaritásból ki nem lépek. Jurátus lettem, és Pozsonyban belésszagoltam a politikába. Elfogtak, s főbenjáró bűn vádjával tizenegy hónapra az Újépületbe zártak. (*Mellére mutat*) Majdnem rámentem. Az ügyvédi vizsgától a kormány eltitott mint országháborítót, s nem maradt más számomra, mint az irodalomra. Itt a cenzúra üldöz. Volt egy menyasszonyom. Meghalt. Volt egy feleségem. Kis idő múlva elhagyott. S volt száz meg száz barátnóm, akiknél csak egy pillanatra álltam meg. S most egyes-egyedül vagyok.

CANDIDA Szegény Don Juan.

KUTHY E sivár élet után vágytam e lakra. A katolikusoknak van díszes templomuk, oda betérhetnek egy kis fényért és melegségért. Én lakást akartam magamnak Pesten; illet: (*körülmutat*) a szellem és csinosodás templomául.

CANDIDA Ezért verte magát adósságokba? Hány éves?

KUTHY Tizenháromban születtem, és a hármas szám üldöz. Most harminchárom éves vagyok.

CANDIDA Veszedelmes életkor egy próféta számára. Ilyenkor megfeszítik őket.

KUTHY Kötéltáncos voltam, hogy valamit cselekedhessem Magyarországon. Lezuhantam. Ha gyöngéd kezek föl nem fognak, most összetört tagokkal, holtan fekszem a porondon.

CANDIDA (*majdnem anyásan, de vergődését is élvezve simítja meg a haját*) Furcsák a magyarok ezzel a hazafiságukkal. Ezután okosabban kell élnie...

KUTHY Tudja-e, grófnő, mibe került nekem mágnasaink csinosodásának előmozdítása? Én, a szegény bihari köznemes pap fia kellett oktassam meg főurainkat is a mai élet kellemetességeire. Össze akartam barátkoztatni a születési és szellemi arisztokráciát. De az arisztokrácia nem hálás. Batthyány Lajost is ott kelle hagynom, azért foglalatostkodom most a Gyáralapító társaságnál.

CANDIDA Pedig anyagiakhoz nem sok érzeke van, úgy látom. Vissza kell térnie Lajos grófhhoz, az irodalomhoz és a politikához.

KUTHY Irodalomból élni nem lehet, s politikához is pénz kell.

CANDIDA Lehet úgy is politizálni, hogy állást, pénzt szerezzen vele.

KUTHY Igen, lehet, de nem nekünk, magyaroknak.

CANDIDA Pedig az idők forrnak, és a császári ház hállás lenne azoknak, akik, mint maga, túl tudnak látni az ország szűk határain, és hűséggel tudnának lenni az uralkodó iránt.

KUTHY A császári ház iránt? Nekünk királyunk van!

CANDIDA De hiszen az ugyanaz. Csak mi másképp mondjuk. Ne felejtse el, mi mindent adott Bécs ennek a nagy Barbaricumnak.

KUTHY Bécs? Bécs nekem csak börtönt adott, és eltított az ügyvédi vizsgám letételelől is, hogy éhen veszejtsem.

CANDIDA Lehettek félreértések, s maga művei folytán veszedelmes országháborító hírébe került. Ha rám hallgat, mindent rendezünk. Vannak barátaim Bécsben, s kezük az udvarig is elér. Ha kicsit okosan dolgozik, kegyben áll majd Bécsben, s nem lesznek anyagi gondjai.

KUTHY Hát ezért jött ide? Ezért mentettek meg. Ezért vettek meg? Inkább ma kiköltözöm e visszanyert lakból, de áruló nem leszek!

CANDIDA De nagy forradalmár, pedig a forradalmár barátai csak gúnyolják magát a háta mögött. Az a Petőfi kikent-kifent arszlánnak nevezte egyik estélye után, az előbb meg valami Stancics kereste itt. Hogy fogózhatsz össze ilyesféle emberekkel? Ezek úgysem bírják el a maga magasabb modorát.

KUTHY (*kitérően, de megsebezve*) Talán az fáj nekik, hogy nem beszélem a debreceni tájszólást, s kibújtam a zsinóros magyarkából?

CANDIDA A tehetsége fáj nekik.

KUTHY (*fájdalmas őszinteséggel*) Én mindnyájukat magamhoz akartam ölelni, azért rendezem itt estélyeimet. Én nemzetem csinosodását a francia szellem meghonosításában láttam, mely fajtánkhoz közelebb álló. S most kigúnyoltatás a köszönet? (*Hosszú ujjával a homlokát simítja, majd Candida fürkésző nézésétől magára ébred*) De miért beszélünk itt férfiak közé való dolgokról? Én szeretem magát, s maga politizál velem...

CANDIDA Egyedül van, és segítségre van szüksége. Segítségemet fölajánlottam.

KUTHY A bécsi udvar képeiben.

CANDIDA (*ideges nevetéssel*) Csak azt mondtam, hogy végső esetben ott is vannak barátaim. Jól tudja, hogy én a liberális ellenzéki körökkel barátkozom. Batthyányak, Károlyiak, Széchenyiek a barátaim, a maguk legjobbjai.

KUTHY Zichy Eugent kihagyná a sorból.

CANDIDA Mindjárt faché leszek magával, ha féltékenykedik. Az uramtól különváltan az udvarnál nem jelenhetek meg, s itt Zichy vezetett be mindenüvé. És ha nem is lehetek a maga vagy Zichy felesége, megszerettem magukat, magyarnak érzem magam. Ezért akarok segíteni a legnagyobb magyar írón: magán. Mondja, a börtön nem hagyott túl mély nyomot a maga lelkén?

KUTHY Óvatosabb lettem s körültekintőbb a politikában, s Ausztriával való közös ügyünkben a fontolva haladás híve, amint azt Széchenyi gróf is kívánja.

CANDIDA Fontolva haladás, ez jó lenne. De Magyarország forradalomba rohan fejvesztve, pedig Palmerston lord és Anglia sohasem egyezhetik belé a monarchia felbomlásába. És maga segíthet megmenteni a hazáját.

KUTHY Hogy érti ezt?

CANDIDA Magára mint a Gyáralapító társaság főtitkárára fontos szerep hárulhat. Előbb a Védegyület s aztán a Gyáralapító társaság nem azért alakult-e meg, hogy kiküszöbölje Magyarországról Ausztria gyári termelvényeit?

KUTHY Ezért dolgozunk, s ezért fúj ránk Ausztria.

CANDIDA A kamarilla azért nem bízik a magyar reformerekben, mert jól tudja, hogy az új gyárak s ez az egész új magyar ipar az itteni zsidóságnak hozna elsősorban hasznot. Csak egy nemzetiség lehet veszedelmes az országra, s ez a zsidóság.

KUTHY Inkább csak a magamfajta fülig adós emberekre veszedelmesek, azt hiszem. Nyomorult, elnyomott nép az is, mint a többi.

CANDIDA Ó, maga nem lát eléggé messzire. A zsidóságnak érdeke, hogy minden nemesi kiváltságot, korlátot, ősiséget leromboljon.

KUTHY S talán nekünk is érdekünk, bár én nemes vagyok.

CANDIDA Magyarország a nemességével áll vagy bukik.

KUTHY És népével?

CANDIDA Azt hiszi, a szegény népet nem sanyargatják korcsmaikkal? Bécs félti Magyarországot.

KUTHY Azt hiszi, Bécs minket szeret, s a mi érdekünkben van ellene az itteni népek emancipációjának?

CANDIDA A kamarilla bajosan tűri el, hogy magyarság és zsidóság összefogozva Ausztria iparát tegye tönkre.

KUTHY Érdekes eszme-menet. Erre nem is gondoltam.

CANDIDA Az udvar sokkal engesztelékenyebb lesz minden magyar kívánsággal, ha az itteni ipart zsidók nélkül próbálják kiépíteni.

KUTHY S íróként, azt hiszi, társul szegődhetem bármily szövetséghez?

CANDIDA Mióta mágnáskörökbe jár, s arisztokráciánk kedvence lett, az egész ország a maga műveit olvassa. S ez bon ton alacsonyabb néposztályoknál is, úgy hallok. Hát még ha megtudják, hogy bútorait is mágnáshölgyek váltották vissza.

KUTHY (idegesen) Mit akar ezzel?

CANDIDA Mi van a regényével? Foglalkoztatja még a nagy eszme?

KUTHY A „Hazai rejtelmek”? Igen. De pénzügyeim annyira kedvetem szegték, hogy nem jutottam túl az első fejezeten.

CANDIDA Látja, uzsorásai még nagy műve megalkotásában is megakadályozták. Pedig be nagyszerű már a címe is: „Hazai rejtelmek”. Boldogan olvasnám a maga épatant stílusában megörökítve a hitelezőit. Hátha elérné vele még Nagy Ignác sikeres leírását is, a „Magyar Titkok”-at. És ezért a cenzúra sem háborgatná.

KUTHY Nagy Ignác barátomat úgyis sarokba szorítandom művem érdekességével. A kiadott előfizetési felhívásra előjegyzéseim már túlhaladják a „Magyar Titkok” eddigi példányszámát.

CANDIDA Ez nagyszerű, barátom. S akkor megyek is. Azt akarom, hogy még ma írásához fogjon.

KUTHY Már itt hagy? Még egy pohár pezsgőt...

CANDIDA Ó, az jó lesz a hideg ellen. (Koccint) A munkájára.

KUTHY S a munkám műzsájára. (Isznak)

CANDIDA Ne felejtse, miért tettem ezt. Minden azért volt, hogy nyugodtan dolgozhassék.

KUTHY Óhaja parancs. S mikor látom megint?

CANDIDA Ha egy-egy fejezet elkészül regényéből, mindig szívesen látom egy kis fölolvadásra.

KUTHY Ilyen ritkán?

CANDIDA Igyekeztek. A munka idejére csak jót tesz magának, ha barátait sem fogadja, s csak az írásnak él.

KUTHY Magának is szeretnék élni egy kicsit.

CANDIDA Ön írta azt a mondatot: „Ó szabadnak születék, hogy ragadozhasson”?

KUTHY Regényem mutatványfejezetében írtam.

CANDIDA Egy Farkasról...

KUTHY S legyen farkas?

CANDIDA Oroszlán legyen, akitől félve rettegnék az apróbb állatok. Az ellenségei. Király legyen a pórok között, írófejedelem a tollnokok között.

KUTHY S idézhetek-e én is önmagamból?

CANDIDA Halljuk!

KUTHY „Ki tudja, nem fognám-e örökre otthagyni becses fogaimat, hogy ne legyen mivel harapnom a túlélet pecsenyéjéből?” S az írónak a túlélet pecsenyéje az utókor megbecsülésében áll.

CANDIDA Én csak tanácsot adtam, s tanácsot nem mindig kell megfogadni. (Mantilláját, kalapját, karman-tyúját felveszi)

KUTHY Mintha hintán lebegnénk itt ketten, s én hol a mennyekbe emelkedem magával, hol a poklok kéte-lyeibe zuhanok. S a mennyei érzet mint csúcspont mindég repkébb, mint az alul kerengés vesződése.

CANDIDA Dante írja, hogy a mennyországban is vannak grádusok... (Feléje hajlik, megcsókolja, s gyorsan kisiklik az ajtón)

KUTHY (megbabonázottan néz utána)

Függöny

Változat az első kép végjelenetére, amelyből kitűnik, hogy Candida mesterkedi ki a Bécsből irányított antiszemizmust Eugen Sue „Le juif errant”-regényével. Sue azonban volt olyan okos, hogy egy kitért zsidóról írt, mert egy párizsi néppárt képviselője volt s akart maradni

CANDIDA Igyekeztek. De most jut eszembe, már holnap este is eljöhök.

KUTHY (szerelmesen) Ó...

CANDIDA A párizsi futár tegnap nagy rakomány könyvet hozott nekem, s köztük egy hatalmas brüsszeli kiadású regényt. „Le juif errant” a címe...

KUTHY Érdekes lehet...

CANDIDA De mennyire. Még csak éppen belenézhettem, csak a nagyszerű gravüröket futhattam át bennük. Fáj megválnom ettől a könyvtől, de magának most nagyobb szüksége van rá...

KUTHY Franciára ugyan fordították már kisebb írásaimat, de Párizsban nem jártam...

CANDIDA Új könyve sikere után majd elmehet — esetleg velem...

KUTHY Kiténtetés lenne számomra...

CANDIDA Ha holnap este nálam lesz, megkaphatja tőlem mind a három kötetet. (Incselkedve) De kocsit kell majd fogadnia, mert egyenként négy-öt fontot is nyom egy-egy kötet...

Függöny

MÁSODIK KEP

Pozsonyi polgárlakás földszinti boltozatos szobája, közel a Várhegyhez és a gettóhoz. Hátról két eléggé tekintélyes ablak, fodros tüllfüggönyökkel, jobbról alkóv, egészen összehúzható szövetsfüggönnyel és mögötte ágyal. Balról biedermeier zongora és szalంగarnitúra divánnyal. 1848. március

SOPHIE (sápadt, tizenhétéves-forma lány, törékeny és szőke, a zongora mellett ülve átszellemülten és kotta nélkül kissé akadozva játszik, mert vak)

CANDIDA (egy karosszékekben ül és olvas)

SOPHIE (énekel)

Leise flehen meeine Lieeder

Durch die Nacht zu dir
I-in der stillen Hasin hernieder
Liebchen ko-omm zu mir...

BRANDNER *(ötven év körüli nyárspolgár, pocakkal, aranyláncsal, tédret verő kabátban, átszellemülten és elérzékenyült apai büszkeséggel hallgatja belépte óta leányát, míg Candida föl nem néz)*

CANDIDA Ni, maga már itt van? Mi újság, Brandner úr?

SOPHIE *(erre abbahagyja az éneklést)*

BRANDNER Van sok, de úgy vagyunk vele, mint a részeges a borral. Minél több a hír, annál többre kívánczok belőle az ember. Sophie lányom *(megcírógatja)*, menj most ki innen.

CANDIDA Miért küldi ki? Szeretem hallgatni. Szegénynek úgyszincs más öröme, mint ha énekel.

BRANDNER Restellem is, hogy nem tudjuk innen kivinni a zongorát, de úgy lakunk most, mint a hordóban a hering. Herr Kuthy is itt van, meg a jurátusok. Nagy teher ám nekünk, pozsonyiaknak ez az országgyűlés.

CANDIDA Ugy tudom, négy millió forintot forgalmaz Pozsonynak, ha a magyarok országgyűlésre jönnek össze. Ezért el lehet túrni egy kis kényelmetlenséget.

BRANDNER Na ja, forgalmaz. De a mi nyugalmunk, Liebe Gräfin, azt nem számítja? Mi mindent kell eltúrnunk a magyar ifjúságtól!

CANDIDA Március 15. óta úgyszincs Budára akarják vinni a magyarok az országgyűlésüket. Lehet, nem sokkal kell már panaszkodnia.

BRANDNER Csak ezek a jurátusok ne lennének. Ezek fordítják föl a mi szép, csendes városunkat. A grófné is miattuk kénytelen hallgatni a Sophie muzsikáját.

CANDIDA Sophie nyugodtan énekelhet itt mindig, ha nincs vendégem. Ebben mi ketten már rég megállapodtunk, ugye, kicsikém?

SOPHIE Hálás is vagyok érte, kegyelmes grófné. *(Kezet csókolna)*

CANDIDA *(magához öleli és hosszasan simogatja a feszező leányt)* Én a te barátnőd vagyok, Sophie, csak gyere minél többször, ha kedved tartja énekelni. S most isten veled. *(Megcsókolja)*

SOPHIE Kisztihand, grófnő. Kisztihand, papa. *(Tapogatózva kimegy)*

CANDIDA *(ahogy Sophie beteszi maga mögött az ajtót, halkán)* A levelemet eljuttatta Obergrubernek?

BRANDNER Személyesen adtam át, reggelre Bécsben lesz.

CANDIDA Mi újat tudott meg?

BRANDNER Itt a világ vége, kegyelmes grófnő. Pesten tovább folyik a rumli, és ránk szabadították a zsidókat. Nota bene, Bécsben is a zsidó liberálisok kavargák a lázadást.

CANDIDA *(hűvösen)* Hallottam, hogy Degré Pozsonyba jött a pesti forradalmi bizottság tizenkét pontjával. Hát nem örül neki, Brandner úr, hogy eltörlik a nemesi kiváltságokat, s ezután mindenki egyenlő lesz az országban?

BRANDNER Örülök, örülök, ha a grófnő úgy látja jónak, de hogy mindenki, das net... Miféle szabadság az, ha mindenki egyformán szabad?

CANDIDA Pedig most így akarják.

BRANDNER A magyar nemesurak is tudják a módját, mondhatom. Ők addig voltak szabadok, amíg ez kiváltság volt. De gőgösek is tudtak lenni hozzája. Ezt a szabadságot mi is szívesen elvállaltuk volna. De hogy minden hontalan zsidó most ugyanolyan szabad legyen, mint mi?! Das net.

CANDIDA És ha mégis így akarják most a magyarok?

BRANDNER Azért mondom én, hogy megőrültek. A jurátusok úgy felizgatták itt nálunk is a zsidókat a szabadsággal, hogy Pesten így, meg Bécsben úgy, hogy ezek az orcátlan Krisztus-tagadók nekimentek a Zuckermandlin a gettó kapuinak, és még a kapufélfákat is kitépték. Ők szabadok, mondták, mikor rájuk rivalltam. Ők nem záratnak be ezután éjjelre sem gettójukba... S ők szabadon kereskednek ezután az egész városban. Diese Unverschämtheit! Tetszett már ilyet hallani?

CANDIDA *(vérforraló nyugalommal)* Bizony, ezentúl már így lesz.

BRANDNER Hát nem elég, hogy 1840 óta már nemcsak a gettójukban nyithattak üzletet, hanem itt nálunk, Pozsonyban mindenütt. Én már akkor elleneztem, kérem. De hát nem volt mindig országgyűlés, kiadó lakás is volt elég, gondoltuk, egy-két vagyonosat beengedünk. Hisz úgyszincs mi szabjuk meg a hárbért. De most szegénye, gazdagja ideszabadul a nyakunkra, ha nem lesz többé gettó. Ha ezt akarják a magyarok, én nem akarok magyar lenni. Was sag! dazu der Kaiser?

CANDIDA A császár félti az ő hű németjeit, de nem bír a magyarokkal. A zsidóknak pedig már külön céhük is van.

BRANDNER És lehet ezt, kérem? Szabad ezt, kérem? Még hogy a mi céhlegényeink kívül legyenek a céhen, és a zsidókéi bent legyenek? Hát nem fordul fel a világ ettől?

CANDIDA Ha nem vigyázunk, Brandner úr, akkor lehet, mert Kossuth nagyon ravasz ember.

BRANDNER Schlauer Schelm ist er.

CANDIDA Látja, Kossuth most fönt járt Bécsben, és a bécsi népet is elbolondította.

BRANDNER Rebellenhud. Fel kellett volna ott akasztani.

CANDIDA Nem lehet, mert ravaszul csinálja: csak úgy csöpög a szájáról az alkotmányosság. Hízeleg a császárnak, hogy ő menti meg az uralkodóházat, de csak akkor mentheti meg, ha az ő törvényjavaslatait szentesítik. Egyenként csikarja ki az uralkodótól a vérlázító törvényeket. Mert időálló, jogos törvényeket akar. Érti, Brandner úr?

BRANDNER Én már nem értek semmit. Első gabonakereskedő voltam Pozsonyban. Brandner hajói hozták a búzát aus dem Banat, aus der ganzen Alföld s vitték nach Wien. Bis Regensburg. Nekem, kérem, vak leányom van, azt nekem biztosítani kell egész életre. S most a szomszéd zsidó jöhet, s elveheti a kényeremet? Mikor nekem vak lányom van?

CANDIDA Gondolkozzék. Kossuth rendet akar az országban, és szentesített, visszavonhatatlan törvényeket. Párizs elűzte a királyt, Palermo, Mailand, Velenca forrong. Bécsben embervér folyt. Ez mind jó, ezt mind meg lehet torolni. De a pesti prókátorok és jurátusok dolga sokkal veszedelmesebb. Magyarországon eddig embervér nélkül játszottak forradalmat, és ez a bolond nép most higgadt és mértéktartó. A katonaság nem lőtt, megtorolni való jogtalanságok nem estek, és az ügyük halad előre, ha így tudják folytatni, mindent megnyerhetnek...

BRANDNER És ha nem tudják így folytatni?

CANDIDA Azt hiszi, nem tudják? Ezeknek most minden sikerül. A pesti ifjúság tizenkét pontjának negyediké törvény előtti egyenlőséget követel polgári és vallási tekintetben. Ha nem hiszi, nézze meg saját szemével. *(Papírlapot vesz fel)* Még arra is volt gondjuk, hogy németre fordítsák. Itt van egy példány.

BRANDNER *(forgatja a röpiratot)* Unverschämte Dummheit.

CANDIDA Ha ez végbemegy, és vallási téren is egyenlőség szavaztatik, senki sem menti meg magát, Brandner úr, a konkurenciától. Ha Kossuth és az országgyűlés meg nem hátrál az itteni polgárság akarata előtt, a törvényt megszavazzák.

BRANDNER Ha meg nem hátrál? Teszünk róla, hogy meghátráljon!

CANDIDA Ugyan mit tehetnének?

BRANDNER A Purgerschaft úgyszincs együtt ül a tanácsházában, a céhek is együtt vannak. Wir, laute Deutschen, majd csinálunk mi itt rendet Kossuthnak. Majd csinálunk éjjelizenét a magyar rebelleseknek céhlegényeinkkel. Adja nekem, grófnő, ezt a röplapot.

CANDIDA Mire volna ez jó magának, Brandner úr?

BRANDNER Hogy megmutassam a tanácsházban és a céhekben. Hogy lássa minden jóra való polgár, mivel fenyegetnek bennünket Kossuth rebellis kutyái.

CANDIDA Vigye. De vigyázzon, a nép ma szent. dolognak a népből kell kiindulnia.

BRANDNER Van elég facér mesterlegény Pozsonyban kívül a céhen. Megmondom, hogy sohase jutnak be a céhekbe, ha a zsidók is versenyre kelnek velük.

CANDIDA De hisz a céheket is eltörlik, azt ígérik.

BRANDNER A mesterlegények úgysem hiszik, hogy minket valaha is megdönthetnek. Ha Brandner mond valamit, az nálunk úgy van. (El)

CANDIDA (utánanézés, fölnevet) Siess, hogy el ne késs! Lesznek ott már többen is. (A tükör elé megy, nyújtózik, s borzongva szorítja két mellére a kezét) Jetzt geht's los... (Feltépi nyakán a blúzt, mintha fuldokolna, szomjasan egy szekrénykéhez lép, s kövégekben álló égetett szeszt vesz elő kis poharakkal, tölt, iszik)

KUTHY (fáradtan s kissé csapzottan belép. Keserű vonás a szájánál) Jó estét. Egy percre elszabadultam hozzád.

CANDIDA Miért csak egy percre? Vártalak.

KUTHY Leülni sem értem rá ma. S neked vendégeid voltak, nem?

CANDIDA Már elmentek. Zichy is Bécsben van, utasításokat akar nyerni, hogyan adminisztráljon Fejérben.

KUTHY Zichy nem lesz többé adminisztrátor sem Fejérben, sem másutt. A népszerűtlen adminisztrátorok mind megugranak a megújítástól.

CANDIDA Zichy Fejérből? Lázad van? Főzessen teát?

KUTHY Nincs idő semmire, Batthyány vár, és Deg is visszajön a hivatalomba.

CANDIDA (megcirógatja) Még a hajad is vizes. Tönkre-hajszolod magad. Igyál, parancsolom. (Mindkettőjüknek tölt) Arra igyunk, amire én gondolok.

KUTHY Mi az?

CANDIDA Majd megtudod, csak vedd le a kabátodat.

KUTHY Mondtam már, hogy Pestről itt van Degre bent van Batthyánynál. Utána velem lesz dolga.

CANDIDA Majd vár rád egy kicsit. (Húzza le róla a kabátját)

KUTHY Gyanús dolgokat láttam erre jövet. Az egész város talpon, pedig szemetel az eső. Készülnek valamire.

CANDIDA Vagy hírek után szaglászunk.

KUTHY Batthyány mellett kellennem, ha egyszer visszakényszerítettél hozzá.

CANDIDA Tán nem jó neked a miniszterelnökségi irodát vezetni? S nem is örülsz, hogy így dédelgetlek? Mindig erre vágylál.

KUTHY (leül a kanapéra) Kifáradtam. Két év óta játszol így velem. Jobb, ha hagyjuk ezt.

CANDIDA Hátha ma nemcsak játékból szeretlek?

KUTHY Önmagad kelletését szereted, hogy a fogam vacogjon. S turkálhasd bennem a gerjedelmek tüzeit.

CANDIDA Na, még egy pohárral. Én is iszom (átnyújtja), Zichy távollétére.

KUTHY Jól tudod, mikor ingerkedhetsz, mert nincs időm.

CANDIDA (mellé térdel a kanapéra, szakállával játszik) Így szeretlek, ha ellenállsz, és ostromolhatlak, nagy és szép férfiú. Te morcos márványszobor! (A szakállát rázza) Zichy parkjában van egy szép szakállas Herma. Kicsit csonka bár, de hozzád hasonlít. Azt öleltem egyszer így júliusban, zuhogó záporban, s villámok hasították az eget. Erre a Zeusra emlékszem, amíg öleltek. (Kintről puskalövés, ordítás, ablaksörömpölés és verekedés zaja hallatszik) Hallod, most is villámlik és dörög. Most igazán kívánlak. (Kuthy szájára tapad, kint a zaj egyre nő, tömegek tajtékozva hullámszanak, s ablakok zúzódnak)

KUTHY (ellöki Candidát, fel akar ugrani) Mennem kell, baj van!

CANDIDA (két karjával lenyomja) Erre vársz jó régen... most, ha akarod.

KUTHY Megtámadták a várost, eressz!

CANDIDA Ne félj, csak a Purgerek tüntetnek a valósi egyenlőség ellen. Nem túrik az egyenlősítést a zsidókkal.

KUTHY Az egyenlősítést az országgyűlés fogja megvitatni. De nem furkósbottal.

CANDIDA (mintha csiklandozná, úgy nevet) Te mondd ezt! Kuthy „Hazai rejtelmek”-t a fél ország olvasta. Hát most megverik egy kicsit a zsidókat.

KUTHY (felugrik) Sohasem írtam, hogy füttykössel menjenek rájuk.

CANDIDA Ebben a verekedésben mégis benne vagy te is. Mint talaj-előkészítő a magyarok között. S most a nép tiltakozik. A forradalom szent népe. S ez ellen Kossuth sem tehet semmit.

KUTHY Hova sodortál...

CANDIDA Megbántad? Hát ha csak szájalni tudsz, ne tedd, ha gyáva vagy, menj innen. De énhozzám többé ne tedd a lábadat. Megvert kutyaként vissza ne somfordálj. Aki egyszer engem eldobott, ne kerüljön többé a szemem elé. (Zokogásban tör ki, s a kanapéra veti magát)

KUTHY (már az ajtóból térve vissza) Candida... ne sírj... el kell mennem... Candida.

CANDIDA Adj egy kis vizet... vagy ne... adj Kirschwassert...

KUTHY (fülel, kint most csend van, víz neki, amit kért)

CANDIDA (keveset iszik, aztán Kuthyt itatja) Látod, már elcsendesedett kint minden. Na, igyál. Új ide mellém.

KUTHY (iszik, leül melléje)

CANDIDA Nézd, hogy ver a szívem, mennyire felizgattál. (Kuthy kezét a mellére vonja) Egyszer akartam jó lenni hozzád, és ellőktél... várhatod, amíg én még egyszer ilyen akarok lenni hozzád...

KUTHY Sok volt ez már két éve így... felgyulladni melletted, s aztán kis nőcskékhez fanyalodni... belefáradtam.

CANDIDA Úgy jó, ha kinlódasz... (Cirógatja) Ebből látom, hogy szeretsz.

KUTHY Miért választod mindig azt a percet, amikor máshol lenne a helyem.

CANDIDA Az kell neked, hogy el ne érhesél soha... pedig most Zichy sincs itt...

KUTHY Hagyj fel Zichyvel.

CANDIDA (egyre közelebb férközik hozzá) Elmulasztottad az alkalmat, amikor esztelen voltam... csókolj meg utoljára, és menj.

Kuthy csókolja, Candida védekezne, de kintről újra felzendül a lövöldözés és ablakverés. Candida arcával az ablakok felé fordul, aztán görcsösen átkarolja Kuthy nyakát, és tehetetlen vele szemben. Kuthy az alköv felé vonja. Candida látszólag benuktan hagyja magát a függöny mögé sodortani, amelynek összezsápadó szárnyai mögött eltűnnek. Kis ideig a szín üres, kint tombol a tömegverekezés

SOPHIE (a zajtól űzve, rettegve betapogatózik) Candida grófnő... Candida grófnő... (Megáll, fülel) Nincs itt senki?... Mindenki elszökött hazulról? Mi ez? (A zaj kint alábbhagy) Álmodtam volna ezt a szörnyűséget? Jobb, ha énekelek, akkor nem félek úgy... (Újra játszani kezd a zongorán, és énekl) Leeise flehen meeine Lie-eder Durch die Naacht zu dir... In den stillen Haa-in hernieder...

Kint a zaj most crescendóba csap, tjedten fölugrik, kirohan

CANDIDA (kis szünet után kitekint a függöny mögül a tükörnél haját lestimítja) Kijöhetsz, Sophie elfutott. (A tükörből nézi a mögötte álló Kuthyt, hangja szikáran tárgyilagossal) Remélem, meg vagy velem elégedve.

KUTHY A téged pótló hölgyek is ezt szokták tőlem kérdezni.

CANDIDA (nem figyel, nyújtózik, magának beszél) Az volt a legszebb, hogy kint akkor volt a nagy klad-deradatsch, és Sophie énekelt. Ilyen zenekíséretre álomban sem számítottam.

Kopogás

DEGRE (útiruhában, csapzottan beront egy gyors kopogás után) Már nem tudtam, hol keresselek, alig

találtam meg a szállásod... (Észreveszi, hogy Candida is ott van a szobában) Bocsnát, kissé ajtóstul rohantam be a házba...

CANDIDA Mindenkinék örülünk, ha híreket hoz. Mi újság Pesten?

DEGRÉ Nehéz lenne elmondani. Három napja minden férfi berekedt, annyit szónokolt.

CANDIDA Ez charmante összefoglalás. Üljön le. Iszik valamit?

DEGRÉ Kösönöm, nem. Az egész várost tüvé tettem Lajosért, verekedtem a tüntetőkkel, és egy óra múlva indul a hajóm.

CANDIDA Mi volt az a kladderadatsch odakünn?

DEGRÉ A németek berontottak a gettóba, törtek, zúztak, és felgyújtással fenyegették a zsidókat. De alaposan megjárták.

CANDIDA Megjárták?

DEGRÉ A jurátusok megneszelték a dolgot, s nem hagyták meggyalázni a magyar forradalmat. Fokosra kaptak, és kiverték a német csőcseléket. Néhány betört koponya, s máris elment a kedvük a randalírozástól és a forradalom megkontreminálásától.

CANDIDA Azt hiszi, meg lehetne kontreminálni?

DEGRÉ Megpróbálták Pesten is... De most igazán sietnünk kell.

CANDIDA (bábájosan) Csak ezt az egyet. Mi volt Pesten?

DEGRÉ Amíg mi Landerernél kinyomattuk a szabadságdalt és a tizenkét pontot, az emeleten levő kasszinóból egy öreg mágánál leüzent, hogy Degré vagy Jókai menjen föl. Az öregúr faggatni kezdte a tizenkét pontról, és azt a tanácsot adta, be kellene venni még egy pontnak a papi jószágok elvételét is.

CANDIDA Érdekes. S mit felelt erre Jókai?

DEGRÉ Persze, ez kéne a mágánasságnak — felelte Móric barátom —, hogy ezzel a ponttal összetörjük a többi tizenkettőt... Hát ilyen mesterkedés folyik itt a zsidóveréssel is. Ezzel akarják elbuktatni a forradalmat. Nekünk a forradalom tisztasága a fontos, mikor Európa végre reánk néz. Rend kell és nem zűrzavar. Te is azt ígérted, Lajos, hogy hat órákor megkapom a meghatalmazásomat, s hiába kerestelek.

KUTHY Nekem is jogom van hazajönni egy teára.

DEGRÉ Tudod jól, hogy enélkül nem térhetek vissza Pestre. S még ha a tüntetők tartottak volna vissza...

KUTHY (fölényesen) Nem kértem bírálatodat. Észrevehettél volna, hogy egy hölgy szobájában vagyunk, ahová betörtél.

DEGRÉ Ide utasított valaki az udvaron... Kérlek, siess!

KUTHY A forradalom, úgy látszik, nem tesz jót a modornak.

DEGRÉ Érdekes, hogy az antiszemita regényeket író Kuthy elbúvik, mikor a felelős kormány szándékával szembeszegülő csőcselék a haza polgárait életveszélyesen fenyegeti.

KUTHY De megnőtt a hangotok ott Pesten!

DEGRÉ Kérem a Batthyány által elrendelt meghatalmazásom kiszolgáltatását, irodaigazgató úr!

KUTHY Gyere velem, az iratodat megkapod. De előbb kérj bocsnatot a grófnőtől. Az ő lakásán vagy.

CANDIDA (kezét csókra nyújtva) Remélhetőleg a pesti ifjúság is lehiggad hamarosan.

DEGRÉ Most is higgadt, ha nem provokálják. (Indul, Kuthy követi)

CANDIDA (kifigyel utánuk, hallgatózik) Jöjjön be, Brandner úr....

BRANDNER (meglepetten jön, öklét rázza visszafelé) Verfluchte Juraten, ezt megkeserültek. Engem mertek megverni, Kossuth Rebellen!

CANDIDA Jöjjön, rendbe hozom. Ne mutogassa így magát. (Kalapját kisimítja, helyrerángatja a ruháját)

A tükör előtt hozza rendbe a kravátlíját!

BRANDNER Én mondom, grófnő, itt még vér fog folyni. Kirúgom a jurátusokat!

CANDIDA Vigyázzon, nem kell kikiabálni, hogy benne volt.

BRANDNER Takarodjanak csak el innen a magyarok, majd nézhetik magukat itt a zsidók, azt mondom!

Függöny

A székesfehérvári megyeháza erkélyes terme a térre néző ablakokkal. Idő: 1848. április

LÓRODY (reformíjjú, az egyik kisebb asztalnál ül és ír)

CANDIDA (Zichy kíséretében sebbel-lobbal jön) Jó reggelt, főjegyző úr!

LÓRODY Jó reggelt kívánok.

ZICHY (hanyagul, kezét nem adva) Jó napot.

LÓRODY Szolgálhatok a megyebiztos úrnak?

ZICHY (idegesen) Nem vagyok többé megyebiztos.

LÓRODY Csupán mivel a nemesi címeket eltöröltük, szólítottam a gróf urat legutóbbi közhivatali rangján.

ZICHY (göggel) Csak maradjon meg főjegyző úr az előbbinél.

CANDIDA Pulszky megyebiztos úrral akarunk sürgősen beszélni.

LÓRODY Fontos ügyben a városi tanáccsal tárgyal. Nem zavarhatom.

CANDIDA (kirobbanva) Mi történik itt? Miért kellett a gróf úrnak egy városi polgárnál szállást keresnie?

Miért üfítették ki a szobáját a megyeházán még viszszaérkezése előtt?

ZICHY Kérem, Candida, ez az én ügyem.

LÓRODY Híre jár, hogy a volt adminisztrátorok óvakodnak megjelenni régi működésük helyén. A vendégszobákra pedig szükségünk volt.

CANDIDA Felháborító, hogy kirakták a málháit, és a lakostályaiba beraktak egy eddig szilenciumra ítélt papot meg egy rabbit. Miféle eljárás ez?

LÓRODY Bizony szigorú intézkedések. Mióta itt is olyan zavargások törtek ki, mint korábban Pozsonyban, a pesti közszend bízottság teljhatalommal ideküldötte Pulszky biztos urat. S a biztos úr most működik. Nagyon erélyesen működik.

CANDIDA Nem tudja, mit akar?

LÓRODY Rendet. Mihamarabb rendet akar.

CANDIDA Magának mégis többet kell tudnia, kedves Lórody. Mint progresszív férfiút, magát tünteti ki legjobban bizalmával.

ZICHY (ingerülten elfordul Candida hízeltéje hallatára)

LÓRODY Még mielőtt a biztos úr megjött, előtte járt a híre, hogy statáriálisan jó, huszár helyett hóhér ül a bakon, a lovasság a budai főparancsnokság rendelkezése Mórrol Fehérvárra tart, s a pattantyússág egyik útege követi.

CANDIDA Nevetséges. Csakugyan hóhérral jött?

LÓRODY Nem. De a kocsiján magával hozta Lőwöt, a pápai főrabbit. És a katonaság kirendelése is igaz. Azt mondják, a biztos olyasmire szánhatja el magát, mint a forradalmi Konvent biztosai, és Fehérvár könnyen Lyon sorsára juthat.

CANDIDA Á, csak nem guillotinoztatja le a város lakosságát? Temetni hozta volna a papokat, vagy ördögüzéssel is foglalkozik?

LÓRODY Úgy veszem észre, eltökélt szándéka, hogy kiűzze innen a reakció ördögét.

CANDIDA (zavartan) Legyen szíves akkor bejelenteni minket.

LÓRODY Megpróbálom. (Balra el)

ZICHY Unverschämter Lackel. És maga még szóba áll vele!

CANDIDA Van úgy, hogy akárkivel szóba kell állni. Majd megtoroljuk! Nyugalom.

ZICHY (türelmetlenül dobol kesztyűs ujjával az egyik asztalon)

CANDIDA Arra kérem, hogy ne szakítson félbe, ha tárgyalok vele.

ZICHY Miután málháimat Kuthy már épségben visszaszerezte, nincs miről beszélni. Legszívesebben itt se lennék.

CANDIDA Mert mindig a kényelmesebb utat szereti. Alig két hete még teljhatalmú úr volt itt. Még hajlanak.

ZICHY A cselédeim voltak ezek itt a megyeházán. Mit képzel, előttük rugdostassam magam?

CANDIDA Ha majd visszaütünk, megint a cselédei lesznek. Ne féljen.

PULSZKY *(kis termetű, világfiás, harmincöt éves. Öltözete hanyag, de választékos angol divatú, orra nagy, viselkedése szuggesztív. Különködésből jobb kezét kabátja bal zsebében tartja)* Jó reggelt. Minek köszönhetem a korai látogatást?

ZICHY Magyarázatot kérek, miért távolították el holmijaimat a szobáimból.

PULSZKY Ó, a dolog nagyon egyszerű. Fehérvár abban a hiszemben élt, hogy nincs magyar felelős miniszterium, nincs közhatalom, és így kényük-kedvükre randalírozhatnak, hiszen régi adminisztrátoruk s a városi tanács tagjai úgyis szemet hunynak. Nos, ez volt a módja, hogy tudtukra adjam *(emelt hangon)*, az országban van felelős kormány, s mint annak teljhatalmú megbízottja itt én rendelkezem. A nép nagyon hajlamos az ilyen szimbolikus jelenségek megértésére.

ZICHY És engem egy koszos rabbi miatt dobnak ki hivatali szállásomból? Szóval ez is szimbolikus?

PULSZKY Ha úgy tetszik, jelen esetben az. Lőw urat ezért ültettem magam mellé kocsimon.

ZICHY Málháimban sok nagy értékű tárgy volt. Ha kárt szenvedett volna, biztos urat teszem felelőssé érte.

PULSZKY Az ön zárt ládáit és bőröndjeit Kuthy Lajos vette át tegnap, mivel ezzel önök megbízták. A holmikról leltárt írt alá, a dolgait átnézheti most ön is, és azután vádolhat.

ZICHY Erről majd még beszélünk. *(Dühösen indulni akar)*

CANDIDA Várjon, Eugen, nekem is van egy panaszom. Itt a várószobában találtam házigazdánkat, Steinmüller urat. Tegnap estére rendelték ide.

PULSZKY S most reggel nyolc is elmúlt, ugyebár? De tudtommal ő volt a pogromozás főapostola Fejérvárott.

CANDIDA Meddig várjon itt ez a becsületes virilista polgár?

PULSZKY Amíg csak sorra nem kerül az ügye.

CANDIDA Felesége és gyermekei kétségbeesve várják tegnap estétől fogva. Ilyen még nem történt velük!

PULSZKY Akiket kiüldöztek, azok sem hálhattak a saját ágyukban Steinmüller úr jóvoltából.

CANDIDA Ha Fehérvár első polgárát így maltraktirozzák, ez még jobban fölingerli a népet. S önök, úgy mondják, rendet akarnak.

PULSZKY Azt bizony. Rendet, békét és egyenlőséget akarunk a haza minden polgára számára. S ezt akarják a német kereskedők, a céhek főkolomposai megakadályozni. A magyar nemesség nemrégiben le tudott mondani előjogai nagy részéről, a klérus kárpótlás nélkül az egyházi tizedről, csak a német nyárs-polgárok berzenkednek most is. Mondja meg tehát a jámbor Steinmüllernének, hogy az urát ne várja haza, mert őt mint rendbontót a hazaárulási törvény-cikk alapján vasra veretem, és Pestre vitetem.

CANDIDA Köszönjük a szíves útbaigazítást, Pulszky úr! *(Fejét felütve távozik. Zichy ugyanígy követi)*

PULSZKY *(derűsen néz utánuk, majd kikiált)* Lórody, kérem, egy szóra.

LÓRODY *(belépve)* Parancsára.

PULSZKY Legyen szíves, invitáltassa ide nekem Albach és Lőw telkész urakat.

LÓRODY És Steinmüller? Úgy izzad kint, mintha gőzfürdőben ülne.

PULSZKY Rakjanak még a tűzre, hadd puhuljon. *(El a bal oldali ajtón)*

LÓRODY *(kiszól a jobb oldali ajtón)* Miska, gyere be! Miska *(verítékét törölgetve bejön)* Instállok, főjegyző úr!

LÓRODY A vendégszobákban megkéred Albach és Lőw tisztelendő urakat, fáradjanak ide. Kint pedig rakod a tüzet, ahogy csak bírod.

MISKA Deiszen majd szétveti ott a hőség a falakat. *(El)*

LÓRODY *(visszaül a munkájához)*

STEINMÜLLER *(szögletes fejű nyárspolgár izzadtan és összetörten belép)* Főjegyző úr, könyörgök, a családom vár, s itt megüt a guta.

LÓRODY Menjén vissza a helyére, itt most nem én rendelkezem.

STEINMÜLLER Ha szólni tetszenék a biztos úrnak... PULSZKY *(sebesen kilép az ajtaján, Steinmüller rémülten visszamegy)* No, izzad már az ipse?

LÓRODY Rettog, és kerülgeti a guta.

Albach és Lőw bejönnek a huszár kíséretében

PULSZKY Isten hozta tisztelendősejteket.

ALBACH *(szép, aszketikus arc, keserű ötvenes)* Laudetur Jesus Christus.

LŐW *(vállas, szakállas, impozáns pátriárka)* Jó reggelt kívánok.

PULSZKY *(mindkettőjükkel egyszerre fog kezét, és int Lórodynak, hogy távozzon. Az a huszárral együtt el)* Nem haragszanak, ugye, hogy idekértem az urakat. Szeretném, ha megbarátkoznának, hiszen egy célért dolgozunk.

ALBACH Mint szobaszomszédok már jól elbeszélgetünk.

PULSZKY *(vállánál fogva átöleli Albachot, és Lőw felé fordítja)* Látja főtisztelendőségem ezt a tudós férfiút? Kossuth elfogatása idején néhány nagyúr megharagudott progresszív eszméire, melyeket szószékről harsogott a néphez. Ezért Pestről a kismartoni kolostorba száműzték. Mit csinálnak a fűvei, atyám?

ALBACH A Teremtő bölcsességének nyomait jobban magukon viselik, mint az emberek.

PULSZKY Albach atya, ismét prédikálnia kell, mint mikor 1840-ben főrendi hölgyeink addig könyörögtek Pyrker érseknek, hogy az elnémított Albach Ferenc-rendi barátot akarják bőjti prédikátornak, míg az érsek végül engedett. *(Lőwhöz)* S mi történt? Emberfűrtök lepték el még az oltár lépcsőit is, hogy hallgathassák a sokáig elnémított férfiút, aki ki-gyúltan beszélt, mint egy próféta, vagy mint Szent Ferenc maga, az igazi kereszténységről.

LŐW Hitközségünkben híre járt ennek a prédikációnak. Tudjuk, hogy a zsidók emancipációjáról is szólni mert, s éppen a velünk szemben ellenséges Pozsonyban.

ALBACH Utolszor prédikáltam. Mindegy. Úgyis belém fojtják, amit érdemes lenne elmondanom. Megszoktam a szilenciumot. Utoljára legalább szinigazat mondtam.

PULSZKY Ilyen szónok nyolc éve nem nevelhette a népet! Új világ hajnalik, de a régi árnyai még itt kísértének. Ezért kell ma, atyám, a nagymisén prédikálnia.

ALBACH Szilenciumom még nem nyert fölloldozást.

PULSZKY Akkor az érsek úrtól, most pedig az itteni püspöktől nyer fölmentést. A püspök úr a székesegyházban várja mai hitszónokát. A németek véréből jött Albach atyának kell Krisztus szavával szólnia a helybeliekhez.

ALBACH *(meghajol)* Megyek és szólni fogok, szívem szerint. *(El)*

LŐW Úgy látom, kint várakozik egy vérmes német polgár. Igen haragosan nézett rám, s micsoda hőség volt ott!

PULSZKY Puhítom. Addig hajszolom, amíg makog, mint nyúl az agár torkában.

LŐW Röstellem, hogy a biztos úr idehozott engem.

PULSZKY Önt propagandának hurcolom magammal.

LŐW Egy szegény rabbinak nem jó politikába ártania magát.

PULSZKY Ugyan, ugyan! Ezen már túl vagyunk. Az is politika volt, mikor főtisztelendőségem azt mondta: „Honosítsa a zsinagóga a magyart, és reméljük, hogy a magyar honosítandja a zsinagógát.”

LŐW Kiténtetés számomra, hogy szavaim nem röppen-tek el a semmibe.

PULSZKY Arra a mondására is emlékezem: „Szólj a magyarhoz az ő nyelvén, ha gyengén is: megért, és szavad visszhangzik rokonszenves kebelében.” Ezek a szavak, főrabbi úr, nyomot hagytak országunk jobb-jainak szívében. Kérem, várja meg itt a következő napokat, és tartson majd magyar istentiszteletet.

Az ajtón kopogtatnak, elég erélyesen, és sietve belép Kuthy

KUTHY Bocsánat! Nem várhattam tovább. Mennem kell Pestre, csak éppen elköszönni akartam tőled, és megmagyarázni, hogy...

PULSZKY Hogy miért állt le a magyar miniszterelnök mellett dolgozó osztályfőnök a kiebrudalt Zichy máháiival bajoskodni? Hadd el, úgylis tudom! (Enyhe iróniával) Nem egyedül én tudom. De mielőtt indulnál, egy percnyi türelemre kérnék. Bemutatlak Lőw Lipót főrabbi úrnak, aki egy kérés tolmácsolására kér Batthyány és Kossuth előtt.

LŐW (kissé meglepetten) Igaz, erről a kocsin beszélgettünk a biztos úrral. De nem hinném, hogy helyes lenne ilyen kérelemmel éppen Kuthy Lajos frót terhelni, aki némely művei szerint semmiképp sem barátunk. Olvastam ugyanis a könyveit, és legyen bár ellenség, a tehetségét nem tagadom.

PULSZKY Kuthy barátom művelt, világos fő, nem lehet tehát ellenség. Mondja el neki tisztelendőséged nyugodtan azt, amiről nekem szólt.

LŐW Pesti utam a minap arról győzött meg, hogy a zsidóság emancipációjának még mindig sok ellenzője és akadálya van. A pozsonyi kravall szervezői elérték céljukat, mert Kossuth, ha talán jóindulattal van is irántuk, megtorpant.

KUTHY Önök idegen nyelvet beszélnek, és erkölcesik tőlünk idegenek.

PULSZKY Érdekes, hogy a német nyelvű zsidóság beszédét éppen a pozsonyi meg fehérvári németek találják idegennek.

LŐW Pozsonyban az országgyűlés rendezte a protestánsok és az óhitű görögök ügyét, a mi küldötteinknek Kossuth azt felelte, hogy a jelen körülmények között azt kell kívánniok, hogy a mi ügyünkben semmi se történjék.

KUTHY Kossuth akkoráknak látja az akadályokat, hogy azokkal az istenek sem birkózhatnak meg.

LŐW Ennek tudatában vagyunk. Ennél fogva csak elmergeznék a dolgokat, ha fősvény kézzel mért lát-szatzmegoldás emelkednék törvényerőre. A szabadság ugyan csak egyenlőség alapján juthat győzelemre, de várjunk még. Ez a kérésem vagy üzenetem, ha úgy tetszik.

KUTHY (ámulva) A Kossuth javallotta jobb időket várja?

LŐW Az idők kereke meglódlott. Mi bármit ki tudunk várni. Van benne gyakorlatunk.

KUTHY Talán kevesebbet kellene várniok, ha tettekkel is bizonyítanátok, hogy ehhez a nemzethez tartoznak.

LŐW Lelkesült ifjaink tódulnának a nemzetőri zászló alá, de nem szívesen fogadják be őket.

PULSZKY Sajnos, így van. Ha hoztunk is új törvényeket, nálunk még minden feudális és kasztrendszerű. Velünk, frókkal sem hajlandók a pesti polgárok összeállni. Az én külön nemzetőrcsapatom így íróból, színészekből és zsidókból áll. Izzága népség vagyunk, kiképzőinknek épp elég bajuk akad velünk. De jól érezzük magunkat.

KUTHY Nálunk az író is kivetett, talajtalan. Ez ellen kívántam küzdeni szalonommal. Ám sikertelenül.

PULSZKY Most azonban Táncsics Mihály állt a zsidó nemzetőrcsapatok élére. Az ő radikalizmusa áttöri a faji elfogultság korlátait.

LŐW Ez, uram, kölcsönösen így van. A gettókat kívülről és belülről egyaránt építik. Nekem is emancipálnom kell vagy kellene előbb hitsorsosaimat a magyarsághoz. A siker mindkét félen múlik. De ha nemzetőrcsapatainkat magához öleli a nemzet, bennünk bármily veszedelem esetén igazi hazafiakra talál majd honunk. Minden egyébvel várnunk kell még, úgy látom.

PULSZKY (óráját nézi) Köszönöm a fáradságukat, uraim. (Kuthyt az ajtóig kísérve, kézfogás közben) Mondjad el híven Batthyánynak és Kossuthnak, amit most hallottál...

LŐW (meghajol mindkettőjük felé, majd ő is kifelé indul) Háromszázezer hitsorsom nevében előre is köszönöm.

PULSZKY (a nyitott ajtón kiszól) Miska fiam, vezesd be a vádлотtat.

Miska bekiséri Steinmüllert, aki győngyöző homlokával topog Pulszky előtt

PULSZKY (erősen fixirozza, hátat fordít, majd elsétál előtte, hogy újra rámeresse szemét, azután nagy hangon) Miska fiam, adass magadnak lenni a börtönben egy kurtavasat. Hozzátok ide fel, s várjatok odakünn hívásomra.

MISKA Parancsára, tekintetes uram. (El)

PULSZKY (rivall) Hát maga az, aki ezeket a disznóságokat csinálja?

STEINMÜLLER Én kérem... én csak egy becsületes polgár vagyok...

PULSZKY Mindent tudok. Beszéltem a tanács tagjaival és több polgárral. Egyöntetűen vallják, hogy maga izgatta fel a népet, maga hozatta határozatba a zsidók kiüldözését, mert egyedül akar lenni a piacon.

STEINMÜLLER Kérem, biztos úr, azok a gajdolók március óta szemtelenebbek, mint valaha.

PULSZKY Miben?

STEINMÜLLER Azt mondják, már nekik is joguk van élni...

PULSZKY Hát nincs?

STEINMÜLLER (akadozva) Azaz, hogy joguk van mindenhez... kereskedni, üzletet nyitni, akárcsak nekünk, polgároknak. Ezt nem tűrhettük.

PULSZKY Hallom attól a minden lében kanál pártfogónőjétől, akinek maga a szállásadója, hogy a felesége és a gyerekei otthon nagyon várják. Sajnálom őket, mert látom, sokáig fogják magát nélkülözni.

STEINMÜLLER Engem?

PULSZKY (a tanácskozásozatalon fekvő hatalmas főliánsra mutat) Tudja, mi ez?

STEINMÜLLER Törvénykönyv.

PULSZKY (a felsapott könyvet lapozza) Corpus Juris Hungarici. Ismeri az 1723. évi felségsértési és hazárdulási törvényt?

STEINMÜLLER (vacogó fogakkal) Nem ismerem.

PULSZKY A kilencedik articulus kimondja, hogy legalábbis jószágvesztéssel sújtatik az, aki az országban zavart, rablást szít, pártol és végez. (Jobbjával mindig Steinmüllerre mutatva, rejtett humorral, de látszólag félelmetesen) Nec non malitiosi amissores... et traditores... et inductores... quorumcumque hominum, ad spoliandum et disturbandum internum Regnum Sacrum! Megértette?!

STEINMÜLLER (minden számára érthetetlen latin szótól kisebb és kisebb lesz)

PULSZKY (ezt észlelve még ijeszteőbben folytatja) Qui se contra statum publicum erigunt, nota infidelitatis, amissione nimirum capitis, et bonorum mobilium ac immobilium... Portione tamen prolium, frateem innocentem... juribus uxoris crimen laese Majestatis! Ennek értelmében vasra verten Pestre vitetem, perbe fogatom! Hallotta, mit mond a törvény!

STEINMÜLLER Ne tessék... biztos úr... ne vitessen Pestre...

PULSZKY Mit? Egy országháborítót? Ilyen emberrel nem leszünk kegyelmesek. Szólok a huszárnak, hozza a vasat.

STEINMÜLLER (tagbaszakadt alakjával ügyetlenül térdre rogy a csöpp Pulszky előtt) Irgalmazzon, biztos úr... a családom miatt legalább... ne hívja a huszárt... ne... mindent rendbe hozok.

PULSZKY Mit tud maga rendbe hozni? Majd én példát mutatok a népgyűlésnek Fehérváron, hogy jár az, aki zavargást szít!

STEINMÜLLER Csak vasra ne... csak vasra ne... Mindent megteszek.

PULSZKY Mindent megtesz? Hát jó. Kiadtam a rendeletet, tíz órára népgyűlés itt a téren. Felvonul a lovasság, a nemzetőrök csapata, a pattantyúsok. Ma-

gát most feltételesem elengedem, ha rögtön körbejárja azokat, akiket fölingerelt, és megmagyarázza nekik, milyen bűnbán marasztalom el őket is, ha a népgyűlés nem úgy vonja vissza minden törvényellenes határozatát, mint a karikacsapás. A jogtalanul kiüldözötteket vissza kell hívni, értette?!

STEINMÜLLER *(elhaló hangon)* Igenis.

PULSZKY *(hátat fordít, s eltűnik a bal ajtón)*

STEINMÜLLER *(felkél, és megtörtén kitámolyog)*

PÜSPÖK *(Lórody és Albach kíséretében jön)* Fölöttébb kíváncsi vagyok, hogyan fog szólni Pulszky barátunk a megyeház erkélyéről a néphez. A hangulat nem jó. De ebben a kis emberben nagy akarat van. Önt is megnyerte, Albach atya, és általam prédikáltatta meg. Úgyes diplomata.

ALBACH Bár megfogadtam, nem lépek többé szószék-re, ezt a kérést a közjó érdekében csak helyénvalónak láttam teljesíteni. De vágyódom vissza a növénnyeimhez. Néma barátaimat jobban szeretem a szónokoknál.

PÜSPÖK A kényszerű hallgatás időszaka lejárában van. Most az önkéntes hallgatás mellett dönt, Szaniszló atya? Istentől adott képességei ellenére is?

ALBACH Túl sok a szónok ebben az országban, püspök úr. Úgy gondolom, Széchenyi gróf is ilyenéppen érez. Ha egy szerény szerzetes maga döntne. Apoljuk kertjeinket — ezt ajánlotta egy híres francia, akinek művei indexen vannak, és így a nevét sem ejtem ki.

PÜSPÖK *(előbb megrökönyödik, aztán hirtelen elmosolyodva ingatja fejét)* Tudom, kiről beszél, Szaniszló atya. De máskor több óvatosságot ajánlok. Vigyázzon, ki előtt szól. Mert a szilenciumnál nagyobb kellemetlenségek is érhetik. Tölem ugyan ne tartson. Végtére is én csak egy kis magyar püspök vagyok. Róma dolgaiba nekünk nincs beleszólásunk. Ennyit, ha megengedi, csupán elővigyázatlanyságból mondom, hogy a saját meggondolatlanyságát illően viszonzzam.

PULSZKY *(dicszmagyarban, karddal az oldalán, kócsagosan megjelenik)* Bocsnátát kérem, püspök atyám, a késedelemért. De hát eszembe ötlött, hogy hiába érzem én magam otthonosabban az anglus módira készült öltözékben, most ajánlatos lesz egy kis külső fényvel is megtámogatni a nádor úrtól nyert hatalmamat. A hatalom új, de a ruha régi.

PÜSPÖK Így könnyebben elhiszik, hogy barátom-uram szájával a nádor szája szól.

PULSZKY Olyan lesz ez a tér itt alattunk, mint egy oroszlánbarlang. De hát a félsz tölem idegen. Neki-vágok majd. Csak miközben karddal és kócsaggal ékítettem magam, elgondolkodtam. Hogy mit ér a szó... és mire megyünk a társaimmal azzal, hogy olyan szép címmel is ékeskedünk: A Közcseendő Rend fenntartására kinevezett országos biztosok... Úgy látom, inkább a zajgás növekszik honunkban, mintsem a közcseendő és rend mélyülne.

PÜSPÖK Túlságosan felnyitja ezt a kis zavargást itt, kedves fiatal barátom.

PULSZKY *(előbb csüggedten, majd hévvel)* Egy kis zavargás itt, meg egy másik zavargás amott... és újabb zavargás emitt... Egyet elfojtunk, fellobban a másik. Persze majd zengő szóval elmondom *(pózbá vágja magát)*: Polgártársaim, testvéreim! A szabadság nem kiváltság, nem olyasmi, amiből tetszés szerint kirekeszthetnénk hazánkbán bárkit is. Olyan a szabadság, mint az égő gyertya, mely semmit nem veszít világából, ha más gyertyát gyújtanak rajta. Polgártársaim!, várhattok-e igazságot a magatok részére, ha nem vagytok igazságosak mások iránt? Gyávák vagytok-e vagy szabadságra méltó emberek? Ne homályosítsátok el a most kivívott szabadság fényét vallási és nemzetiségi türelmetlenséggel, mert az nem méltó István király népéhez!

PÜSPÖK Csak rajta, fiatal barátom! Nincs híján a szónoki vénának.

PULSZKY *(leveszi és spanyolos, udvari mozdulattal meglengeti kócsagtollas süvegét a püspök és Albach előtt)* Jobban bízom írói vénámban, püspök úr. Majd egyszer talán hasznát veszem, ha ugyan megélem.

PÜSPÖK Miért ily borúlátó? És egyáltalán, miért hozta magával Lów rabbit? És miért tulajdonít akkora fontosságot ennek a kis incidensnek itt?

PULSZKY Engedje el a választ az első kérdésére, püspök atyám. Akármit lássak is, az nem fogja bátoriságomat érinteni. A második kérdésére a válaszom kettős. Egyik része gyakorlati, a másik inkább filozófiai. A gyakorlati annyi, hogy nekünk most minden segítségre szükségünk lesz, és Lównak ebben szerepet szántam. A filozófiai talán az, hogy mikor a Teremtő nagyon sújt egy kis népet, s azt mégis minden bűne és belső viszálykodása ellenére fönttartja, azt kiválasztani látszik valamire, Lów a maga népének kiválasztottságában hisz, én pedig hozzá hasonlóan a magyar népében, mert különben miért maradt volna fenn ez a kicsiny, szétzilált nemzet bajok és ellenségek áradatában? De a magunk okozta legnagyobb bajunk a türelmetlenség vagy kevésbé éles szóval: a közöny a honunkban élő más nyelvűekkel szemben. És ezzel már válaszoltam is harmadik kérdésére, püspök úr.

PÜSPÖK Érdekes felfogás. Egy ilyen anglus módit kedvelő ifjú ember részéről kissé meglepően biblikus felfogás. De a filozófiájánál jobban megütött engem, közcseendő biztos uram, a válasz gyakorlati része. Azt hiszi, hogy Ausztria, jobban mondva a BURG legmagasabb, belső köre ellenünk tudja lázítani más nyelvű honfitársainkat?

PULSZKY A bibliában az áll: Te mondad.

PÜSPÖK Isten óvjon minket a vérontástól! *(Feláll)* Szónoklatának főpróbáját már hallottam, barátom-uram, így hát most visszatérnék Albach atyával a telepéki palotába. De ma ebédet adok az ön tisztelőtére, és munkatársát, Lórody urat is szívesen látom.

PULSZKY Köszönöm, és ígérem, hogy csak derűs dolgokról fogunk beszélni. A terített asztalhoz anekdota járja.

Lórody és Lów bejön.

LÓRODY A városi tanács küldöttsége van itt.

PULSZKY Mit akarnak?

LÓRODY Az a kérésük, hogy bár a lakosság nevében belenyugszanak a biztos úr akaratába és végzésébe, mégis azt szeretnék, hogy ne kelljen nekik megszegyenülve saját maguknak visszahívniok a kiüldözötteket.

PULSZKY Hát mit akarnak?

LÓRODY Azt mondják, a zsidók már úgys tudnak mindent. Térjenek vissza éjjel, csendben, s holnap reggelre rendben lesz minden.

PULSZKY Mit szól ehhez, Lów uram?

LÓW Ne alázd meg szükségen felül a te ellenfeleidet. Legyen úgy, ahogy a tanácsurak óhajtják. A mieink közül csöndben és lopva fog ki-ki a saját otthonába visszatérni... Botor az olyan ember, aki nem tudja, hogy nagy áldás, ha van otthon, és az a miénk marad.

Függöny

NEGVEDIK KÉP

Az erdi kastély följárója a Duna fölé magasodó domboldalon, jobboldalt a sötény mögött nagyszerű klasszikus homlokzat sarokrészlete látható, meredekes fölhajtó kocsiúttal, baloldalt széles kanyarban a Duna képe. Idő: 1848. ragyogó október eleje, a nyár minden hevével és tűzével

LÓRODY *(leteszi a nehéz, vasalt ládát)*

MISKA *(szinte lezökken a terhet)* Na, ide talán nem jön már utánunk Jellasich...

LÓRODY Ne jártasd annyit a szádát.

MISKA Sok rosszat beszél ám a nép. Hogy a király a rációk kezére adta az országot, és most minden magyart ki akarnak irtani.

LÓRODY Ketten leszünk a vásárhoz.

MISKA *(a ládára mutat)* Elfalazzuk?

LÓRODY Ha akármit kibeszélsz az utunkról, kettőbe hasítlak. Gyere, vigyük el innen szem elől. (Megfogják a láda két fülét, és a hajlatban eltűnnek)

CANDIDA (Kuthyval a kaptatón jön zilált útiruhában, hajszoltan) Itt áll egy kocsi, hátha ezen tovább-mehetünk.

LÓRODY (kijön körülnézni)

CANDIDA Látom, kocsival van itten. Kérem, azonnal juttasson el minket Móga altábornagyhoz.

LÓRODY Tegnap csata volt, s nem tudni, merre biztos ma az út...

CANDIDA Mindegy, nem félek semmitől. Lovaim ki-dőltek, s azonnal el kell érnem Mógát.

LÓRODY Az altábornagy Pákozdnál ütközött meg tegnap Jellasic csapatával.

CANDIDA Milyen eredménnyel?

LÓRODY Háromnapos fegyvernagyvásban egyeztek meg utána.

CANDIDA Annál jobb. Csak Móga segíthet. Adja kölcsön a lovait.

LÓRODY A lovaimra nekem is sürgős szükségem van. S én ellenkező irányba megyek.

CANDIDA (kirobbanva) Görgey elfogatta Zichyt. Vész-bíróssággal fenyegeti. Csak Móga hathat Görgeyre...

LÓRODY Méltóságod úgyis elkésett, ha Zichy gróf ügyében akar eljárni.

CANDIDA Tud róla valamit? Beszéljen!

LÓRODY Görgey az ellenséggel való cimborálás miatt haditörvényszék elé állította a volt adminisztrátort, s ma reggel Csepel szigetén, Lórév pusztán fölakasztatta.

CANDIDA Nem igaz! Ez nem lehet igaz! Mit vétett neki Zichy?

LÓRODY A gróf visszatért Jellasic fejevári bevonulásakor a megyeházára, Jellasic rendelkezésére bocsátotta a megyepénztárt, s mindenben az ellenség, a reakció kezére járt. Ő pénzelté bécsi megbízatásból Jellasicot. Görgey a csepeli révet őriz csapatával, hogy a szigeten át Pestre ne törhessenek Jellasic dúló hadai. Ezen a réven érkezett Zichy málháival Jellasic tábora felől. Gyanús volt a sok vasalt láda, miegyéb, s Görgey megmotoztatta. Kiderült, hogy a kincsein kívül Jellasic-párti röpiratokat hurcolt magával...

CANDIDA Utasember magához vehet egy röpiratot.

LÓRODY Ma élethalálharcban állunk, grófnő.

CANDIDA De nem Zichyvel.

LÓRODY Zichy, a reakció vezére, minden reformot el akart ölni vármegyénkben, de most a Jellasic röpirataival, hogy megzavarja a népet, józan reform-jainkat messze túlhaladó ígéreteket tesz földosztásról és népjogok felől. Neki csak egy a fontos: hogy népünk szembeszálljon Kossuthal, a császár zászlaja alá álljon, és önmaga szabadsága siriát segítsen megásni. S mivel Jellasic magyar földön dúl, rabol és gyilkol, mert a nép vére nem drága az elnyomóknak, a vele cimboráló gróftól Görgey a hadiúg alapján ma kivégeztette, s málháit elkoboztatta.

CANDIDA A nvomorult! Ezt megkeserüli. Jön Jellasic! Jön Jellasic! Jön, s kő nem marad kövön! (Sírva a kanoszlóznak dől) Ez nem lehet igaz.

LÓRODY (a kínosan feszengő és Candidától távol maradó Kuthyra néz)

KUTHY A grófnő nem bírja az akasztás gondolatát elviselni, gyöngye idegzetű... Kérem, barátom, maga nem hallott semmit.

LÓRODY Valóban úgy legyen, különben intézkednem kellene a grófnő elfogatásáról. (Kis öngúnyal) De hát mi, lovagias magyarok, nem szívesen harcolunk asszonyok ellen. Jól tenné, ha figyelmeztetné a grófnőt...

KUTHY (vaktában közbevág) Mióta a pesti nép Lamberg gróftól meggyilkolta... ugyebár... teljes a zár-zavar. S most ez a hír... s egy gyenge asszony... igazán megzavarhatta... gyámolítója volt...

LÓRODY A nemzet elindult az ellenállás útján.

KUTHY Tudom, barátom. A forradalom elindult, s ki-ontott vér jelzi útját. (Candidára) De ebben az esetben megértéssel lehet...

LÓRODY Jobb, ha magukra hagyom önöket. (Sarkon fordul, el)

KUTHY (Lórody eltűnte után Candidához lép, s főttottan) Megörültél?

CANDIDA (görcsös konoksággal) Jönni fog... jönni fog... és minden lázadót fölakasztat.

KUTHY Te kívántad a vért, mit megtorolhatni. S most már folyik a vér.

CANDIDA Itt cselekednem kell... nem hagyom... nem hagyhatom...

KUTHY Zichyn már nem segíthetsz, csak engem sordorsz bajba. (Csitítaná)

CANDIDA (előki a kezét) Mit bánlak én most. Ez nem igaz! Ezt nem tehetted!

KUTHY Az én sorsom tehát nem érdekel. S én is fölszabadítva érezhetem magam veled szemben.

CANDIDA (más gond örvényében) Mit akarsz?

KUTHY Visszamegyek Pestre, s jelentem az eseményeket. Most már nincs neked kedves emberélet, amelynek megmentése hozzám köthetne...

CANDIDA Nem! Velem kell jönnöd.

KUTHY Veled? Talán Zichy holttestéért menjek könyörögni, mint egyszer már a málháiért?

CANDIDA (igen határozottan, de szinte nem is látva Kuthyt) Most nem hagyhat sz el...

KUTHY Talán még én temetgessem neked a bitófáról lekerült Zichyt?

CANDIDA Nem a holttest a fő. Azt úgyis majd kellő dísszel eltemetjük.

KUTHY Hát akkor mi?

CANDIDA (kítőrvé) Az ékszereim! Összes ékszereim Zichy málhájában voltak. Te ostoba! Még ennyit se tudsz!?

KUTHY Hát ennek szól a gyászszírás?

CANDIDA (kombinál) Te a kormány embere vagy. Velem kell jönnöd, hivatalosan át kell vennünk Zichy málháit. Ha ki is végezték, ahhoz nincs joguk, hogy engem kiraboljanak. Azonnal indulunk Görgeyhez.

KUTHY S szerinted ez olyan egyszerű. Hazaárulás... halálos ítélet... elkobzott vagyon... és én a kormány embere...

CANDIDA (gyűlölettel sziszegve) Te szalmabáb!...

KUTHY Ennek hivatalos útja lesz, mibe nem avatkozhatom.

CANDIDA A Zichynél talált ékszerek nagy része az enyém. S én nem vagyok halálraitélt. A saját ékszereimet igénylem vissza.

KUTHY S tudod bizonyítani, hogy a teid?

CANDIDA Tanúim vannak. Pozsonyban is, Pesten is mindenki láthatta őket rajtam. Csak a Zichy rögeszméje volt, hogy mindig magával hurcolja őket. Eugen és az ő örökös málhái... mert félt a forradalomtól!

KUTHY Legelőbb is Pestre kell mennünk.

CANDIDA Nekem Görgeyhez. Igényem azonnal bejelentem, s merjen csak velem ellenkezni...!

KUTHY Félek, rosszkor mész hozzá. Görgey ezzel indult el a forradalom útján, mint Pest népe Lamberg megölésével. S ezzel Görgey a forradalom élére tört. S most akarnád te ékszereid ügyével zaklatni?

CANDIDA Elindulhatott akármerre, de Jellasic itt van a hátában. S holnap vagy holnapután Pesten lesz!

KUTHY A forradalom férfiakat szült, semmit sem számíthat sz ki előre.

CANDIDA (állatidomárnői hangon) Kísérj Görgeyhez!

KUTHY (fölbzenkedve) Elég volt nekem abból!

CANDIDA Úgy hát belőlem is!?

KUTHY Mikor igazán enyém lehetnél, te ékszereidet hajszolod...

CANDIDA Még ki sem hült bitófán lógó teste, s te szajhálkodnál!

KUTHY Magadra mondtad. Meguntam a grófi málhák utáni futkosást, hogy fennhájzva szegyenbe hempergessetek.

CANDIDA Szegyenbe? S vajon mivel?

KUTHY Fejevárott is azt kelle föllentem, hogy arra járva, barátságából szállítom el Zichy málháit, mert ő nem jöhet. S alighogy átvesszem, mint ko-

mornyik kelle szerepelnem, aki előresietett, hogy uraságait megelőzve végezze el, ami szolgálai, s ti rögtön megjelentetek... S talán akkor is pár rongyos ékszerért...

CANDIDA Kétszázezer forintot ér az a pár rongyos ékszer. S én egyszer ötezren téged mindenestül kiváltottalak.

KUTHY Bár ne tette volna. Maradtam volna koldus, hogy mehessek a magam igazi útján.

CANDIDA Nem én segítettelek, hogy regényeddel újabb hatezret megkeressz?

KUTHY Nem te tette-e, hogy barátaim sorra elfordultak tőlem?

CANDIDA Irigységből tették.

KUTHY Irigységből? Az irigységet nem könnyen adják. adják.

CANDIDA Féltekenységből!

KUTHY Könyvemét megvette minden olvasó, s rongyosra olvasta bár, ma mégis Petőfi, Jókai, Tánicsics nevetől hangos az ország. A mai fiatalság nevetől fintorog. Tán messze szaglik e névről, hogy grófi málhák után futkosom veled.

CANDIDA Mi hálát várj egy kiváltott bitangtól? Én megszabadítottalak...

KUTHY Egy árveréstől, múltó bosszúságtól... S nyakörvet vetve rám, hurcolnál ország-világ előtt. S mint béklyós rab, valami történt közben, amiből én örökre kimaradtam.

CANDIDA Abból maradtál ki, amiért hamarosan majd akasztófa jár.

KUTHY (látnokin) S ami talán majd mégis sokkal jobb lesz, mint az életem melletted? Kit szeretsz te? Engem, Zichyt, vagy egy maroknyi ékszert? Nő vagy egyáltalán és férfi én? Vagy torz lelkek vagyunk?

CANDIDA Nem regényt írsz most, mit filozofálsz? Szakácsnő olvasóid közé ne sorozz. Ébredj, te ostoba! Jelliasich Pestre ér, ma, holnap, mindegy... s én neked megint nagyon is jó leszek... hogy legelső légy... e barbár nép között...

KUTHY Sok mindent adhatsz éppen, csak egyet nem fordíthatsz újból énfelém: kartársaim s a népem szeretetét.

CANDIDA A hiúságod bánt, hogy most a Petőfi-fajták nevetől hangos ez az ország. Ne félj, hamarosan kikopnak mind a demagógok, s megvédelek. (Círogatná) Nagyobbat tartogatok én neked...

KUTHY (gúnnyal) Csak most az egyszer még állami rangban komornyikod legyek?

CANDIDA (nagyvonalúan) Nem, igazad van. Pestre kell menned. Beszélj a kormányelnökkel, a hadügyminiszterrel, csikarj ki tőlük minden írást, hogy visszakapjam, ami az enyém. S én Görgey nyomát s málháimat nem veszem el mindaddig szem elől, amíg te visszatérsz.

KUTHY Pestre megyek, de hivatalomtól nem szakadhatok el. Neked kell utánam jönnöd, ha szeretsz.

CANDIDA Jobban működne, ha már ott lenne nyomokban Jelliasich. Vigyázz, hogy közbenjárásoddal el ne késs. Ki tudja, hová fut Görgey tábornoka mostan, s milyen új hullák lógnak majd ott fenn a kötélen?

DEGRÉ (megfőrfiasodva, századosi egyenruhában, poros-izzadatan belép) Hé, van itt valaki? Á, te vagy itt, Lajos. Jó napot, grófnő.

KUTHY Te hogy kerülsz ide?

DEGRÉ Pákozod alól. Most Móga altábornagy nyargonca vagyok.

CANDIDA (mohón) A Mógáé? Előbb is megjöhetett volna!

DEGRÉ Miért?

CANDIDA (a Degré felé vetett gépies mosoly most lehervad arcáról) Nem lényeges, tévedtem. Zavart a fejem. S mi hír a harcmezőkről?

DEGRÉ Nem panaszkodhatunk. Egy napja csak, hogy Jelliasich csapatját oly alaposan helybenhagytuk, hogy fegyvernyugvást kért. S ma virradóra hiába keressük a dicső bánt: ő kerekét oldott.

CANDIDA Mit csinált?

DEGRÉ Beportyáztuk már körbe a vidéket, de köddé váltak, s úgy mondják, Győr felé vették útjokat.

CANDIDA Biztosak ebben?

DEGRÉ Magam is hajnal óta lovon vagyok, benyargalni a vidéket. Az éj leple alatt mind eltakarodtak. Ilyen alapos eredményre tegnap mi nem számítottunk.

CANDIDA (elfordul, magában számolja az eshetőségeket)

DEGRÉ (Kuthyhoz) S te merre jársz itten?

KUTHY Pestre mennék, de nincs fogatom.

DEGRÉ Most indítunk fel egy fogatot Pestre, futárpostával. Azzal elmehetsz.

CANDIDA Akkor én nem várok tovább.

KUTHY A loval még nem pihentek eleget.

CANDIDA Egymagamot majd csak elvisznek utamon. Híradását futárral küldje Pestről, mert ha nem siet, lehet, hogy utolszorra lát.

KUTHY Pestre én várom magát. (Kézét csókol neki)

CANDIDA (már elmenőben int Degré felé) Isten velük!

DEGRÉ (utána nézve hosszán) Haragszik rám a pozsonyi dolgok miatt a grófnő?

KUTHY Nem tudad, hogy gyakran mily indulatos?

DEGRÉ Megfenyegetett, hogy utójára látod... nem mész utána?

KUTHY Most az egyszer nem, ha belépusztulok is.

DEGRÉ Ilyen nagy szerelem?

KUTHY Ráz érte a hideg s a forró nyavalya. De mostan, majd ő térjen vissza hozzám.

DEGRÉ Kis disciplina?

LÓRÓDY (be. Az elhaló kocszörgésre figyelve) A grófnő ment el?

KUTHY (közönyt mutatva) Azt hiszem.

LÓRÓDY (Degréhez) Szervusz. A futárposta kész, nem sokára indulhattok is.

KUTHY Degré barátom mondja, hogy ezzel a kocsival én is Pestre mehetek.

LÓRÓDY Jelliasich eltűnt, tiszta már az út, s amiről a grófnő előtt nem szólhaték: Görgeytől én bíztattam meg, hogy Zichy elkobzott málháit e forsponttal Pestre szállítsam.

KUTHY A Zichy málháit?

LÓRÓDY A gróf Fejérvárott Jelliasich kezére adta megyei hadipénztárunkat, s így méltányos, hogy mi az ő ékszereiből kapjunk kárpótlást. Fejér megyét illeti e vagyon, de jobb, ha Pestre visszük, ott főnne biztosabb, s az eljárás is ott dől el.

KUTHY Akkor mehetünk.

LÓRÓDY Csak Mógát értesítem még... rögtön jövök... (Sietve el)

DEGRÉ (mindent megsejtvé) Valami fúrja itt az oldalamat. Candida grófnő a Zichy-málhák ügyében futkos?

KUTHY Azt hiszem.

DEGRÉ S te nem hívod vissza. Itt vár a lovam, ha kell, felkapok...

KUTHY (magára erőszakolt keménységgel) Most, hogy az életünkről van szó, neki kell majd utánam jönnie.

DEGRÉ Szerencsés vagy megint, a zálogot te őrzöd...

KUTHY Hogy sülyedt volna el a Dunán kompostul, ladikostul. Én tiszta próbatételt akarék.

DEGRÉ Ne lógasd a fejed, ha egy szép asszony kegyeltje vagy.

KUTHY Ha tudnád, mennyit szenvedek. Se nélküle, se véle élni nem tudok. (Legyint) És tífélétek hogy mennek a dolgok?

DEGRÉ Azt felsorolni is nehéz. Szép a csatamező, de közben jó lenne nálad teázni néha a barátainkkal.

KUTHY (elérzékenyül) Hát mégis hiányzom valakinek?

DEGRÉ Nekem nagyon, pedig a harcot is szeretem.

KUTHY Megfőrfiasodtál.

DEGRÉ Ez az élet mindenkit megkeményít...

KUTHY Hogy irigylem a fiatalságodat... a lelkességedet...

DEGRÉ (Kuthy hátát lapogatva) Nem vagy még oly öreg, hogy hozzánk ne jöhess.

KUTHY Újabban nagyon elnehezedtem. Éjjel a társaság... tudod, aludni úgysem tudok, s a társaságot nem nélkülözhetem. Csak ezt az egyet nem. Nekem mindig sok ember kelleik... Nappal meg megy a

hivatali munka... és látnom kell a dolgok sok rút hátoldalát. Egyre kevesebbet alszom... (Összerázkó-dik) Csak jár, lüktet az agyam, nem alszom...

DEGRÉ Mi, látod, mintha állandó lakodalmat ülnék. Igaz, van munka, harc, kaland elég. De van vigaság is. S úgy alszunk csupasz földön, mint a bunda.

KUTHY Az nagyon jó lehet. Felnőtt mégis a csapatok, hogy győztetek?

DEGRÉ A Birodalomban messze szétszórt magyar csapatok, mint tavasszal a költöző madár, hazaszök-dösnek. A közhuszárok elveszik parancsnokuk kard-ját, pisztolyát, és feletteseiket — mint boldog fog-lyokat — hozzák haza a Kárpátokon, erdőn és víz-mosáson, úttalan utakon. S a tiszték, mint jámbor fogatlan csecsemők, hagyják magukat így gyámo-lítani, s csak a határon innen veszik át újra a ve-zényeletet. Jönnek Lombardiából, Stájerből, Cseh-or-szágból, Galíciából (egyre lelkesebben), jönnek, egyre jönnek, mert magyarok. A közemberek szíve hozzá őket. S képzelheted, minden ilyen hazatérőt mennyire megünneplünk. Van hát vigasság ilyenkor! Iszunk a győzelemre!

KUTHY Irigyellek, hogy ebben is hiszel.

DEGRÉ Hát hogyné hinnék! Látod, alig húztuk ki a kardunkat, s Jelliasich máris megfutott.

KUTHY Az én álmaim rosszak. Nem látod, hogy min-den nemzetiséget ellenünk lázítottak? Hogy még a saját parasztságunk sincs mindenütt mellettünk, s még a nemzeti lobogót sem ismeri?

DEGRÉ A néppel tinéktek kell csinálni valamit oda-főnn. A jobbágyfőlszabadtásban felúton állott meg Kossuth. S amíg zsellér és pór nem egyformán sza-bad, nehéz a zászló alá csábítani őket. Ti az ország-gyűlésen a váltszó ügyével veritek el a drága jó időt, s most Jelliasich többet ígér.

KUTHY Régi nóta. A reakció most ráigér a forradal-lomra.

DEGRÉ Embereimmel összeszedetem Jelliasich röpira-tait. Olvasom is őket. A népet a császár nevében hi-tegetik, ha melléjük és nem a magyar forradalom mellé állnak. Miért nem álltok ott Pesten a talpa-tokra, mint Tánicsics?

KUTHY Mint Tánicsics?

DEGRÉ Portyázásaimban látom, ha a néppel beszélek, hanem a vezérük nem Batthyány és nem Kossuth, hanem Tánicsics, aki egész szabadságot akar.

KUTHY S amíg Tánicsicsot lázítóként kezelik nálunk, Bécs ugyanazt ígérve, mit ő követel, nemzetiségein-keket ellenünk vadítja.

DEGRÉ Móra megmutatta nekem a Schönbrunnban kelt legutóbbi leiratot. Egyebek között azt veti benne szemünkre Bécs, hogy itt a zsidók üldözöttek, s ezért kell Jelliasichot beküldenie hozzánk. Mikor éppen Bécsből szervezték a zsidóveréseket.

KUTHY Úgy gondolod?

DEGRÉ Hát persze. De szerencsére a zsidók adták meg Bécsnek a legszebb választ, s fegyveresen is a magyar szabadság mellé állottak.

KUTHY Fegyveresen?

DEGRÉ Van itt a Dunántúlon valami rabbijuk, vala-mi Löw. Ez lelkesíti őket. (Tarsolyába nyúl) Itt van a röpirata nálam, hallgasd csak: „Jeruzsálem falai összedőltek — írja —, s Istennek választott népe el-vesztette hazáját. Azóta mi, zsidók, erényekben sze-gények valánk, mert a legnagyobb erényt, a haza-szeretetet nem ismertük. Oh, te népem, légy te méltó nagy őseidhez, a szent prófétákhoz, és ragadj fegy-vert, és siess védelmezni a magyarok hazáját, mely a te hazád is. Ha meg nem tudsz halni ezért a ha-záért, nem vagy méltó, hogy ennek a földjén élj!”

KUTHY (befelé fordultan) Ezt üzeni Löw?

DEGRÉ Ezt prédikálja mindenütt, s amikor ő szól magyarul, a zsinagóga ugyanannyi keresztény hall-gatót lát falai között, mint zsidót. S megtörtént, hogy hazafias szavakra a magyar urak a szószék előtt le-vették kalapjaikat, és erre a zsidóság is követte pél-dáikat.

KUTHY (gyanakodva) Te Lojzi, miért mondd ezt nekem?

DEGRÉ (ártatlan hevületben, mint mindig) Mert szép és megható. Mi győztünk.

KUTHY Egyelőre győztetek.

DEGRÉ Hagyd abba a károgást! Épp a fordítottja igaz. Az új, a jobb végül mindig győz, elbukni legfőljebb rövid időre bukhat el. Ennyit tudhatnál.

KUTHY Veletek vagyok. Mit oktatgatsz itt engem? Tán nem hagytam Candidát magára, hogy veletek ma-radjak?

DEGRÉ Ez csak természetes. Mi mást tehetnél? In-kább a méltóságos grófnőd kegyelemkenyerén élnél? Vagy részt ígért a nemeshölgy, ha visszaszerzed neki a hazaáruló Zichy kincseit?

KUTHY Vigyázz szavaidra! Visszaélsz barátságunkkal meg azzal, hogy reményled, ily válságos napokban nem foglak párbajra kihívni.

DEGRÉ Csillapodj, barátom. A közjó az első, Mit szá-mítanak most a békebeli kakaskodások? Fontosabb harcról van szó. Látod-e, én bízom, mert Jelliasich szökésével mintha megfordult volna valami. A vá-laszfalak leomlanak magyar és magyar között. Ha egyformán kelünk mind fegyverre, ki állhatna el-len szabadságharcunknak?

KUTHY Ellenünk fordulhat mindaz, amit elakudtunk eddig. Ezt én jobban látom. A jobbágyok igazi fel-szabadítása is késik.

DEGRÉ Velünk és értünk harcolnak ők is.

KUTHY (fanyarul) Néhányan.

DEGRÉ Egyre többen lesznek majd. És Európa is vi-gyázó szemét ránk veti most. Nem Párizsra. Ránk!

KUTHY (legyint) Európa?... Te kardforgató álmodozó, te! Ugyan mikor nem hagyott bennünket cserben, mikor nem hagyott bennünket magunkra az a te fennkölt Európád?

LÓRÓDY (sietve bejön) Uraim, jelentem, mint a ma-gyar teátrum színpadán szokás: a kocsi előállott.

Függöny

ÖTÖDIK KÉP

Kisebb hivatali szoba a szegedi Zsótér-házban, ahol az országgyűlés is összeült. A szoba ajtaja az augusz-tusi hőségben nyitva áll az udvar felé. Bentről egy másik ajtó az irattárba vezet. 1849. augusztus eleje

KUTHY (nyitott nyakú kabátban egy íróasztalnak használt barna faasztal mellett ül, akták, írószerek, pe-csétek a keze ügyében. Ir, homlokát törli a meleg-ben, amikor a nyitott ajtóban egy nemzetőr kísére-tében porosan, kipirult arccal megjelenik Candida. Kuthy fáradt szemét dörgölve) Mi az?

NEMZETŐR (szalutál) Tisztelettel jelentem, ezt a höl-gyet Szatymaznál fogtuk el. Gyanús volt, hogy kém. Mondják, látták már máskor is átkocsizni állá-sainkon más vidékeken. Ő azt állította, Szegedre igyekszik fogatán Kuthy osztálytanácsos úrhoz.

KUTHY Hozzám? (Föláll, begombolja nyakán a gal-lért) Candida, hogy kerül ide éppen most?

CANDIDA Küldje el ezt a derék nemzetőrt, aki volt szíves idekísérni.

KUTHY (a nemzetőrhöz) A grófnőt jól ismerem. Tu-dom, mi járatban van. Követelése van a kincs-táron, ezért utazik annyit utánunk. Nyugodtan rám bízhatja őt, barátom.

NEMZETŐR Bocsánat, ha hibáztunk.

KUTHY Dehogyan hibáztak! Háborúban fő az éber-ség. Köszönöm, barátom. (Kezet fog a nemzetőrrel) És üdvözlöm a százados urat.

NEMZETŐR Átadom, parancsára. (Szalutál, hátat for-dít, el)

KUTHY (becsukja az ajtót mögötte) Mit tettél me-gint?

CANDIDA (megkönnyebbülten sóhajt, megrázza magát, s már újra a régi) Köszönöm, hogy kiszabadítottál. Nem szerettem volna Eugen sorsára jutni. Fejlődő forradalmatok során lehet, asszonyokat is akasztotok már. Vagy nem tartotok még ott, hogy hitelezőiteket elemésszéték?

KUTHY Mit keresel itt megint? Az ékszered úgyse kerülnek elő többé.

- CANDIDA Talán a te elsikkadt szavadat keresem, hogy Pestről megsegítsz. *(Gúnyosan)* Hol van azóta Pest? Szegedre szorultatok. S én itt vagyok.
- KUTHY Jól tudhatod, hogy ügyedben nincs segítség. Több mint tíz hónapja, hogy múlt év őszén az érdi kastély előtt szétváltak útjaink. Azóta csak egyszer láttalak egész futólag Pest városában. Milyen jögről hívatkozol rám, mikor itt ólálkodsz Szeged határában, az ördög tudja, milyen célból?
- CANDIDA Ekszereim még nem kerültek beolvasztásra. Mindenütt figyelőim vannak. Hátha most valakinél megtalálom, hogy menekültök innen is, most, amikor ki akarják lopni magukat meg a koronát és a kincseket az országból.
- KUTHY Majd éppen neked fogják felnyitni a máhát! Valójában miért jöttél?
- CANDIDA *(mézédesen)* Megorroltál rám, amikor Zichy halálakor Jellasicht vártam. Akkor év tévedtem. De most nemcsak Jellasicht jön. Most jön Windischgrätz. Jön Schlick, és *(jelentősen)* jön Paskievics.
- KUTHY *(az asztalra kapaszkodik, de tartja magát)* Elég... Örülök, hogy kinezhetek?
- CANDIDA *(növe gyönyörrel)* Most mindenki jön, hogy számon kérjen mindent. Fogóban vagytok. Csak Szeged és Arad maradt meg nektek...
- KUTHY Úgyis tudom...
- CANDIDA Egérutatok csak egy, Orsova felé. Odamegyek, megnézem, ki surran át rajta. Megnézem, ki lopja ki a Zichy-kincseket. Hasznos és jó szórakozás lesz.
- KUTHY Veszettebb vagy, mint valaha. Azt kellett volna mondanom az előbb: sohase láttalak. S bár adta volna így az ég!
- CANDIDA Csak kereshetem tán, ami az enyém.
- KUTHY Ekszereid épp Madarász kezébe kerültek, róla pedig súgják-búgják, hogy a keze nem egész tiszta. Különbösen is a hazaáruló vagyonát jogosan koboztuk el.
- CANDIDA Királyi többes ebben a dohos egérlyukban.
- KUTHY Gúnyolódni inkább nekem volna okom és jogom, szép hölgyem. Ha azokra a lélekben csakugyan fejedelmi hősökre emlékezem, akik a „felséges ausztriai házat” úgy megugrasztották, hogy az orosz cárig szaladt el segítségért.
- CANDIDA Az eredmény a fontos. Jóképű, kedves férfiak vagytok majdnem mind, de nem láttok tovább az orrotoknál. Ez hagyomány nálatok. Néhány hét vagy néhány nap, és végleg megszorul nyakatokon a hurok.
- KUTHY *(líhegve, mintha már fojtogatnák)* Ezért jöttél?
- CANDIDA Hallani akartam, hogy könyörögsz majd nekem... Mert ismerlek. Most én is jó leszek újra...
- KUTHY Buta fejjel igazán szerettelek. S ha tudni vágyod: látom a véget, és félek. Most pedig gyönyörködhetsz...
- CANDIDA *(megcírógatja, megcsókolja)* Látod, mert így beszélsz, megint szeretlek. Ha okos vagy. Jöttem, hogy tudjad: a bajban mindig melletted vagyok.
- KUTHY Hogy nehezebb legyen, ami úgyis oly nehéz.
- CANDIDA Belátod végre, hogy csupa dac és hiúság volt minden, mit ellenem fordulva tettél?
- KUTHY Vannak idők, amikor az ember nem maga formálja sorsát. Én sem maradhattam hátrébb, mint egy Petőfi.
- CANDIDA Vörös tollal a kalapod mellett detronizáltál te is a Nagytemplomban, s most előtted nyitva áll Orsova, Törökország vagy a börtön. Melyiket választod?
- KUTHY Legszívesebben egy sírt választanék. *(Székére visszarogy)*
- CANDIDA *(haját simogatva, fűrtönként rendez)* Menynyi sok ősz hajad nőtt azóta. Nem lehettek jó napjaid nélkülem.
- KUTHY Nincsenek. Se veled, se nélküled.
- CANDIDA Minden ősz hajszálad vallomás nekem. És minden ránc a homlokodon szerelmi bizonyosság.
- KUTHY Boszorkány.
- CANDIDA Hiúságból a forradalomnak is eladtad magad, és most én szabadítsalak ki?
- KUTHY *(felugrik, megrázza magát)* Nem adtam el magam. Amit csináltunk, abban hittem. Ha kételkedve és néha rettegve is, de hittem. Hinni akartam. Hiába támadt ránk egy birodalom, mi bátran harcoltunk, és győztünk is eleinte. Ez szép volt, mámorító volt. Életem legtisztább mámora...
- CANDIDA Te okos vagy, és akadnak hozzád hasonlók is köztetek. Tudtátok, hogy egészen nem győzhettek soha. Gyereknép vagytok.
- KUTHY Csodában hinni jó, ha megfizet is érte valaki...
- CANDIDA Ilyen hősök vagyunk még most is, ősz hajjal is?
- KUTHY Az út nekem is szabad még Orsova felé. Hiába fogtál vissza kezdetben, végül a száműzetést megszoktam azokkal, akik mindig egyenesen mentek előre.
- CANDIDA Te és száműzetés? Hidd el, nem állna jól neked.
- KUTHY Kijuthatok Franciaországba...
- CANDIDA *(próbaként körülforgatja, karját tapintva)* Fogó erőben lévő arszlán eladó... a marseille-i utcalányok ifjabb legényeket pénzelnék maguknak. Párizs dámáinak pedig túl bozontos vagy, ez nem divat ma már...
- KUTHY Hát én ezt akarom?
- CANDIDA Mi mást akarnál?... Ismerlek... nem tudsz szegényen élni.
- KUTHY Írni fogok.
- CANDIDA Magyarul?
- KUTHY Franciául, angolul, ha kell.
- CANDIDA Drágám, vannak arany szabályok. Vastörvények, ha úgy akarsz. Író ne emigráljon soha. Főleg magyar író ne. Egy negyvennyolcas olasz emigráns még megtanulhat franciául írni, egy német talán angolul, de egy magyar?!... Ugyan, ugyan... A rokontalan nyelveket fel nem old benneteket, minden bilincsnél erősebben ideköt. Itt is kell vállalnok bármit is. Jöjjön, ami jön... Ne is áltasd magad. Keleti fantáziád francia földön nem árucikk. Pénzed nincs, mert remélem, Zichy kincse...
- KUTHY *(üvölt, s lesújtana rá)* Candida!
- CANDIDA *(megrettenve)* No jó, tudom. Ha megvolna nálad, mennék is veled. Erre se vagy jó. Mire tartalak?
- KUTHY *(összeomlóban)* Mit gyötörsz?
- CANDIDA *(győzelmes erővel)* Kinyitom a szemed. Segítséget hozok. Itt maradsz, itthon maradsz, és én majd kimentelek.
- KUTHY Hogy mindenestül a hatalmadba végy...
- CANDIDA Utolsó rád ígérő vagyok, ne feledd. Gondolkozz rajta. S most isten veled. *(Indulna)*
- KUTHY *(mint vízbe fülő utána kap)* Már elmegy? Fülemben hohogtad jóslásaid, és a veszélyben magamra hagysz?
- CANDIDA Ne félj, találkozunk. *(S mint kísértet, el. Csak a kitárt ajtó mutatja: itt volt)*
- KUTHY *(meredt bénasággal, majd nyakán tépve a ruhát, utána bámul. Az udvaron Lów és Tánccsics jönnek az országgyűlésről, így hát szinte segítséget kérően feléjük tárja karját)* Tánccsics barátom... és ön, Lów... uram... jöjjenek már be egy percre hozzám... *(Kézen fogva húzza be Tánccsicsot)*
- TÁNCCSICS *(valami mélységes nyugalommal, a parasztember edzett, bajt látott módján)* Mi az utolsó magyar országgyűlésről jövünk.
- LÓW *(tárgyilagosan)* Az országgyűlés eloszlik, de utolsó aktusában letörlesztett egy régi tartozást.
- KUTHY *(udvariasságból kérdez)* Hogyan történt?
- LÓW Szemere fölállott, s ha gyakorlatilag későn is, olyan beszédet mondott, mely fölért a sokáig halogatott tettel. Az egyenlőség elvét kiterjesztették a háromszázezer főből álló honi zsidóságra is.
- KUTHY Szomorú napon történt...
- LÓW Bármily szomorú is, hogy Aradra szorul a kormány és a körülötte még kitaró képviselők, mi mégis tudjuk, hogy fegyveres részvételünkért a nemzet hálája nem maradhat el. Pesten tizenöt éve tanítjuk szemináriumon a magyar nyelvet, az én kerületemben ugyanezt szorgalmazom, erről a munkáról

akkor sem mondok le, ha Bécs emberei üldözni fognak érte.

KUTHY Főtisztelendőséged meggyőződött róla, hogy tévedtem. Sajnos, hogy későn.

LÓW *(hangjában egy kis szájalommal)* Szavaiból mint-ha azt venném ki, hogy ön is azt hiszi: mindennek vége.

KUTHY Kétségbeejtő a helyzetünk...

LÓW Történelmünk során nem először és bizonyára nem utoljára, tekintetes uram. De gondoljon rá, hogy a nemzet egyetlen harca, egyetlen felkelése sem volt egészen hiábavaló... A túlélés művészei maguk, jó uram.

KUTHY Még most is hinni tud?

LÓW Csak mostan igazán. A szabadság elvét negyvennyolcban kimondták, és harcot is vívtak érte. Egy elv kicsinynek látszhatik ily nagy viharban, mint most a miénk... A nyers erő egy csatában négy akár egy háborúban is győzhet. De az idő észrevétlen munkája a kicsiny elvet növeli egyre nagyobbá. Most a magyarok sem lesznek szabadok... hazájuk is alig lesz... egy ideig... de aztán az ellenük fordított fegyverek ki fognak csorbulni. Ha a bécsi udvar nem okul, és elavuló fegyverekben bízik, végül az elv és az idő legyőzi majd.

KUTHY *(Candida fenyegetéseinek súlya alatt)* Majd, majd!... De addig?

LÓW Jön, s jöhet bosszú, hajsza, gyilkolás. Az embereket eltemetheti, de az elvet soha. Ön, jó uram, egy lelkész fia, úgy tudom. És nem ismeri a saját vallása négy evangéliumát? A jó hírt hozókat... Én emlékeztetsem a példázatra a mustármagról?... Megtehetem, hiszen magunk között szólva elárulhatom, hogy én ismerem ezt a példát is. A mustármag bármily piciny, hatalmas nagy fa nőhet belőle... s a madarak vihartól, bajtól úzve az erős fán mind leszállnak, életük mentik, és megbújva összetartanak. Ennyi a tanítás.

KUTHY S ha közben osztrák hóhér keze irt ki miniket?

LÓW Egy egész néphez nincs elég hóhéruk. Bennünket mindenfelől irtottak, s mégis itt vagyunk. Sok ezer éve.

KUTHY A mi népünk nem tudja úgy megvédeni magát.

TÁNCICS Tudná, ha idejében szabadok lettünk volna. Ha népünk korlátok nélkül küzd, katonáink száma lett volna millió. De a gyökeres változástól félték az urak, így most Görgeynek húszezer embere sincs már. Láthatja minden honpolgár: úgy igaz: népjogok nélkül nincs haza és nem lesz Magyarországnak.

LÓW A magyar nép is csak föltételes emancipációt kapott, és mi is. Egy-egy lépés hosszú ideig tart a történelemben. Néha elmosolyodtam a latin bölcseségre: *Ars longa, vita brevis*. A művészet sokáig tart, az élet rövid. Miért nem inkább a históriára mondták ezt? Mennyivel igazabb. Csak az a jó politikus — és milyen ritka az ilyen! —, aki tudja, hogy nem a maga élete rövidségéhez kell szabni, amit hosszú távra tervez. Az ígért földje mindig messze van.

KUTHY *(alig titkolt rettegéssel)* Mit tesz, Táncsics barátom, mostan? Menekül?

TÁNCICS Én földesúr nem vagyok, elkobzásra javaim nincsenek. Börtönt eddig is ültem eleget...

KUTHY Ó, börtönt, azt én is ültem. Tudom, hogy mi az.

TÁNCICS Ha kell, elbúvok majd, akár a föld alá, s onnan virrasztom át a hosszú éjszakát.

KUTHY És hiszi, megvirrad?

TÁNCICS Míg föld forog, nap is fölkel, aszondom. Hiszem, hogy megvirrad, ha a jobbágyság ügye megoldatik. S virrasztom ezt a virradást.

KUTHY Így hát marad. És maga, LóW uram?

LÓW A mi munkánkra sok szükség van, az iparosodás vetése be fog érni, ha ezt sokan nem is látják egyelőre. Megszoktuk, hogy gyanú és megvetés legyen az osztályrészünk, az ön részéről is, tanácsos ur, pedig uzsorás van frank és olasz is, hogy az angolokról itt ne is beszéljünk. Mindegy. Önök befogad-

tak, mi pedig a veszély óráján sem futunk el hűtle-nül. Mi maradunk!

KUTHY Úgy látszik, akinek nincs semmije, mint nekem, az marad.

BARNAY *(sietve jön az udvar felől, és csodálkozva látja Kuthyt és LóW-ot együtt)*

KUTHY *(főlrázva magát)* Na mi van, titkár uram?

BARNAY A gyűlés azzal a határozattal oszlott szét: azonnal szedjük össze a minisztériumot, s haladéknélkül induljunk Aradra.

KUTHY *(látszik arcán a félelem)* Ennyire sürgős?

BARNAY Miniszterünk azt mondta: azonnal.

KUTHY Gyorsabban megy most minden, mint gondoltam... kissé gyöngének érzem magam. Intézzon mindent, Barnay barátom.

LÓW *(Táncsics karját megfogva)* Jobb, ha mi is sürgősen utazunk... Áldás, békesség... *(Mindketten el)*

KUTHY *(nyakravalóját letéve az ajtófélfának dől, és az udvarra bámul)*

BARNAY *(bemeleg a baloldalt nyíló traktári szobába)*

Közben Jókai és Laborfalvy Róza haladnak át a folyosón karonfogva. Jókai riadt, Róza pedig rábámul Kuthyra, aztán megszólítja

RÓZA Engedje meg, hogy szóljak, kedves Kuthy úr. Valamit rég meg kell köszönnöm önnek...

KUTHY Nekem?... Oh, asszonyom... Jöjjön be... Szervusz, Móric.

RÓZA *(Jókai karján belépve)* Igen, úgy három éve már... az ön lakásán láttam meg először az én Móricomat...

JÓKAI *(a csodálkozó Kuthyhoz)* Te akkor nem voltál honn... Azon az árverésen történt... az omi-nózus...

KUTHY Nekem valóban baljóslatú nap volt. De ti, boldogok vagytok-e?

RÓZA Könnyebb volt ketten eddig, mert egymásba fogóztunk.

KUTHY És most mi lesz?

RÓZA Ki tudhatná azt? Csak egy bizonyos. Eddig a férfiak harcoltak értünk. Most majd fordítva lesz.

KUTHY Hogyan... fordítva?

RÓZA Most a mi harcunk indul el, és ne vegye zokon, Kuthy uram, de a valóság más, mint a romantikus regények. Mi, a „gyenge” nem, szívósabbak vagyunk a férfiaknál. Csak rejtjük maguk elöl, mert így kényelmesebb... és persze regényesebb. De most nem a valóságot rejtegetjük majd, hanem magukat, és megmentjük az urunkat, ha szeretjük, és egyetlen mód van rá.

KUTHY Kit igazán szeretnek, elrejtik azt... ha tudják... *(Sóhaj)*

RÓZA Mi a tiz körmünkkel, a gyöngének gondolt női bájunkkal, főleg pedig a titkolt eszünkkel fogunk harcolni, s megvédjük a férfiakat ravasságunk által.

KUTHY És biztos benne, hogy meg tudja védeni, akit szeret? Gondolja, ki tudja menekíteni Móricot? Ó is kompromittált.

RÓZA Majd elmúlik. S addig elrejttem, befalazom, ha kell. Még börtönéből is kiszabadítom. Ne félj, Móric! *(El)*

KUTHY Akit az istenek kegyelnek, erős asszonyt adnak melléje, úgy látszik... olyat, aki szeret. *(Majd-nem nyögve)* S akit el akarnak veszejteni, ellenséget lopnak be hozzá ágyasul. És a férfi nem tudhatja sohasem, nem ellenségével hál-e együtt, fajdkakas módra, kábult süketen... *(Kezét ökölbe gyűrve fenyegetően felemeli)* Szeretném az égről leütni a napot!

Függöny

HATODIK KÉP

Történik 1849. október 6-án Pesten, az Újépületben, mely a jelenlegi Szabadság tér helyén állt egykoron. Az előző képhez hasonló, sivár hivatali szoba, hátsó falán két rácsoszt ablakkal. Balról ajtó a folyosó,

jobbrol szinten ajto egy masik szoba felé. A két ablak közötti falon, szemben a nézőtérrel, az alig egy éve uralkodó, tizenkilenc éves Ferenc József császár egyenruhás, hatalmasan felnagyított fényképe látható aranykeretben. Amikor a függöny szétnyílik, a szin üres, kb. fél percig teljes csöndnek kell lennie. Majd a csukott ablakokon át behallatszik:

Feuer!

Sortűz ropogása hangzik kintről, utána ismét rövid csend, aztán nyílik a jobb oldali ajtó, és belép a negyven év körüli hadbíró ugyancsak osztrák uniformisban. Előbb az ablakhoz megy, kinéz, és visszafordulóban kicsit fáradtan mormolja:

HADBÍRÓ Erledigt.

Leül az íróasztalához, és az előző jelenet Kuthy Lajosához hasonlóan mogorván kezdi egy dosszié iratait tanulmányozni. Nyílik a bal oldali ajtó, előbb szinte csoszogva Kuthy jön be, bilincsel a kezén, szorosan mögötte a foglár, aki a szin közepére érve haptákba vágja magát

FOGLÁR Melde gehorsamst der Arrestierte...

Ebben a pillanatban Kuthy összecsuclik. A bilincs éles, fémes hangot ad a padlónak ütődve. A hadbíró sürgető mozdulattal az íróasztalán álló vizeskancsóra mialat, amire a foglár azt elvéve vizet önt az ájultnak látszó Kuthy fejére. A hadbíró felkel, az íróasztalt megkerülve a feltápáskodni próbáló Kuthy felé tesz pár lépést, és közben odaszól a foglárnak:

HADBÍRÓ Die Schellen abnehmen! Sofort!

A foglár tüstént felkattintja, leoldozza a bilincseket, és kissé meghökkent arckifejezéssel támogatja talpra Kuthyt. A hadbíró fog egy széket, odateszi Kuthy mellé, s elhessentő mozdulattal int a foglárnak

Abtreten!

A foglár kimegy. A hadbíró lábával félretolja a bilincseket, aztán enyhén németes akcentussal, de hibátlan magyarsággal szólal meg:

Üljön le. (Enyhe iróniával) Hiszen nem tud megállni a lábán.

KUTHY A nagyságos hadbíró úr tud a nyelvünkön? A cellámban hetek óta egyetlen porkoláb sem szól hozzám magyarul, és hiába kértem kihallgatást, mintha megkukultak volna. Egyik sem vezetett magasabb rangú tiszt elé. Ha én vagyok a soron következő, méltóztassanak ezt tudtomra hozni, és tegyenek elém vádiratot. Legalább láthassam. Mivel lehetnek mentéseim, nem foszthatnak meg a védekezéstől. Ezt nagyságod is tudja, hiszen jogvégzett embert tisztelhetek a személyében.

HADBÍRÓ Nincs vádirat.

KUTHY (döbbenet) Hogyhog? Csak úgy, minden további nélkül akarnak újra levinni oda... oda, ahol látnom kellett azt az iszonyatos kivégzést. Két foglár szorosan fogott, az egyik meg is ütött, amikor el akartam fordítani a fejem, a másik pedig rám ordított, amikor észrevette, hogy lehunyor a szemem.

HADBÍRÓ Utasításra tették.

KUTHY (kiabálni kezd) Nekem még csak egy nyomorult bicskám sincs, hogy mély sebet ejtsek a nyakamon, mint ahogy ehhez a volt gazdámnak volt ereje, és így elkerülhessem az akasztófát. Engem felkötött a hadbíroság, engem csak úgy felkötött?! Mikor? Nem védekezhetek? Nincs jogom fellebbezni?! (Felugrik, de meg kell kapaszkodnia a szék támlájában)

HADBÍRÓ Üljön vissza, Kuthy úr. Mondtam már, hogy nem tud megállni a lábán. Azt is mondtam, hogy nincs vádirat, ergo ítélet sincsen, és ítélet nélkül nincs büntetés-végrehajtás. Ezt tudhatná. (Megint gúnyosan) Hiszen maguk a nagy jogásznemzet, ugye-

bár? (Visszamegy, és leül az íróasztalhoz, onnan nézi Kuthyt)

KUTHY Nem értem. Fogva tartanak, megbilincselte kézzel álltam két porkoláb között, míg gróf Batthyányt, az első magyar miniszterelnököt kivégezték, és ön most azt mondja, hogy vád nélkül vagyok fogoly.

HADBÍRÓ Ha az lenne, állnia kellene előttem, míg össze nem esik, mint az imént. Nem tartjuk fogva, csupán egy kis előzetes őrizetbevételről volt szó. Ha úgy óhajtja, nevezhetjük akár biztonságba helyezésnek is. Egy időre jobbnak láttuk kivonni a forgalomból, ugyebár? De mint sejtethi, Kuthy úr, akadtak pártfogó szöszölői magasabb helyeken. Ja, ja... Ön szabad, és beszélgetésünk után elhagyhatja ezt az épületet.

KUTHY (nem látszik rajta öröm, csak megrendülés. Arcát tenyerébe temeti, aztán a bíróra emeli a tekintetét) Batthyány nem érdemelte meg a halált. A császár kézjegyével lett az ország miniszterelnöke, nem követett el törvényteleniséget, hadbíró úr. Én férges vagyok, hogy élhetek? És szabadon engednek?

HADBÍRÓ Nem feltétlenül. Értheti így is, úgy is. Nem feltétlenül férges, illetve nem feltételek nélkül élhet — szabadon. Ilyesmi természetesen nincs. Illúzió. Úgy gondoltuk, leckének jó lesz, hogy szemtanúja legyen a hajdani főnöke kivégzésének. Ebből talán inkább megértheti, hogy a politikai szükségességek mindenkor erősebbek a szabadság illúzióinál. (Kis szünet után) Egyébként a halálos ítéletet nem én hoztam. Bár előfordulhatott volna, hogy nekem kell kimondanom...

KUTHY (feláll, és szembenéz a bíróval) Úgy döntöttem, hogy állni fogok ön előtt.

HADBÍRÓ Forduljon kissé balra, és inkább a kép előtt álljon vigyázzban! Ha innen kimegy, ne feledje többé soha, hogy kinek tartozik halálával és engedelmisséggel.

KUTHY A császár... Milyen fiatal és milyen szép!...

HADBÍRÓ Úgy bizony! És abból, hogy ilyen fiatal, és a jó egészség szépsége ragyog az arcán, mindannyian remélhetjük, hogy Isten kegyelméből és akaratából hosszú, hosszú évtizedekig lesz ő a császáruk.

KUTHY (a kép felől elfordulva merőn nézi a bírót. Kis szünet után) Igen. Ezt magam is átlátom, megértem, hogy életemet végső soron felségség császáromnak köszönhetem.

HADBÍRÓ Helyes. Pártfogói nyilván eleve tudták, hogy így lesz. Tudták, hogy ön nem fog késlekedni a hála bizonyosságával. Feladatai lesznek... hamarosan. Ne féljen, nem marad kenyér nélkül.

KUTHY (elrévedve) Fáradt vagyok az íráshoz. Nagyon fáradt. Mit írhatnék még? Mit lehet itt még írni? Kiknek írhatnék? Mire jó? Hova lettek a régi kiadóink? (Hirtelen felüti a fejét) Mi van Móriccal? Csak nincs ő is itt a nájgebájdéban?

HADBÍRÓ (automatikusan javítja) Neugebäude. Maguk, bihari protestánsok soha nem fognak tisztességesen megtanulni németül. Reménytelen népség. De hát Ófelsége kegyes. Még a reformátusokat sem fosztja meg kenyérüktől. (Jegyzetömböt húz közelebb) Ki az a Móric? Miféle Móric? Az is református? Mit követett el, hogy ön azt hiszi, itt kellene lennie? Hadd halljam?

KUTHY Nem követett az el, kérem, semmit. Csak egy olyan habókos fiatal író. Festeget is. Csak tájakat, nem csatajeleneteket, uram. De az íráshoz, sajnos, jobban ért. Nem, ne tessék félreérteni, abban is békés természetű.

HADBÍRÓ Mi annak a Móricnak a családneve?

KUTHY (feszengve) Jókai.

HADBÍRÓ Nem tudok róla. Sose találkoztam vele, illetve a nevével. Majd utánanézzünk.

KUTHY (zavartan) Nincs annak semmi bűne, kérem. Csak azért tartottam attól, hogy ő is itt van, mert hogy tehetséges.

HADBÍRÓ (fanyarul elmosolyodik) Úgy gondolja, ez elégséges ok arra, hogy begyűjtsük ide?

KUTHY Mentsen Isten! Móric barátom olyan tehetséges romantikus, hogy mindig kidegyezik a valósággal.

HADBÍRÓ Dicséretes realizmus. Dicséretes és hasznos.

KUTHY Annak, aki még hisz az írásban, talán az. De nekem? Ha innen most egy olyan végzéssel bocsátanak el, hogy ügyem megvizsgáltatván, nem emeltek vádat ellenem, valamiképpen csak elszekerem Asszonyvásárra édesapámhoz, az öreg lelkészhez. Nem fogja elutasítani küszöbéről az ő szegény, megfáradt fiát.

HADBÍRÓ Jól van. A címét adja meg, Kuthy úr, és gyűjtsön az apai házban egy kis erőt a továbbiakhoz. *(Felnéz a császár képére)* Ne feledje, hogy hosszú időre kell berendezkedni ebben az országban.

KUTHY Igen. Hosszú időre, nagyságos hadbíró uram. *(Ő is felnéz a képre)* De kinek van ahhoz elegendő türelmessége?

Függöny

HETEDIK KÉP

Őszi domboldal Arad mellett, egy szüreti szőlőhegyen, 1856 októberében, szemben a távoli várral. Jobbról elől nyitott lugas, balról tekeredő út a szőlőtáblák közé. Távol zene szól, alkonyodik, a szalonnasütők tüzeinek fénye föl-föllobog a bal oldali bokrok vérvörös és sárga levelei közül. Hátról kilátás a Maros fölött a hajdani bitófák helyére, a vár mellett lévő aradi Golgothára.

Kuthy az ügynevezett Bach-husár pléhgalléros egyenruhában, három aranycsillaggal a nyakán, köpenyében burkolózva egyedül a lugas X lábú asztalánál iszik. Arca sápadt, idő előtt öreg, s a pásztortüzek néha idevillanó lángja sem melegíti át. A mulatózók felől keserves, nyújtott magyar dallam hallatszik

— Rab vagyok... rab vagyok... szabadulást várok...

FIATAL PÁR *(jön a bokrok között, meglátja Kuthyt, a lány kicsit sikkantva)* Jaj, ide ne!... *(A két fiatal eltűnik, hogy másutt csókolózzanak)*

Degré felleghajtó köpenyében jön bal felől, lába elé nézeget, s mikor síma földre ér, egyszerre föltekint, rábámul Kuthyra, döbbenet nézi. Nem szól

KUTHY *(nehézkösen föláll s elébe megy)* Én vagyok. Nem ismeresz meg?

DEGRÉ Idegen vagy ebben az öltözékben. De ismerni ismerlek.

KUTHY Elítélsz?

DEGRÉ Határozottan.

KUTHY *(panaszosan)* Kezet se nyújtasz?

DEGRÉ *(esetlenül nyújtja jobbját)* Szegény barátom...

KUTHY *(dacosan villanó szemmel)* Ne sajnálj! Nem akarok részvétet könyörögni, ebben az országban ugyanis hiába könyörögnék. Engem majdnem mindenki elítél, pedig ha tudnátok...

DEGRÉ Ha könnyíték vele a szíveden, leülök kicsit...

KUTHY Parancsolj. Iszol velem? Van még pohár itt.

(Tölt, koccint, maga is mohón iszik)

DEGRÉ *(föllemeli poharát, s lemutat vele a vár felé)* Furcsa, hogy itt találkozunk Aradon, ahol mintha állna még a tizenhárom bitófája, és a sírjuk szinte ránk mered. És te itt ülsz velem szemben ebben a Habsburg-gúnyában. Tudod, hogy éppen holnap lesz hét esztendeje?

KUTHY Számon tartom az évfordulókat. De nekem, a túlélőnek is keserves rész jutott.

DEGRÉ Mindannyiunknak az jutott. De egyikőnk sem adta el magát. Legalábbis egyik író sem.

KUTHY Tudom, figyeltem. A levert forradalmár népek közül a német és az olasz inkább megtörik a szerencsétlenségben. Nem úgy a magyar. Kevélységét, makacs különállását nem lehet megtörni. Érje bármi baj, csak átvészeli ez a nép.

DEGRÉ S te nem vagy-e magyar? Nem rajongtak-e érted még nemrégiben az olvasók? Éppen te lettél áruló. Miért?

KUTHY *(felhorkan)* Áruló? Én jobban szolgálom így a nemzetet, mintha folyvást hamis ábrándok bukásán

ajonganék. A bitófák bálványozásából nem élünk meg. Ha meg akar maradni ez a nép...

DEGRÉ *(folytatja Kuthy mondatát)* ...semmi esetre sem köpheti le eszményeit!

A távolból hallatszó zene most felerősödik, sok férfi-hang énekl:

Szállj le, holló, a keresztről,
Szállj fel a jegenyére,
Onnan hozzád ítéletet
A bűnösök fejére...
Néked mint hollónak
Ilyen nótát fújnak,
Hogy dögező vagy,
Csak, csak, csak, csak,
Dögező vagy, csak, csak, csak...

KUTHY *(epésen)* Hallod, sírva vígadnak?! A gyász évfordulóját nálunk így ünneplik: csak, csak, csak...
DEGRÉ *(elterelően)* Irigyled tőlük ezt a kis mulatságot?

KUTHY Ördögöt, irigylem! Tudod-e, hogy várfogságot ülő honvédek a nagy danolók? Ők most a háziak vendégel. Kiengedtük őket a szüreti munkára. Azért vonultam félre, hogy ne terheljek senkit kézfogással. Akik itt köztisztet viselünk, szemet hunyunk mindannyian.

DEGRÉ Itt szemet hunytok, de mi van Kufsteinban, Olmützben, Josephstadtban? A dohot izzadó kazamatákban?

KUTHY Én itt vagyok megyei főbiztos, itt tehetek valamit. Kufstein meg a többi nem az én körzetem. De az, hogy itt sarjad megint a magyar élet, az nekem is köszönhető. Ha ugyan a danaszást életnek nevezik...

DEGRÉ Te tajtékszol minden ellen, ami magyar.

KUTHY Régen is kritikával éltem. Észuraságot sürgettem szalmaláng és vigadozás helyett. Hivatalt nem én egyedül vállaltam, máris követik jó néhányan a példámat, és követnék még többen. Csak gyávák Nem merik. Nem mernek a közhangulattal szembe szállni. Mert a magyar legfőképpen egyre képes. Erre a malom alatti suttogásra.

DEGRÉ S ezek a malom alatti suttogók két császár seregével vívtak meg. Egy nem tudta legyőzni őket.

KUTHY De legyőzték őket, Degré öcsém. Ez van. Ezt kell tudomásul venni.

DEGRÉ Legyen! Mondjuk, ez van. De mi lesz? Egyetlen Habsburg császár sem Napóleon, és végül még Napóleon is csatát és háborút vesztett. Legalább olyan fontos a mi lesz, mint a mi van. De te a pillanat embere voltál sikereid idején is. Te nem tudsz várni, áldozni a jövőért. Akárcsak a ragadozó állat, mindig a pillanatnyi éhséged kielégítésére gondolsz. Azt hiszed, egész nemzeted úgy élhet, mint egy ragadozó?

KUTHY Nem tudom, miféle nép ez, ha én ragadozó vagyok. Hisz ez az élethalálharcban is egymást marta. Hol a Petőfi gallérja fájt neki, hol Széchenynek adott macskazenét. De most az, akit üldöznek, meg aki büjtatja, az mind csupa jellem, bátorság, büjtató és hálás szívesség egymás iránt. Csak engem rekeszt ki mind, ellenem fog össze. Úgy látom, ebből a kirekesztésből, ettől a gyűlölettől nő meg most is az erejük. Mert végül mindig kell nekik egy vérükbéli, akit marhassanak.

DEGRÉ Te pedig dühödben is szereted őket, és közéjük vágyakozol.

KUTHY Ennek a népnek mindég kell egy, akire rákenjen minden felelősséget. Kell a bűnbak. Most éppen ketten vagyunk árulók s bűnbakok: Görgey a csatamezőn, és én a szellem mezején.

DEGRÉ Ti ketten bűnösök is vagytok.

KUTHY A divat szerint azok. Jobban becsülik itt nálamnál a sült osztrák városparancsnokot, akit szintén elragadták a közhangulat, és húzasával, harmincasával kölcsönzi ki az aradi vár honvéd rabjait, miközben Atczél János, a megye főnöke irodáját megtöltötte bújdosó honvédekkel, mert, úgymond, ott senki sem keresi őket. Én is ezt teszem, és mégis

áruló vagyok. Pedig az én receptem szerint nem is kellene bujdosni. Minek ellenállni? Amikor már reménytelenebb, mint valaha. Igazodni kell, barátom, azt kell.

Megint felhangzik az ének

A ló ma még paripa,
Angol nyereg alatt jár,
Ha megvénül, taliga-
S igahordó, mint szamár...
Így már sok mágnások,
Lettek taligások...
S akkor látták
Csak, csak, csak, csak,
Mivé lettek, csak, csak, csak...

Kopott, rabos ruházatú fiatalember egy lányt von a mogyoróbokrok közé, s ott csókolóznak, amíg valaki új kévét nem vet a tűzre, és a fellobbanó fénynél meg nem látják a lugasban ülőket. Erre szétrebbenek, elfutnak

KUTHY Látod, még a pillantásomtól is lehervad a csók a szájukról. Nemcsak a kézfogásom mérgez, a tekintetem is.

DEGRÉ Nem vagy te a saját képzeleted üldözöttje?

KUTHY Ezzel akarsz vigasztalni? Ha egy vendéglőbe bemegyek, a mellettem lévő asztalok mellől felkelnek a magyarok. Ez nem képzelgés. Ha társaságba lépek be, hiszen a megyei főbiztost csak meg kell hívni, a beszéd hirtelen elakad, az embereknek torokukra fagy a szó, zavart lesz minden mondat, félig nyelt és hazug, amíg jelenlétemtől meg nem mentem őket. Ha nem várnék itt valakit, s nem hoz össze bennünket a véletlen, már továbbálltam volna innen is.

DEGRÉ Candida grófnőt láttam a táncolók között.

KUTHY Igen, egy osztrák grófnőt nem rühellenek. Candida újabban honvédüsztekkel téteti magának a szépet, és csárdást táncol szenvedélyesen; no persze, egy csárdászó osztrák az már majdnem jó magyar... *(Földre önti poharából a bort)*

DEGRÉ Ne vedd zokon, rossz állapotban vagy, barátom. Miért tetted, hogy zsoldjukba álltál, ha ily rosszul tűröd?

KUTHY Miért? *(Érdesen fölnevet)* Egyszerűen ott hibáztam el, hogy gyáva voltam, és itthon maradtam. Nem akartam rögtön kötélnék állni, de miután lelkes apám meghalt, öregedő leánytestvéreim szegénységgel küzdöttek, és rólam is kezdett lefoszlani a maradék úri rongy. Írni próbáltam, a regényemet a cenzúra használhatatlanná törölte. Majd megüzenték, hogy Kuthy Lajos ebben az országban ne akarjon írásból megélni...

DEGRÉ Hiszen jöttek még imitt-amott írásaid... Ariel, Isten oroszlánja — te voltál...

KUTHY Igen, a szemetje annak, amit írni próbáltam. És aztán a rettegés attól, hogy minden szavamra vigyáznak. Előbb kívülről cenzúráztak rosszindulattal, aztán belülről cenzúráztam magam sunyi pislogással, és egyszer csak elapadt bennem az ihlet.

DEGRÉ Így hát kényszerből csaptál föl a hatalomnak szolgálatára?

KUTHY Kényszerből és belátásból. Persze, ha lett volna pénzem vagy tehetős rokonságom, mint neked, barátom, akkor belátásomat egyelőre jégre teszem. Ráértem volna felolvasztani, amikor majd ti is szépen olvadozni kezdtek. De én nem engedhetem meg magamnak a várakozás luxusát. Persze, még el sem foglaltam ezt a hivatalt, máris azt morogták az én farkasfogú írótestvéreim, hogy áruló vagyok. Csak azért, mert aki szabadon élt, az mind gyanus volt, áruló lettem szemükben. Ez már így van. Amikor a jók börtönben ülnek, a szabadon maradtaknak vagy sok a szerencsájuk, vagy kevés a jellemük. Gondolom, rád az előbbi talál.

DEGRÉ *(mosolyogva)* Családom hajdani szerencsétlensége lett a szerencsém. Erről már ejtettem szót veled. Mi, régi hugenották, hála a francia királyok üldözésének, úgy szétszóródtunk a világban, hogy mindenütt élnek rokonaink. Az egyik kuzinom osztrák

katonatiszt lett. Ő talált rám, meg is szöktetett, átvitt az oroszokhoz, és a ruszki tábornok igen jól bánt velem. Együtt teáztunk, kártyáztunk... Mire előjöttem a kényelmes bújdosásból, engem már nem kerestek. Egyébként Jókainak sem lett semmi baja, és sem őt, sem engem nem ért gyalázat ezért.

KUTHY Jókait a felesége húzta ki a bajból. Ezt mindenki tudja. Engem is egy nő húzott ki, de úgy, hogy még mélyebbre lökjön aztán...

DEGRÉ Eddig nem akartam említeni, no... *(egy füzetet vesz ki a zsebéből)* de ez ellened szól.

KUTHY Tudom, a szózatom Erzsébet ausztriai császárné örvendetes születésekor. Olvastad már?

DEGRÉ Csak belelapoztam. Ismerőseim boldogan adták nekem örökbe, mert ezt a zengeményt minden magyar családnak meg kellett vennie Arad megyében.

KUTHY Az fáj nekik, hogy egy forint volt az ára, amin már süldőt, hizott libát is kapni. Adósságaim nem engedték, hogy megtagadjam e részedről zengeménynek nevezett mű megírását.

DEGRÉ Most is adósságaid vannak?

KUTHY Melyik magyar írónak nincsenek? *(Ideges, hosszú ujjával egyenruhájába mar)* Idekergettek ebben a jägeröltözetben, és még ezért is nekem kellett fizetnem. Hétszáz forint adósságba keveredtem egyenruhám megvarratásáért. *(Kissé részegen föláll, öngúnyval kihúzza magát)* Kuthy Lajos felöltözött... na, igyunk rája...

DEGRÉ Keserű vagy.

KUTHY *(lehuppan, a mulatozók felől előbb lassú, majd gyors csárdás hallatszik)* Ne sajnálj... ma is azt mondom, nekem volt igazam... Igyunk!

DEGRÉ Belőled a sértett hiúság beszél, hogy mint író már nem arattál akkora sikert, mint 48 előtt.

KUTHY Én már tizenhárom évvel ezelőtt az Akadémia tagja voltam, és ma az újonnan jött, ifjú tehetségek úgy érzik, hogy belém rúghatnak. Ugyan miért? Mert a haladás oldalára álltam.

DEGRÉ Ez a rendszer neked haladás?

KUTHY Ne kerteljünk, barátom. A magyar urak már 48-ban kezdték elalkudni a sebtében hozott jobbágy-szabadításukat. Ez a rendszer pedig végre megcsinálja, amit akkor kimondottak.

DEGRÉ Hogy a vitorlákból kifogja a forradalom szelet. Kénytelen vele.

KUTHY Tagadod-e, hogy ez a kormány népének bizonyult, amikor a régi magyar vármegyét, ezt a bűnfészket szétrombolta?

DEGRÉ Hogy korrupciós tartományi hivatalnokokat ültessen helyükbe csupa jöttment idegent.

KUTHY Méltóztatott volna a magyar uraknak állást vállalni a tartományi hivatalokban...

DEGRÉ Nem ismertük el azt sem, hogy tartomány lennénk! Te nem átallod ugyan, hogy rögtön a szózatod, ama forintos szózatod elején annak nevezdél bennünket.

KUTHY Formák rabjai vagytok ti mind. Nem a szavakon múlik, hogy mi a valóság. Azóta, hogy a török bevette magát Budára, 1541-ben, a magyarok országa megszűnt a magyarok független országa lenni. Erdély a maga rövidke aranykorában függetlenebb volt, noha formailag vazallusnak látszott. Ám azon, hogy mi a török hódoltság kezdete óta merőben formailag voltunk csak rájuk, mint az osztrák ház egyik tartománya, még Rákóczi szabadságharca sem bírt változtatni. Ugyan mikor tűrte el Bécs, hogy mi a magunk útját járjuk? A mi önállóságunk szó volt csupán és nem valóság. Most formailag is tartomány vagyunk, csakhogy ez a lenézett, részletekről el nem ismert kormány mégis szabadelvű intézkedéseket hozott, s ezt nekünk, haladóknak támogatnunk kell.

DEGRÉ Te magad írtad: „föld, míg magyar volt, nem volt hon, s midőn honná lőn, már nem magyar”... Pedig magyar is kell legyen és hon is.

KUTHY Nem az én hibám, hogy most nem magyar. Ha lett volna elég magyar tisztviselő, nem kellett volna idegenből hozni.

DEGRÉ Így nem érthetjük meg egymást soha. Azt hiszed, véletlen, hogy rajtad kívül nem akadt egyetlen-

len magyar író sem, aki dicsőítő szöveget mert volna írni ehhez a bajor lányhoz, ehhez az Erzsébethez. Ausztria császárnéja lehet, de magyar királyné nem lesz soha!

KUTHY Okosabb fiú vagy Te annál, semhogy ne tudnád: a politika nem ismeri ezt a szót, hogy soha. Egy szép, gyönyörűségeken szép nőt dicsőíteni a poétának nem esett nehezére, a politikus pedig gondolhatott arra is, hogy a nők szíve, még ha császárné is, könnyen hajlik a bókolók felé. Ez a bajor lány talán unja kicsit a Burgot, és megtörténhet, hogy jobban érezné magát magyar gavallérok és jó magyar lovasok között. Hallottam, hogy a lovaglás a mindene. Hát miért vagyunk mi híres lovas nemzet? Honnan tudod, hogy ez az Erzsébet nem lesz-e majd a segítségünkre, ha jó szóval édesgetjük? És addig azt is beláthatnád, hogy ez a tartományi kormányzat nyit teret a tehetségeknek, lejjebb szorítja a vagyont meg a születés előnyeit, és szabadabb teszi azt a pályát, melyet eddig csak a nemesség birtokolt.

DEGRÉ (dühödten felpattan) Megyek előbb csörgősipkát venni, és azután hallgatlak. (Kézfogás nélkül el-siet)

KUTHY (riadtan bámul utána, keze, mint a vízbe-fülő, utána nyúl, majd lehanyaglik. Legyint és iszik)

A pástortűz ismét magasra lobban, s fényével együtt énekszó csap át a bokrokon

Délig feketébe, délután vörösbe,
Estére öltözzünk fegyverbe, fegyverbe...

Kuthy már-már utána zümmögi a dalt, de megrázza magát, majd fejjel az asztalra borul. Kintről énekszó

Ülök paripámra, jó lovam hátára,
Úgy megyek utána nagy Törökországba.

CANDIDA (táncról hevülten, akár egy szétomlás előtti rózsza, fehér kendővel a vállán jön. Hajában virág, zsebkendőjével legyezi magát) Lajos!

KUTHY (fölköpi fejt, de nem szól)

CANDIDA Gyönyörűek ma a csillagok. Mintha csak augusztus lenne.

KUTHY Nekem már ősz van. Egészen magamra hagytál.

CANDIDA Mit bújkálsz előlünk? Kitűnően mulatunk.

KUTHY Nem ronthatom el a mulatságtokat, s ez nekem nem lenne mulatás.

CANDIDA Kár ilyen gögöcsnek lenned. Kedvesek ezek a rab honvédek, mind szerelmes belém. S hogy táncoltatnak!... Ezekben van vér!

KUTHY Candida, azonnal el kell innen mennünk!

CANDIDA Most, a mulatság kellős közepén?

KUTHY Hát nem érted? Nem maradhatok itt. Én mint megyei főbiztos ezekkel nem mulathatok. Lent Aradon a Csillagba francia pezsgő érkezett...

CANDIDA Vigyázz a dorbézolásaidal. Már is föltűnt, mennyit költesz. Tudod, hogy minden lépésedet figyelik. hivatalodban is megrónak. Gyűlik az adósságod. Ezért mentettelek meg?

KUTHY Hagytál volna elveszni becsületben a lápon.

CANDIDA Amint a pohár fenekére nézel, jössz ezzel a régi nótával. Gyere inkább táncolni!

KUTHY Szép is lenne csárdást ropnom ebben a ruhában! Itt pedig nem járja más, csak ez a káposztataposás...

CANDIDA (gúnyosan) Ha jóvérű táncosa van az embernek, csárdászni is élvezet. Hogy szerettél táncolni azelőtt!...

KUTHY Akkor az embereket is szerettem, s most gyűlölöm őket. Kivert kutya lettem. Temiattad!

CANDIDA Te kérted, hogy közbenjárjak érted.

KUTHY Gyere, a Csillagban jó társaság van. A tiszték is ott mulatnak.

CANDIDA (megvetéssel) Az osztrák tiszték! Unalmas banda. Te csak azokkal szeretsz zülleni. Egyformán száműzetésben vagytok itt. Összeilletek.

KUTHY Összeilletek, de te is közéjük tartozol.

CANDIDA Elígértem már minden táncomat. Csak neked tartottam fenn egyet.

KUTHY Te és a rab honvédek, persze! Ti vagytok ma a magyarok. Te, aki enyhítéd kínjaikat...

CANDIDA Nem szabad lemaradni, Lajos. Ma ezek a rabok a divatosak. Közéjük vegyülni, ez a bon ton. Neked is igazodnod kellene már feléjük.

KUTHY Aki annyit forgott, mint én, már nem fordulhat meg. (Újabb csárdásba kezd a cigány, erre megragadja Candidát) Jöjj velem!

CANDIDA Eressz vissza táncolni.

KUTHY (fojtottan felüvölt) A szeretőd van ott, valami új szeretőd!...

CANDIDA Nem elég rég vagyok veled? És utálok a részeg embert.

KUTHY Utálsz? Hát ha most nem tartasz velem, utol-szorra látsz.

CANDIDA (higgadtan) Már én is szólni akartam neked, hogy jobb lenne...

KUTHY (részeg dühvel löki el magától) Hát menj, te bécsi szájha! Dögevő holló! Honvédhúst eszel?

Candida kicsit rémülten, de felszabadultan eliramlik arrafelé, ahonnan jött. Kuthy kiáltana, de elszorul a torka, nyakához kap, és észreveszi, miféle pléhgalléros ruhában van. Karja lehangol, meggörnyed, és lassan kibörtököl. Kintről friss csárdás hallatszik

Függöny

NYOLCADIK KÉP

Kis udvari lakás bejárati szobája Váradon, a Barátok utcájában, ahol a gangon főznek. Az ajtó nyitva a leanderes, folyondárral befuttatott folyosóra; a virágok nyílnak, augusztus van. A szobában kopott kis bútorok, amilyet egy cseléd egy élelen át összegyűjt: a komód fölött hajdan aranyozott szélű tükör. A máj-rózsaszínre festett falon a jobb oldali ajtó mellett tátongó fekete lyuk, mert a tűzhely nyaranta a folyosón áll, s ott főznek. A szekrényeken befőttes- s uborkás-üvegek

BORBÁLA (az ajtónyílásban kis suszterszéken ül, és krumplit hámoz. Hangja alig van, mégis énekel, öregeesen, zsoltárosan recitálva)

Balogh Esztit föltették a szekérre oszt...

úgy vitték a zsidó doktor elébe...

oszt... zsidó doktor félrefordul, s azt mondja: ennek csak a jó Isten az orvosa...

DEGRÉ (most elhízott, középkorú férfi, jön az udvar felől, tanácstalanul megáll Borbála előtt) Jó helyen járok? Kuthy Lajos barátomat keresem...

BORBÁLA Jé, a Degré nagyságos úr! (Ledobja kötényéből a krumplit, kezét törli)

DEGRÉ (elővigyázatosan kezét ad) Maga meg Borbála? Ugye? Régen találkoztunk.

BORBÁLA (a néma kézfogás után) S akkor is árverelni akartak minket. Most is azt akarják. Kimondták a Kuthy tekintetes úr ellen a csődöt. (Az ablakpárkányról egész csomó hivatalos írást vesz föl) Ma is jött egy csomó irkafirka...

DEGRÉ (halkan) Hogy van a gazdája? Hallom, betegeskedik.

BORBÁLA Már meg sem merem mutatni neki ezeket az írásokat, mert dühöngeni kezd. Sokszor azt hiszem, nincs is ki tisztán.

DEGRÉ Még mindig iszik?

BORBÁLA Mióta beteges és pénze sincs, már kevesebbet. Csak Fráter Erzsivel jártak korcsmárol korcsmára. A szegyetelennel... De már azzal ijesztgetett Kuthy úr, hogy pápista hitre tér. Tetszett már ilyet hallani?

DEGRÉ Írni már nem ír?

BORBÁLA De írt eddig, csupa szentekről, Erzsébetről meg Szent Cecíliáról. Egy kálvinista pap fia, tessék képzelni! Biza, meghibbant a fejében valami...

DEGRÉ Látni szeretném ezeket az írásokat.

BORBÁLA Egyszer dühöngésében már el akarta égetni minden írását.

DEGRÉ Beszélmem kell veled, de nem tudom, hogy fogjak neked.

BORBÁLA Nehéz lesz. Embergyűlölő lett. Ő úgy mondja: „müzantró”. Nem akar látni senkit.

DEGRÉ Mi nem lesz egy világfírból...

BORBÁLA Nem tetszik ráismerni ügysem. Asztmás, vízibeteg, szörnyeket lát, s vádolja magát.

DEGRÉ Csalogassa ki valahogy. Nem ronthatok így rá. Haraggal váltunk el.

BORBÁLA Hívnam, ha merném. Már az előbb is próbáltam. Ha énekelek, akkor kirohan, hogy elhallgatasson... *(Hangosabban kornyikál, mint az előbb)*
Balogh Esztit föltették a szekérre oszt...
úgy vitték a zsidó doktor elébe...
oszt...
Zsidó doktor félrefordul s azt mondja:
ennek csak a jó Isten az orvos...

KUTHY *(papucsban, szétzilált ingnyakkal, bokáját verő vásott hálóköntösben, mely alól kilátszik meztelen lába, puffadtan, borzasan, dúltan kirohan)* Mit akarsz megint sátni fajzatja? Mit kornyikálsz?

BORBÁLA *(ijedten elrejtje az írásokat)* Tudtam, hogy erre kijön... Vendég érkezett.

DEGRÉ *(előrelép)* Csak én vagyok, Lajos...

KUTHY Jó, hogy nem végrehajtó... ahhoz vagyok szokva... reggel, délben, este, hogy hajtsanak, üzzenek, gyötörjenek. *(Eszelősen)* Nincs már hál' istennek semmim, ez a lakás a Borbáláé, nem vehetik el... A cselédem albérlője vagyok, hahaha... Hát te mit akarsz? Neked mivel tartozom?

DEGRÉ Talán a nemzet tartoznék neked. Így nem élhetsz tovább.

KUTHY Miért ne élhetnék? Élek! Még mindig élek! Görgey is él. Az árulókat hosszú élettal bünteti az Isten.

DEGRÉ Mért fordítottál hátat Pestnek, öreg barátom? Nem volt rossz állásod ott, amikor megbíztak a hivatalos lap igazgatásával. Még ivócimboráid is akadnak bőven.

KUTHY Nem állhattam én Pesten, hogy semmibe vesznek. És hogy őfelsége úgy gondolta, jobb lesz Schmerlinggel próbálkozni a levitézlett Bach helyett, nem bántam, ha akkor ide neveznek ki büntetőbírónak Biharba. A hatóság nem ejt el engem soha, csak azok a megátalkodott olvasók nem akarnak tudni rólam. Nem és nem!...

DEGRÉ Még mindent megmásíthatunk, ha megkövetnéd valamiképp a nemzetet.

KUTHY Én kövessem meg, most, hogy egyre többen utánoznak és hivatalba lépnek. Magyarországon a divatot mindig én csináltam. Hányan vállaltak a nyomomban hivatalt azóta, hahaha... *(Köhögésbe fullad)*

DEGRÉ Vállaltak családosok a megélhetésért. És azt is 61-ben tették, mikor úgy látszott, a királyt, akarom mondani, a császár elégtételt ad a nemzetnek. S a legtöbbje megint lemondott, hogy nem sikerült jogainkat visszaszerezniük.

KUTHY Urak azok, tehetik. Én magyar író voltam, aki nem írhatott. Most még az utolsó regényemet is visszadobták, egyszerűen visszadobták!

DEGRÉ Próbálkozz mással. Újjal.

KUTHY Késő. Közel vagyok, hogy éjben maradjak. Éjben, mit borzasztó villám fog felgyújtani: az örület! *(A kopott tükörbe néz)* Isten, mivé lettem? Kár, hogy beszélünk. Már a szavak is megleprásodtak a számban. Nekem meg a nemzetnek nincs közünk egymáshoz.

DEGRÉ Csillapodj, barátom.

KUTHY Nálunk eddig minden áruló boldogult. Birtokot, rangot kapott, dinasztia alapított. A nagyúri árulók! Legyek én a bűnhődött áruló ritka díszpéldánya. Legyek a gyalázat címere. Halva hazafi leszek... *(Asztmás rohamában a falnak dől, nem bírja tovább)*

DEGRÉ Gyógykezeltetned kellene magadat.

KUTHY Próbáltam. Vallással próbáltam, mert belül vagyok beteg. Majdnem katolizáltam. Én, a prédikátorok ivadéka... Ez talán meggyógyított volna. Va-

lami azt súgta bennem, akkor. De én, az áruló, több kitértőt már magam előtt sem tehettem. Így veszek el inkább!

DEGRÉ Vissza kell térned közénk. Összeszedem hajdani barátaidat Pesten...

KUTHY Mi végre? Mi végre? Te szentséges jogász?! Te boldog hugenotta! Te szalonok kedvence! Te átkozott jó fiú! Mit akarsz egy íróval, egy született íróval, aki nem kell? Én nem kellek, aki ma is hexameterekben tudok szólni, ha úgy tartja kedvem! Én nem kellek, aki az írók eleje voltam! Tán azt meritek hinni, hogy nem jut már eszembe semmi?

DEGRÉ Miért vádolsz épp engem? Hiszen azért jöttem, hogy meggyőzzek: vissza kell térned a nemzet kebelére.

KUTHY Inkább a nemzeté leszek én így... Ki életét elveszti, megnyeri azt, mondja az Írás. S a mag, mely el nem rothad, nem hozhat termést. Nem elvesztettem-e az életemet, s nem rothadok-e elevenen? Így akarom! Rothadjon el énbennem minden, ami rossz a népemben. Nézz rám! Mellem zihál, élő hullá vagyok! *(Kirakja torzult tagjait)* Ezt mutatom föl Istennek!

DEGRÉ Ne káromold az eget.

KUTHY Hát káromlás ez? Én így imádkozom!

DEGRÉ Makacsabb vagy, mint valaha. Ezért vagy kiközösített.

KUTHY Legyek is az! Legyek én a fordított példakép. Várják csak Kossuthot, a dicsőségest. Higgyék csak, hogy visszajön! Feledjék csak el, hogy mi történt! Ringassák magukat álmokban, ápolják a szépséges téveszméjüket, hogy azoknak volt igazuk, akik elmentek, és nem azoknak, akik itthon próbáltak megkapaszkodni valahogy, valamiben. Legyek én csak sorozási biztos, ahelyett, hogy írásból élhetnék! Legyen gúny és genny az osztályrészem!

DEGRÉ Csillapodj. A nemzetnek jobban fájsz te, aki itthon maradtál árulónak, mint azok az ezrek, akik száműzetésben börtönben élnek.

KUTHY A száműzöttek... a börtönben sínylődők... sokat vitázok velük. Éjjel körülolongsz az ágyamat... elmeheitem volna én is a gyalázat elől a tisztákkal... feledhetnék, mint egy Petőfi rejtett sírban, s emlékemre mégis koszorú hullának... ülhetnék börtönben, s millió szív sóhajtása szállna felém... bújhattam volna egy verembe, mint Tán-csics... egy rejtegető feleség varrógépe alá... ehhez hű asszony kellett volna. Elmeheitem volna külhonba... Lehet azért is menekülni, mert idehaza diadalt aratott az igazság és a jog. Ilyenkor a bűnösök menekülnek. De itt a reakció győzelmével a rothadás aratott diadalt. S az igazag vannak távol. Oh, a boldogok Kufstein és Josephstadt börtöneinek mélyén, Olmütz kazamatáiban. Ők, a száműzöttek, boldogok, bárhogyan nyomorognak is. Kik minden inségükben, roskadozva, de tisztán viszik keblükben az eszmény szentségét, s ha meghalnak is kínjokban, ez besugározza őket. Boldog Petőfi, még ha fogoly is egy el nem érhető jégvilágban, boldog Pulszky az Óceán szigetén, s boldog Kossuth. Áldlak és irigyellek titeket. *(Megragadja ingnyakát, és föltépi)* De én száműzött lettem saját hazámban, s most egyre többen követik az én Júdás-utamat. Átkozott vagyok! Legyenek áldottak ők, s legyek csak én az átkozott... Láttod ezt a fölpuffadt, eltorzult testet? Ezt az üvöltő példát? A kéjek emberének maradványai...! Jól nézd meg! Ezt adom én! Ezt hagyom örökbe! Lásd!

DEGRÉ Nem akartalak fölizgatni, hagyd ezt... segíteni akarok!

KUTHY Én meg méltón akarok szenvedni.

DEGRÉ Úgy érzem, megszenvetdél már.

KUTHY Nem eléggé. Szegény zsidókkal küzdöttem. Azt hittem, csak a pénz teszi... s az írást, látod, amit az ember egyszer leír, nem lehet eltörölni többé... az belémeget az ország vérebe, mint a méreg vagy mint az orvosság... Láttál már tuskét kigennyezni egészséges emberi testből? Így mállott ki belőlem a zsidógyűlölet... s mint kéjenc, megtanultam élvezni magamban a rothadás gyönyörét!

DEGRÉ Valami írásodra volna szükségem, amit megjelentessek. S előtte írnék rólad, mai magadról... s meggyógyítanánk...

KUTHY *(fölkacag)* Az én műveim! Följánlottam összes műveim jogát hatezer forintért. Adósságom ennek csak háromnegyede... S nem fogadták el. Kuthy Lajos életműve ebben az országban nem ér hatezer forintot! Hát jó! Műveim rég nem kaphatók, ami megjelent, ronggyá olvasta a publikum. Hát ne is maradjon semmi, csak az életem példája. *(Beront a függönyös ajtón, de úgy, hogy a függönyt le-tépi)* Drága a tüzelő, Borbála? Van itt fűtenivaló!

DEGRÉ *(le akarja fogni)*

KUTHY *(az őrületek erejével ellöki)* Rossz volt az én munkám, máglyára való! *(Kiront a gangra)*

BORBÁLA *(mögötte beszalad)* Segítsen már, nagyságos úr, mind a spórhertbe tömi, amit írt!

KUTHY *(a hangja csak kintről, de rettenetesen)* Borbála, a fűjtatót!

Borbála nem moccan, Degré is bénultan áll az őrjöngő ereje előtt

(Beront, lekasztja a fűjtatót, s kimegy a tüzet élesztetni. Az ajtónyílásban félalakja látszik, amint a fűjtatóval dolgozik)

DEGRÉ Egyedül nem bírunk vele. Szaladjon orvosért.

BORBÁLA *(kislét)*

DEGRÉ *(kérlelve közelíti meg)* Barátom, elég legyen!

KUTHY Tűzre vele! Tűzre vele! *(Papírokat töm és fűjtat)*

DEGRÉ A nemzet...

KUTHY A nemzet megfelelt nekem... Tűzre vele!

DEGRÉ *(lefogja, bejelé támogatja)* Visszahívunk.

KUTHY *(bénultan dadog)* Megáldom én... megáldom...

FRÁTER ERZSI *(dúlt, züllött külsejű asszony, be akar suhanni)*

BORBÁLA *(úttát állja)* Most ugyan rosszkor jön, Madáchné tekintetes asszony. Hiába is kérne kölcsön. Nincs a háznál egy krajcár sem.

KUTHY *(a szobájába vezető ajtóban egy karosszékbe rogy. Rámeređ Fráter Erzsire, tvócimborájára, s anynyit mond)* Candida! *(Egy haldokló lázáлма szerint. De ebben az egy szóban egész tönkretett élete benne van)*

FRÁTER ERZSI Ugyan, adjon már egy kis kölcsönt, Lajos. Már megint beivott, hogy kandidázik? Az anyósom, az az elvetemült Madáchné nemzetes asszony bérelte fel, hogy gúnyneveket adjon nekem? Hát akkor adjon abból a bérből valamit!

KUTHY *(dadogva)* Ide jutott a szajha, a szajha... *(Fel akar tápáskodni)* Tépjétek le róla a göncét, tépjétek szét... szét!

FRÁTER ERZSI *(bénult rémülettel)* Ne, ne...!

DEGRÉ *(zsebébe nyúl, és egy kis pénzt csúsztat Fráter Erzsi kezébe, miközben tuszkolja kifelé)* Láthatja, kérem, hogy nagybeteg. Menjen isten hírével.

BORBÁLA *(jön vissza az orvossal, és Ember tiszteletessel hárman fogják le az őrjöngőt, és beviszik a hátsó szobába. Visszajövet Borbála sírva fakad)* Mindig a tüzet élesztette...

EMBER Szegény tévelygő atyámfia...

DEGRÉ *(a hátsó szobából Grósz doktorhoz)* Meg tudja még gyógyítani, doktor úr?

GRÓSZ DOKTOR *(szemüvegét törülgetve)* Idegláz lépett föl... Gyorsan élt, gyorsan hal meg... teljesen tönkrement szervezet... Nem húzza sokáig.

DEGRÉ Nekem még ma utaznom kell. Lesz, aki a sírjához kikísérje?

EMBER Ebben a városban alig egynéhányan. De én sírjáig mindvégig elkísérem. És elbúcsúztatom az Úr szavával: Bocsásd meg a mi vétkeinket, amiképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. Úgy legyen, te szegény elesett emberfia.

Függöny